

Besk. Rom

Avd: P

Grupp: 2

Mål: Wbg

Raoul Wallenberg

1951 ~

1

dep

KUNGL UTRIKES
DEPARTEMENTET

22

22 SEP 1965
Ern

5)

Bifogade handlingar rörande efterforskningarna av

R a o u l W a l l e n b e r g

frigives för publicering torsdagen den 16 september 1965 kl. 16.00:

Anförande av statsminister Erlander

Redogörelse jämte åtföljande dokumentinsamling

Särskild redogörelse av professor Nanna Svartz

Statsministerns anförande den 16 september 1965

Raoul Wallenbergs öde har starkt engagerat svensk opinion. Han blev fängslad och bortförd av främmande makt under utövande av diplomatisk tjänst för Sverige. Hans hjältemodiga insatser för att rädda ungerska judar undan de tyska och ungerska nazisternas brutala förföljelser har väckt djup beundran och tillgivenhet. Vi har haft visshet om att han befunnit sig i fängelse i Sovjetunionen. Detta är bakgrunden till de intensiva ansträngningarna från svensk sida att utröna hans vistelseort och få honom hemsänd.

År 1957 framlade utrikesdepartementet en utförlig dokument-samling rörande Raoul Wallenberg jämte kommentarer rörande hans fångenskap i Sovjetunionen. Låt mig göra en kort återblick.

I mars 1944, sedan de tyska trupperna marscherat in i Ungern, inleddes en svensk hjälpaktion för de ungerska judarna. Raoul Wallenberg sändes till beskickningen i Budapest i juli 1944 för att närmast under beskickningschefen, envoyén Danielsson, leda hjälpaktionen. Han hade svenskt diplomatpass och åtnjöt diplomatisk immunitet. Outtröttligt arbetade han med fara för eget liv för att rädda judar undan nazisternas förföljelse. Han räddade människoliv i tusental.

I mitten av januari 1945 föll den del av Budapest, där de genom den svenska hjälpaktionen skyddade judarna bodde, i sovjettruppernas händer. Den 16 januari meddelade sovjetiska utrikesministeriet, att Wallenberg befann sig under de ryska truppernas beskydd.

Den förra vitboken innehåller ett utförligt material om alla de svenska démarcher som gjordes vid denna tid och åren därefter för att klarlägga Wallenbergs uppehållsort och få honom överförd till Sverige. De blev samtliga resultatlösa. Jag vill särskilt erinra om att sovjetregeringen i augusti 1947 meddelade, att som resultat av en noggrann undersökning hade fastställts, att Wallenberg inte fanns i Sovjetunionen och att han var okänd för de sovjetryska myndigheterna.

Mellan 1947 och 1951 ingick inte till svenska utrikesdepartementet några väsentliga nya fakta i Wallenberg-ärendet. Men allteftersom utländska fångar började sändas hem från Sovjetunionen, framkom bestående uppgifter om att Wallenberg hölls i fängsligt förvar i Moskva. Detta föranledde en ny lång serie svenska démarcher, likaledes utan resultat. I april 1956 besökte jag och inrikesminister Gunnar Hedlund Sovjetunionen. Vi hade därvid tillfälle att direkt till den sovjetiska regeringen lämna en utförlig redogörelse för de svenska synpunkterna. I själva verket kom överläggningarna att i första rummet kretsa kring Wallenberg-ärendet. Vid slutet av samtalen lovade sovjetregeringens representanter - bl. a. herrar Bulganin, Chrustjov och Molotov - att en ny omfattande utredning rörande Wallenbergs öde skulle företagas med anledning av det bevismaterial som insamlats och framlagts från svensk sida.

Den 6 februari 1957 kom det ryska beskedet. Dess innebörd var följande: under de omfattande sovjetiska undersökningarna hade man påträffat ett dokument, enligt vilket Raoul Wallenberg skulle ha avlidit i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva den 17 juli 1947. Detta hade meddelats av chefen för sjukvårdstjänsten i fängelset Snoltsov till chefen för den ryska säkerhetstjänsten Abakunov. Den sistnämnde hade, framhöll man i det ryska beskedet, tidigare

lämnat det sovjetiska utrikesministeriet oriktiga upplysningar. Abakunov avrättades i samband med upprepningarna inom säkerhetspolisen efter Stalins död.

Den svenska regeringens reaktion på detta besked gick ut på att det syntes svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än det omnämnda dokumentet skulle vara utplånad. Svenska regeringen förbehöll sig att överlämna det ytterligare material rörande Wallenberg som kunde vara av betydelse för ett fortsatt undersökningsarbete i Sovjetunionen.

Under de år som förflutit sedan dess har vi fullföljt våra efterforskningar och ansträngningar. Vi har inte lämnat något spår oprövat, hur svagt det än må ha syns. Vi har begagnat alla tillfällen att på diplomatisk väg eller genom personliga kontakter ta upp frågan. En intensiv prövning av allt material och ingående interna överväganden har hela tiden ägt rum.

Den dokumentsamling som nu offentliggöres avser att ge en sanlad bild av vad som förekommit sedan den föregående vitboken publicerades. Den innehåller sålunda texterna till de noteväxlingar som ägt rum med sovjetregeringen sedan 1957. Den redovisar de olika samtal som vi haft med medlemmar av sovjetregeringen under denna tid, framför allt mina samtal med Chrustjov sommaren 1964 och med Kosygin i juni i år. Vitboken innehåller dessutom material angående de vittnesmål som vi byggt våra framställningar på under de senaste åren. Dessa vittnesmål hänför sig till två olika tidpunkter.

För det första gäller det uppgifterna om att Wallenberg under 1950-talet skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir. Vi har sökt nå kontakt med de från Sovjetunionen hemvändande krigsfångar, som kunde tänkas ha befunnit sig i Vladimir under denna tid. Alla de

uppgifter, som därvid frankommit och som kunnat sättas i direkt eller indirekt samband med Raoul Wallenberg, har varit föremål för prövning. En samlad bedömning av dessa uppgifters bärkraft gjordes år 1959 av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. Yttrandet, som ingår i det framlagda materialet, går ut på att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimír.

För det andra ingår i vitboken ett vittnesnål som frankommit på nyåret 1961. Professor Nanna Svartz hade vid ett besök i Moskva ett samtal om Raoul Wallenberg med en framstående sovjetisk vetenskapsman. Enligt hennes utsaga gjorde denne därvid på hennes direkta förfrågan uttalanden som innebar, att Wallenberg alltjämt skulle vara i livet. Professor Svartz har skrivit en särskild redogörelse, som ingår i vitboken, om detta uttalande och om sina senare kontakter med den sovjetiske vetenskapsmannen.

Dessa vittnesnål har bildat grundvalen för våra återkommande framställningar till sovjetregeringen. Vi har koncentrerat ansträngningarna till de tillfällen då möjligheter erbjudit sig till kontakter på högsta nivå. Ett initiativ från allra högsta håll i Sovjetunionen har nämligen tett sig som den oundgängliga förutsättningen att nå klarhet om Wallenbergs öde och få honom återförd till Sverige. Vi har vid dessa kontakter redovisat vårt material och våra synpunkter. Vi har sökt övertyga Sovjetunionens ledning om det utomordentliga allvar, med vilket man från svensk sida betraktar denna fråga. En väsentlig del av våra överläggningar med sovjetledarna under denna tid har kommit att gälla fallet Wallenberg.

Resultatet har tyvärr blivit negativt. Sovjetledningen hävdar bestämt, att Raoul Wallenberg inte finns i Sovjetunionen - varken i fängelse, på sjukhus eller på någon annan plats. Den vidhåller, att intet som helst material finns angående Wallenberg utöver den korta anteckning om hans död år 1947, som vi fick del av i det ryska beskedet år 1957. Man säger sig ha vidtagit upprepade nya undersökningar med anledning av våra framställningar, men intet som helst nytt material har därvid framkommit. Man förklarar, att Wallenberg aldrig funnits i Vladimir och att den sovjetiske vetenskapsmannens uttalanden till professor Svartz missuppfattats. Man framhåller, att det inte finns något som helst skäl, varför Sovjetunionen skulle kvarhålla Wallenberg, i vilket tillstånd han än måtte befinna sig, och hänvisar därvid till alla de krigsfångar och andra som fått återvända från Sovjetunionen under senare år. Man uttrycker sitt beklagande över Raoul Wallenbergs öde och för därvid i erinran alla de tragedier som följde i krigets spår.

Vi har inte nått det resultat som vi eftersträvat. Vi lägger idag fram vår redovisning för offentligheten.

Alla de ansträngningar som från svensk sida gjorts i denna sak har varit självklart motiverade av Raoul Wallenbergs insats för att hjälpa lidande människor och av hänsynen till hans familj. Men detta engagemang och dessa ansträngningar har också en vidare aspekt. I ett demokratiskt land skall den enskilde medborgaren kunna lita på att samhället inte sparar några ansträngningar till hans skydd. Så länge möjlighet finns, måste denna strävan fortsätta och fullföljas. Regeringen har i sin strävan att nå en lösning av fallet Wallenberg känt stödet av en enhällig svensk opinion.

1. År 1957 publicerade utrikesdepartementet en dokumentsamling jämte kommentarer rörande Raoul Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen (Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, ny serie II:9). Offentliggörandet av materialet skedde, sedan det besked i ärendet ingått som utlovats från sovjetisk sida vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars/april 1956. Beskedet, som mottogs i form av ett memorandum den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument från Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

2. Med anledning av sovjetregeringens memorandum av den 6 februari 1957 överlämnades den 19 februari 1957 en svensk svarsnote, vari bland annat förklarades, att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens memorandum skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material

rörande Wallenberg, som av den svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

3. Den svenska noten den 19 februari 1957 besvarades från sovjetisk sida med en note den 17 april 1957, som överlämnades av vice utrikesminister Zacharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires i Moskva. I svarsnoten meddelades, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits som resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Wallenberg. Det framhölls även att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogade över några som helst ytterligare upplysningar. Svarsnotens innehåll offentliggjordes i ett pressmeddelande den 23 april 1957.

4. För den svenska regeringen stod det klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste prövas. De fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, pekade mot att Wallenberg någon gång efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir, beläget nordost om Moskva. I början av 1959 hade arbetet på det nya bevismaterialets insamling hunnit så långt, att underlag fanns för en ny framställning av den svenska regeringen. Denna fick formen av en note, som överlämnades av ambassadören Sohlman till vice utrikesministern Zacharov den 9 februari 1959 (bilaga A). I noten erinras inledningsvis om att svenska regeringen i sin note den 19 februari 1957 förbehållit sig att till Sovjetunionens regering ställa ytterligare material till förfogande. De svenska myndigheterna hade fortsatt att pröva alla spår, som hade avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid hade till de svenska myndigheternas kännedom

kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir. Dessa av varandra oberoende utsagor hade alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter. Notan utmynnade i en anhållan att sovjetregeringen måtte företa en skyndsam undersökning i syfte att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

5. Det sovjetiska svaret på denna framställning mottogs den 6 mars 1959 (bilaga B). I svaret meddelades, att i sovjetregeringens memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer rörande Wallenberg samlats, vilka erhållits som resultat av en noggrann och allsidig kontroll och vilka ledde till slutsatsen att Wallenberg avlidit i juli 1947. Svaret avslutades med förklaringen, att en förnyad undersökning, som företagits i enlighet med svenska regeringens önskan, icke bringat i dagen några nya uppgifter i frågan. De i den svenska noten omnämnda informationerna om Wallenbergs vistelse i Vladimir hade icke bekräftats.

Med anledning av pressförfrågningar offentliggjorde utrikesdepartementet den 28 maj 1959 en kommuniké angående noteväxlingen (bilaga C).

6. Under våren och sommaren 1959 pågick förberedelserna för det sedermera inställda svarsbesöket i Sverige av ministerpresidenten Chrustjov, vilket planerats att äga rum i augusti 1959. Från svensk sida underrättades den sovjetiska ambassaden den 8 maj om att Wallenberg-ärendet skulle komma att upptagas under överläggningarna i samband med besöket.

7. Den 27 juni 1959 lämnade det sovjetiska utrikesministeriet till ambassadören Sohlman ett muntligt meddelande till svar på ett brev,

som Wallenbergs moder, fru Maj von Dardel, skrivit till ministerpresidenten Chrustjov. I meddelandet hemställdes, att fru von Dardel måtte hänvisas till sovjetregeringens besked av den 6 februari 1957 (bilaga D).

8. Oberoende av de avvisande sovjetiska beskeden fullföljdes den svenska framställningen av den 9 februari 1959 genom överlämnandet den 17 juli 1959 av en sammanfattning av de huvudsakliga vittnesutsagor, som ingick i det svenska materialet angående Wallenbergs vistelse i Vladimir (bilaga E).

9. Såsom även framgår av de under juni och juli 1959 utväxlade meddelandena innehöll den svenska pressen särskilt under maj månad 1959 ett stort antal artiklar i Wallenberg-ärendet. I samband härmed utfärdade utrikesdepartementet, såsom redan nämnts, den 28 maj 1959 en presskommuniké angående den noteväxling som ägt rum i början av året. Även under senare hälften av 1959 och början av 1960 förekom talrika artiklar i pressen, vilka föranledde förfrågningar i departementet. Den 23 januari 1960 lämnades ett nytt pressmeddelande (bilaga F), vari ånyo framhölls, att de svenska myndigheterna noggrant prövade alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet och att något nytt vid tillfället ej funnes att tillägga utöver vad som redovisats i pressmeddelandet den 28 maj 1959.

10. I 1957 års dokumentsamling angående Wallenberg-ärendet redovisas den granskning av då föreliggande bevismaterial om Wallenbergs fängelsevistelse i Sovjetunionen, som verkställets av f.d. justitieråden Eklund och Lind. Justitierådens arbete ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades till den sovjetiska ambassaden i Stockholm den 10 mars 1956 såsom en del av det material som från svensk sida vid denna tidpunkt ställdes till de sovjetiska myndighe-

ternas förfogande. En motsvarande granskning beträffande det material, som framkommit till stöd för att Wallenberg befunnit sig i Sovjetunionen efter juli 1947 och därvid vistats i fängelse i Vladimir, genomfördes på departementets uppdrag av f. d. justitieråden Gyllenswärd och Santesson. De uttalade i yttrande den 25 april 1960, att enligt deras mening måste efter svensk rätt den föreliggande utredningen, ehuru icke innefattande full bevisning i förevarande hänseende, anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir (bilaga G).

11. Under hela denna tid pågick ansträngningarna att bygga ut bevisningen som underlag för en förnyad framställning till sovjetregeringen. Ett viktigt nytt vittnesmål framkom i januari 1961 i samband med ett besök i Moskva av professor Nanna Svartz. Vid samtal med en framstående sovjetisk vetenskapsman hade hon på direkt förfrågan erhållit svaret, att denne kände till Wallenberg, som vore "i mycket dåligt tillstånd" och mentalsjuk. Sedan professor Svartz' sagesman tillkallat en kollega, hade hon av av denne fått rådet att sätta sig i förbindelse med den sovjetiske vice utrikesministern Semjonov - som professor Svartz sagt sig känna sedan länge - för att söka utverka att Wallenberg måtte få föras hem - "om han fortfarande är vid liv".

Professor Svartz har i en promemoria redogjort för detta samtal och för sina senare kontakter i Moskva.

12. Professor Svartz, som förgäves försökt att i Moskva personligen få träffa vice utrikesminister Semjonov, underrättade skyndsamt den svenska regeringen om det inträffade. Efter ingående överväganden i regeringen avlät statsminister Erlander ett brev direkt till ministerpresidenten Chrustjov utmynnande i en begäran att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med

sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkarvård m.m. i samband med ett överförande av Wallenberg till Sverige (bilaga H). Brevet, som är daterat den 9 februari 1961, överlämnades den 25 februari 1961 av ambassadören Sohlman vid personligt företräde hos ministerpresidenten Chrustjov. Denne, som på förhand underrättats om att samtalet gällde Wallenberg-ärendet, förklarade omedelbart och kategoriskt, att han icke hade något nytt att tillägga till tidigare lämnat besked.

13. Professor Svartz vidtog för sin del olika ansträngningar att återknyta kontakten med sina kolleger i Moskva. Vid ett besök i Moskva i mars 1961, varvid hon på nytt sammanträffade med sin sagesman, tog hon med denne åter upp frågan om Wallenberg. Sagesmannen hävdade därvid, att professor Svartz missförstått honom. Han förklarade, att han före samtalet i januari ej känt till Wallenberg.

Sedan någon tid gått utan att något skriftligt svar på statsminister Erlanders skrivelse mottagits, instruerades ambassadör Sohlman att i det sovjetiska utrikesministeriet uttrycka en allvarlig förväntan, att ett sådant svar snart skulle lämnas. Denna muntliga påminnelse skedde den 10 juli 1961. Från utrikesministeriets sida gjordes härvid gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill ambassadör Sohlman genmälde, att statsminister Erlander efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

14. Under månaderna efter denna påminnelse, som icke heller ledde till något svar från sovjetisk sida, övervägdes möjligheten att via

professor Svartz' sovjetiska kontakter söka vinna gehör hos den högsta sovjetledningen för de svenska framställningarna. I maj 1962 inbjöds professor Svartz till en läkarkongress i Moskva och sammanträffade därvid på nytt med sin ursprunglige sagesman. Denne avvisade dock varje meningsutbyte om Wallenberg och hänvisade till det sovjetiska utrikesministeriet.

15. I samband med den sovjetiske ambassadören Gusevs förflyttning från Stockholm uppkallades denne den 17 augusti 1962 till statsminister Erlander och ombads att efter återkomsten till Moskva till sovjetregeringen och personligen till ministerpresidenten Chrustjov vidarebefordra ett meddelande, innehållande en enträgen vädjan om en positiv behandling av de svenska framställningarna angående Wallenberg (bilaga I). Inte heller denna nya framställning föranledde något svar från sovjetisk sida.

16. Sedan utrikesminister Nilsson av den sovjetiske utrikesministern Gromyko inbjudits att avlägga ett besök i Moskva i maj 1963, underrättade utrikesdepartementet den 17 april den sovjetiska ambassaden i Stockholm, att den svenske utrikesministern icke hade några konkreta ärenden, som han önskade ta upp under besöket, med ett undantag, nämligen frågan om Wallenbergs öde.

Vid sitt första samtal med utrikesminister Gromyko den 8 maj 1963 erinrade utrikesminister Nilsson om statsminister Erlanders framställningar och förklarade, att han önskade ta upp ärendet med ministerpresidenten Chrustjov. Utrikesminister Gromyko avrådde bestämt från en sådan åtgärd, vilken enligt hans mening måste bli helt resultatlös, eftersom ingenting nytt funnes att meddela i saken. Sedan utrikesminister Nilsson den 16 maj erhållit besked om att tid för ett sammanträffande med ministerpresidenten utsatts till påföljande dag,

bekräftade han omedelbart till utrikesminister Gromyko sin tidigare deklarerade avsikt att ta upp Wallenberg-frågan med ministerpresidenten. Så skedde även vid det sammanträffande, som kom till stånd den 17 maj 1963. Utrikesminister Nilsson hänvisade därvid bl.a. till professor Svartz' utsaga och riktade en enträgen vädjan till ministerpresidenten om hjälp med att få klarhet om Wallenbergs öde. Ministerpresidenten förklarade, att hade Wallenberg funnits, skulle han ha återsänts till Sverige. Han beklagade, att han intet hade att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida.

17. Under utrikesminister Gromykos svarsbesök i Sverige i mitten av mars 1964 ägde ett samtal rum mellan denne och statsminister Erlander, som nästan helt ägnades Wallenberg-frågan. Statsministern erinrade om ärendets stora betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna och hemställde att man å sovjetisk sida måtte göra ett ytterligare försök att spåra Wallenbergs öde med ledning av föreliggande uppgifter. Han föreslog även att ett sammanträffande skulle ordnas mellan professor Svartz och hennes sagesman för att vinna närmare klarhet om detta vittnesmål. Utrikesminister Gromyko svarade, att Wallenberg ej fanns i Sovjetunionen, att man ej hittat något ytterligare spår efter honom och att intet vore att tillägga. Professor Svartz' utsagor måste bero på ett missförstånd. Vederbörande sovjetiske vetenskapsman hade kategoriskt förnekat att han uttalat sig på det sätt som påståtts. Kanske skulle han vara beredd att själv till professor Svartz avge en deklARATION härom.

Någon tid efter detta samtal mottog professor Svartz ett brev från sin sagesman, daterat den 29 april 1964. I brevet förklarade denne, att han vid samtalet i januari 1961 sagt sig ingenting veta om Wallenberg, aldrig ha hört hans namn och icke ha den ringaste uppfattning om han vore i livet eller ej. Innehållet i brevet samt pro-

fessor Svartz' bemötande i svarsbrev av den 28 maj 1964 redovisas i professor Svartz' redogörelse.

18. I en interpellation den 3 mars 1964 ställde herr Ohlin till utrikesminister Nilsson frågan, om denne ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Wallenberg-affärens utveckling efter publiceringen av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerade att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

Utrikesministerns svar lämnades i riksdagen den 3 april 1964 (bilaga J). I svaret framhölls bland annat att regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det material som under de senaste åren framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts vore dock icke av den karaktär att i sammanhanget kunna offentliggöras. Samtliga framställningar hade emellertid av sovjetregeringen mötts av svaret, att intet finnes att tillägga utöver vad som tidigare meddelats från sovjetisk sida. Utrikesminister Nilsson bekräftade avslutningsvis att svenska regeringen icke betraktade Wallenbergs sak som utagerad utan komme att fortsätta ansträngningarna att skapa klarhet om hans öde.

19. Med anledning av ministerpresidenten Chrustjovs förestående besök i Sverige hade ambassadör Jarring den 26 maj 1964 i Moskva ett samtal med chefen för det sovjetiska utrikesministeriets skandinaviska avdelning Kovaljov. Vid samtalet framfördes ånyo det

svenska önskemålet att sovjetregeringen måtte vidtaga en förnyad undersökning i Wallenberg-ärendet. Under hänvisning till detta samtal kallades ambassadör Jarring den 11 juni 1964 till vice utrikesminister Orlov och mottog därvid ett muntligt meddelande av följande innehåll.

Sovjetiska vederbörande hade genomfört den mest noggranna undersökning i Wallenberg-fallet med anledning av samtalet med Kovaljov. Resultatet av denna undersökning var detsamma som framlagts i memorandum den 6 februari 1957, i vilket omständigheterna kring Wallenbergs död 1947 meddelades. Det fanns inga som helst ytterligare omständigheter som kunde medföra något nytt i denna fråga. Uttalanden av några personer om att Wallenberg skulle ha varit i livet efter 1947 berodde antingen på misstag eller också återspeglade de vissa kretsars strävanden att komplicera förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige. Wallenberg hade icke efter 1947 befunnit sig i någon hälsovårdsanstalt, något fängelse eller på någon annan plats. På sovjetisk sida förclåg intet som helst tvivel om att Wallenberg avled den 17 juli 1947 i Ljubljanskaja-fängelset. Då sålunda alla möjligheter för undersökning av Wallenbergs öde redan var fullständigt uttömda, hade man på sovjetisk sida ingen grund att vidare sysselsätta sig med denna fråga. Ett återkommande till en diskussion av detta beklagansvärda faktum i det förgångna kunde endast vålla de svensk-sovjetiska förbindelserna skada.

20. Under ministerpresident Chrustjovs officiella besök i Sverige den 22-27 juni 1964 fördes Wallenberg-frågan på tal från svensk sida vid flera tillfällen. Huvuddiskussionen ägde rum under ett enskilt sammanträffande mellan statsminister Erlander och ministerpresident Chrustjov, i närvaro av utrikesminister Nilsson och statsrådet Palme,

omedelbart efter regeringsöverläggningarna den 23 juni 1964.

Statsminister Erlander underströk den stora vikt man från svensk sida fäste vid Wallenberg-frågan och framhöll nödvändigheten att äntligen bringa klarhet i en utestående fråga för att därmed skapa bättre förbindelser mellan de båda länderna.

Statsministern redovisade därefter professor Svartz' vittnesmål och underströk det stora förtroende han personligen hyste för henne. Den svenska regeringen var medveten om att den sovjetiske vetenskapsmannen gjort gällande att ett missförstånd uppkommit. Då det alltså förelåg två motstridiga uppfattningar om vad som förekommit, vore det angeläget att ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen för att söka vinna klarhet.

Ministerpresident Chrustjov reagerade med en förklaring, att han icke hade kunnat föreställa sig att Wallenberg-frågan änyo skulle tagas upp av den svenska regeringen. Han förklarade, att Wallenberg icke fanns i Sovjetunionen. Detta hade han redan med skärpa sagt ifrån till ambassadören Sohlman. Den svenska regeringen måste förstå, att Sovjetunionen självfallet skulle utlärna Wallenberg, om denne fanns i livet, oberoende av hans fysiska eller psykiska tillstånd. Sovjetunionen hade utlämnat och återsänt alla möjliga människor. Vad skulle den sovjetiska regeringen ha för intresse att behålla Wallenberg? Professor Svartz' uttalande byggde på ett rent missförstånd. Hennes sovjetiske sagesman hade aldrig hört talas om Wallenberg, aldrig hört talas om affären Wallenberg; han kände ej till den brevväxling som förekommit mellan regeringarna. Det måste vara ett missförstånd på grund av dåliga språkkunskaper.

För den sovjetiska regeringens del var ärendet utagerat. Om man på privat väg ville ordna ett sammanträffande mellan de båda vetenskapsmännen, skulle den sovjetiska regeringen ej lägga hinder i vägen här för. När statsministern omedelbart tog fasta på detta uttalande, förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiska regeringen varken rekommenderade eller avrådde från en sådan konfrontation.

Ministerpresidenten tillade, att många djupt tragiska ting hade hänt under Stalin-perioden. Man kunde inte förvänta sig, att han skulle här avlägga räkenskap för Stalin-tiden. Han ville inte utsätta sig för detta förhör med en massa frågor, som för länge sedan var besvarade. Man hade från sovjetisk sida gjort omfattande undersökningar och givit klara besked beträffande Wallenberg, men man syntes ändå icke lita på dem från svensk sida.

Statsminister Erlander underströk, att han velat begagna tillfället att öppet och förtroligt resonera om en fråga av betydande vikt för förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Den svenska opinionen skulle säkert ha mycket svårt att förstå, att man från sovjetisk sida motsatte sig ytterligare undersökningar för att skapa klarhet.

Vid enskilda samtal med ministerpresidenten senare under besöket återkom statsminister Erlander upprepade gånger till frågan och utvecklade ytterligare de svenska synpunkterna. Ingenting nytt frankom därvid i sak. Ministerpresidenten förklarade sig vara uppriktigt ledsen över att den sovjetiska regeringen icke hade tillgång till något material, varigenom denna beklagliga tvistefråga mellan Sovjetunionen och Sverige skulle kunna bringas ur världen.

I ett särskilt svenskt uttalande i Wallenberg-frågan, som offentliggjordes vid statsministerns presskonferens den 26 juni 1964,

utsades att man från sovjetisk sida vidhållit sitt tidigare besked att Wallenberg icke finns i Sovjetunionen. Den svenska regeringen kände djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, skulle den svenska regeringen icke ge upp sina strävanden (bilaga K).

21. Under de närmaste månaderna efter ministerpresidenten Chrus-tjovs besök prövades olika möjligheter att på privat väg, bland annat genom förmedling av olika vetenskapsmän, få till stånd ett sammanträffande mellan professor Svartz och hennes sovjetiske sagesman. Dessa ansträngningar ledde emellertid icke till resultat.

22. Ministerpresident Kosygin tillträdde sitt ämbete i oktober 1964. I början av 1965 riktades en framställning i Wallenberg-frågan till denne. Hänvändelsen skedde i en skrivelse från statsminister Erlander, daterad den 11 februari 1965. Efter en sammanfattning av ärendets tidigare behandling och med hänvisning till bl.a. de vittnesmål, enligt vilka Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än det uppgivna dödsåret 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels på sovjetiskt sjukhus, utmynnade skrivelsen i en vädjan till ministerpresidenten att denne måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av samtliga led i det förevarande ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande, att klarhet kunde vinnas (bilaga L).

Skrivelsen överlämnades av ambassadören Jarring vid företräde den 22 mars 1965 hos ministerpresident Kosygin. Denne förklarade därvid, att han noggrant läst den sovjetiska akten om Wallenberg. Han kunde inte komma till annat resultat än det som undersökningarna

visat, nämligen att Wallenberg icke var i livet utan död i fängelse i Moskva på sätt och tid som akten angav. Ett svar efter dessa linjer skulle lämnas på statsministerns framställning.

Ifråga om professor Svartz' vittnesmål förklarade ministerpresidenten, att den sovjetiske vetenskapsmannen aldrig gjort de uttalanden som tillskrevs honom av professor Svartz. Han hade ingen invändning mot att ambassadör Jarring själv konstaterade detta vid ett personligt sammanträffande med vetenskapsmannen.

23. Ett sådant sammanträffande med den sovjetiske vetenskapsmannen kom till stånd den 11 maj 1965. Under detta samtal, som ägde rum i närvaro av en representant för det sovjetiska utrikesministeriet, bekräftade sagesmannen för ambassadören Jarring, att professor Svartz i januari 1961 haft ett längre samtal med honom om deras gemensamma vetenskapliga problem och intressen. Anslutningsvis hade hon sagt sig vilja enskilt få taga upp med honom ett humanitärt fall, vilket gällde en svensk som hölls fången i Sovjetunionen, och bitt om hjälp att uppnå ett frigivande av denne. Professor Svartz hade nämnt mannens namn, men sagesmannen hade vid den tiden aldrig hört detta namn och ej haft någon uppfattning vem det gällde. Han hade hänvisat professor Svartz att göra en hänvändelse på hög nivå i utrikesministeriet. Ambassadör Jarring erinrade om att professor Svartz sagt sig av sagesmannen ha erfarit, att Wallenberg skulle vara vid liv men i dåligt tillstånd och på sjukhus. Sagesmannen förnekade denna uppgifts riktighet och framhöll, att det var honom obegripligt hur professor Svartz så helt kunnat missuppfatta honom. Kanske berodde det på att hans kunskaper i tyska - på vilket språk samtalet förts - icke var så goda. Härigenom skulle professor Svartz kunna ha uppfattat uttalanden såsom "om han är vid liv" eller "om

han är sjuk" icke som villkorssatser utan som påståenden.

Ambassadör Jarring genmälde, att två utsagor stod mot varandra. Han sade sig tro att det skulle vara till stor nytta om ett sammanträffande kunde ordnas mellan sagesmannen, professor Svartz och honom själv, där tillfälle gavs att gemensamt tala ut om saken. Sagesmannen förklarade, att han inte kunde förstå vad ett sådant sammanträffande skulle tjäna till men förklarade sig till slut på direkt fråga dock vara beredd att medverka.

24. Vid besök hos statsminister Erlander den 13 maj 1965 anmälde Sovjetunionens ambassadör Belokhvostikov, att han med anledning av statsministerns brev till ministerpresident Kosygin den 11 februari 1965 hade i uppdrag att meddela, att sovjetregeringen i sin note den 6 februari 1957 klarlagt att Wallenberg dog år 1947. De undersökningar som nu gjorts hade bekräftat att så var fallet. Professor Svartz' vittnesmål måste grunda sig på ett missförstånd.

Statsminister Erlander sade sig ämna upptaga frågan vid sitt förestående besök i Moskva. Han framhöll att den sovjetiska regeringen måste inse, att den svenska regeringen fäste en utomordentlig vikt vid ärendet och att den svenska offentliga opinionen krävde en utförlig redovisning av detta.

25. Under statsminister Erlanders officiella besök i Sovjetunionen den 10-17 juni 1965 togs Wallenberg-frågan upp vid regeringsöverläggningarna den 11 juni och den 17 juni. Inledningsvis förklarade sig statsministerns vilja konstatera, att de bilaterala svensk-sovjetiska förbindelserna var gynnsamma så när som på att Wallenberg-frågan ännu icke kunnat uppklaras. Statsministern sammanfattade därefter i tre punkter de ytterligare upplysningar och besked från sovjetisk sida som han önskade.

a) I det sovjetiska svaret år 1957 angavs förekomsten av en anteckning om en person Wallenberg, avliden i juli 1947, som det ansågs finnas grund betrakta såsom hänförande sig till Raoul Wallenberg. Av senare uttalanden av den sovjetiska regeringen syntes framgå, att denna förmodan nu blivit visshet. Från svensk sida var det angeläget att få tillgång till de undersökningar, som företagits under senare år och som tydligen lett fram till denna förändring.

b) Sovjetiska synpunkter på och eventuell motbevisning mot de vittnesmål, som avlagts av krigsfångar som återvänt från Sovjetunionen och enligt vilka Wallenberg skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir efter år 1947. Dessa vittnesmål hade granskats av framstående svenska jurister, som kommit fram till slutsatsen att, även om full bevisning ej förelåg, det är sannolikt att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

c) Professor Svartz' vittnesmål beträffande hennes samtal i Moskva med en sovjetisk vetenskapsman i början av januari 1961 hade denne förklarat bero på missförstånd. Denna fråga måste klarläggas.

Diskussionen vid de båda överläggningarna kom i huvudsak att gälla dessa svenska krav. Ministerpresident Kosygin förklarade, att han efter mottagandet av statsministerns brev begärt en ny undersökning. Han hade fått dokument med dödsdag och uppgift att Wallenberg kremerats och icke finns i livet. Den svenska regeringen hade under rättats härom. Det fanns intet ytterligare material och ingen personlig dossier över Wallenberg. Varför visste man icke. Några sovjetiska vittnen existerade heller ej. Om Wallenberg var i livet skulle han hittas mycket fort. Man visste vilka som fanns i fängelser och sjukhus. En regeringschef kunde snabbt finna en levande man ej en död. Hur kunde man på svensk sida på allvar tro, att de sovjetiska myndig-

heterna bevarade Wallenberg i Sovjetunionen? Varför skulle de behålla honom? Ministerpresidenten sade sig förstå, att saken var svår och komplicerad för svenska regeringen och för Wallenbergs familj. Från sovjetisk sida hade man emellertid gjort allt och hade ej mer att tillägga.

Vittnesmålen av de hemvändande krigsfångarna hade ingen bärkraft. Professor Svartz' sagesman hade förklarat, att han aldrig hört talas om Wallenberg och att missförståndet måste bero på språksvårigheter. Statsministerns begäran om ett sammanträffande mellan professor Svartz och dennas sagesman sade sig ministerpresidenten beredd att villfara, även om han ansåg åtgärden meningslös.

Under de fortsatta meningsutbytenas gång återkom man från bägge håll till redan refererade ståndpunkter. Ministerpresidenten uppehöll sig utförligt vid de förhållanden som rådde under kriget och den närmaste tiden därefter. Statsminister Erlander upprepade med skärpa kravet att ett utförligt material skulle ställas till förfogande för att klarlägga frågan i dess helhet. Syftet var att få en fullständig redovisning på alla de punkter, där det vid en opartisk granskning framstod stor oklarhet. Statsministern uttalade sin tillfredsställelse med att ministerpresidenten tillstyrkt ett sammanträffande för professor Svartz men beklagade att svaren på hans övriga önskemål varit negativa.

26. I enlighet med vad som sålunda överenskommits under statsminister Erlanders officiella besök ägde ett samtal rum i Moskva den 6 juli 1965 mellan professor Svartz och hennes sagesman. Närvarande utan att deltaga i samtalet var ambassadör Jarring samt två tjänstemän från det sovjetiska utrikesministeriet, av vilka den ene tjänstgjorde som tolk. Meningsutbytet, som utförligt refereras i professor Svartz' redogörelse, slutade med att utsaga stod mot utsaga.

Note överlämnad av ambassadören Sohlman i Moskva till vice utrikes-
ministern Zacharov den 9 februari 1959.

I sin note till sovjetregeringen den 19 februari 1957 förbehöll sig svenska regeringen att till sovjetregeringens förfogande ställa det ytterligare material rörande legationssekreteraren Raoul Wallenberg, född den 4 augusti 1912, som av regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår, som har avseende på Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Därvid har till deras kännedom kommit ett flertal utsagor av från sovjetisk fångenskap återvända personer av innebörd, att Wallenberg efter år 1947 överförts till fängelset i Vladimir och där vistats i sjuk- och isoleringsavdelningen (Corpus II). Dessa av varandra oberoende utsagor har alla erhållits vid direkt kontakt mellan vederbörande och representanter för svenska myndigheter.

Svenska regeringen får anhänga, att sovjetregeringen företar en skyndsam undersökning i syfte att fastställa, om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Note från Sovjetunionens utrikesministerium till svenska ambassaden
i Moskva den 6 mars 1959.

Översättning.

Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har med anledning av ambassadens note den 9 februari d.å. äran meddela följande.

I ambassadens note meddelas, att, enligt informationer från personer, som utrest från Sovjetunionen, svenske medborgaren R. Wallenberg efter år 1947 skulle ha befunnit sig i fängelse i Vladimir, och framföres den svenska regeringens önskan, att en undersökning måtte företagas i syfte att verifiera dessa uppgifter.

I samband härmed har ministeriet äran meddela, att i dess memorandum den 6 februari 1957 alla de informationer ifråga om R. Wallenberg framlades, som erhållits som resultat av noggrann och allsidig kontroll och som ledde till slutsatsen, att R. Wallenberg avled i juli år 1947. En förnyad undersökning, som företagits i enlighet med den svenska regeringens önskan, har icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och har visat, att de i ambassadens note omnämnda informationerna om R. Wallenbergs vistelse i fängelse i Vladimir icke ha bekräftats.

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 28 maj 1959.

I sin note till den sovjetiska regeringen den 19 februari 1957 uttalade svenska regeringen, att den förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Raoul Wallenberg, som bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

De svenska myndigheterna har fortsatt att noggrant pröva alla spår som avser Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen. Härvid har det till deras kännedom kommit flera utsagor från personer, som återkommit från sovjetisk fångenskap, av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva.

Med anledning av dessa uppgifter hemställde svenska regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Muntligt meddelande lämnat av ambassadören Rodionov i Sovjetunionens utrikesministerium till ambassadören Sohlman i Moskva den 27 juni 1959.

Översättning.

Utrikesministern har uppdragit åt mig att lämna Eder följande meddelande rörande herr Raoul Wallenberg. I slutet av maj 1959 har den svenska pressen publicerat artiklar, som innehåller uppgifter om att svenske medborgaren Raoul Wallenberg ännu skulle befinna sig i Sovjetunionen. I dessa artiklar har man hänvisat till några så kallade vittnen, som skulle ha sett herr Raoul Wallenberg i Sovjetunionen efter 1947. I anledning av dessa svenska informationer anser jag det nödvändigt säga Eder följande. Utrikesministeriet har i sin aide-mémoire den 6 februari 1957 meddelat som resultat av en enligt svenska regeringens önskan år 1957 gjord grundlig och fullständig utredning, att det klarlagts, att herr Raoul Wallenberg dog år 1947. De uppgifter, vartill vissa svenska tidningar hänvisar, är i sin helhet påhittade.

Utrikesministeriet hemställer, att vad jag nu sagt måtte framföras till herr Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, som vänt sig till ministerpresidenten Chrustjov med förfrågan om sin sons öde.

Samtidigt uttrycker man å sovjetisk sida den förhoppningen, att man å svensk sida i frågan om Raoul Wallenberg måtte intaga en hållning, som icke möjliggör för vissa element att i framtiden använda denna fråga i syfte att förgifta de sovjetisk-svenska förbindelserna.

Memorandum överlämnat till Sovjetunionens utrikesministerium den 18 juli 1959.

Svenska utrikesdepartementet har mottagit sovjetiska utrikesministeriets till ambassadör Sohlman den 27 juni lämnade meddelande angående Raoul Wallenberg. Däri hänvisas till vissa i svensk press i maj månad publicerade uppgifter om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, vilka förklaras vara helt gripna ur luften. Med anledning härav önskar utrikesdepartementet framhålla, att departementet den 28 maj till svar på frågor från pressen lämnade ett kort meddelande om den förfrågan, som gjordes av svenska ambassaden den 9 februari och det sovjetiska utrikesministeriets svar den 6 mars 1959. Departementet saknar anledning kommentera vad den svenska pressen därutöver publicerat i denna fråga. För att undvika missförstånd om arten av det material, som låg till grund för den svenska förfrågan anser departementet det emellertid nödvändigt att lämna följande mera preciserade uppgifter om vissa av de vittnesutsagor, som ingick i detta material.

1. Schweiziske medborgaren E. Brugger, född den 22.1.1903, vilken under åren 1948-1958 vistades i sovjetiska fängelser, har uppgivit, att han i Vladimir-fängelsets corpus II vid månadsskiftet juli/augusti 1954 haft knäckningsförbindelser med Raoul Wallenberg. Ett flertal andra från Sovjetunionen återvända fångar har bekräftat, att Brugger redan under fångenskapen talat om denna sin kontakt med Wallenberg.
2. En österrikisk medborgare, vilken under tiden 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har förklarat, att han i början av år 1955

delat cell med Wallenberg i corpus II i Vladimir-fängelset. När vederbörande sovjetiske fängelseofficer uppmärksammade österrikaren i Wallenbergs cell, hade österrikaren omedelbart bortförts ur densamma och därefter vid flera tillfällen anmodats förbinda sig icke yppa något om detta sammanträffande med svensken.

3. Två tyska medborgare, H.T. Mülle och G. Rehekampff, födda den 11.6.1917 och 19.6.1903, vilka under tiden 1950-1956 och 1945-1955 vistats i sovjetiska fängelser, har var för sig uppgivit, att de vid olika tillfällen av en och samme sovjetiske medfånge i Vladimir-fängelset erfarit, att Wallenberg vistades i corpus II i Vladimir i början av 1950-talet. Denne sovjetiske medfånge har av ett stort antal återvända f.d. Vladimir-fångar betecknats som en trovärdig och tillförlitlig person.

Självfallet måste utrikesdepartementet fästa stor vikt vid utsagor av en så preciserad karaktär, vilka oberoende av varandra talar om att Wallenberg under vissa år på 1950-talet vistats i en viss avdelning av ett visst fängelse. Utrikesdepartementet anser icke, att det finns grund antaga, att dessa utsagor tillkommit i medvetet syfte att sprida lögnaktiga uppgifter. Det förefaller icke heller sannolikt, att samtliga utsagor skulle vara att tillskriva namnförväxlingar eller minnesfel. Detta är anledningen till att utrikesdepartementet ansett det nödvändigt att genom en förfrågan till det sovjetiska utrikesministeriet söka bringa klarhet i frågan om Wallenbergs öde.

Vad beträffar det i sovjetiska utrikesministeriets meddelande uttalade önskemålet om att svenska regeringen i framtiden måtte intaga en hållning i Wallenberg-ärendet, som icke kan utnyttjas i syfte att störa de svensk-sovjetiska förbindelserna, vill utrikesdepartementet endast framhålla, att svenska regeringens enda bevekelsegrund i denna fråga har varit och är att skapa klarhet om Raoul Wal-

lenbergs öde. Om så sker kommer detta att avlägsna ett allvarligt irritationsmoment i de svensk-sovjetiska relationerna. I detta sammanhang önskar utrikesdepartementet erinra om att det sovjetiska utrikesministeriet i sitt memorandum den 6 februari 1957 icke uttalade sig mera bestämt om vad som hänt Wallenberg i Sovjetunionen än att säga, att på grund av vad som anförts i sagda memorandum den slutsatsen bör dragas, att Wallenberg avled i juli 1947.

Slutligen vill utrikesdepartementet bekräfta, att Raoul Wallenbergs moder, fru von Dardel, underrättats om innehållet i ministeriets meddelande den 27 juni 1959.

Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 23 januari 1960.

Såsom många gånger framhållits, prövar de svenska myndigheterna noggrant alla existerande och nytillkommande spår i Wallenberg-ärendet. Att så fortfarande är fallet, framgår senast av pressmeddelandet den 28 maj 1959. I detta lämnades en redogörelse för en svensk förfrågan till den sovjetiska regeringen huruvida Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset samt svaret på denna fråga. Utöver vad som redovisats i detta pressmeddelande finns för närvarande intet att tillägga.

Yttrande av justitieråden Gyllenswärd och Santesson den 25 april 1960.

Svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg togs i januari 1945 i sovjetiskt förvar och fördes därefter såsom fånge till Sovjetunionen.

I ett den 6 februari 1957 avlämnat memorandum har sovjetregeringen, under åberopande av viss utredning, anfört att på grund av nämnda utredning den slutsatsen borde dragas, att Wallenberg avlidit i juli 1947.

Uppgifter hava emellertid framkommit, enligt vilka Wallenberg skulle hava varit vid liv även efter nämnda tid och därvid befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Undertecknade hava i Kungl. utrikesdepartementet tagit del av ett stort antal uppteckningar av utsagor av personer, som tidigare befunnit sig i sovjetisk fångenskap, ävensom av andra upptecknade utsagor och andra handlingar.

Utsagorna hava avgivits av finska, franska, schweiziska, tyska och österrikiska medborgare samt av statslösa personer. De flesta utsagorna hava avgivits inför tjänstemän vid den svenska utrikesförvaltningen eller den svenska statspolisen.

Upppteckningarna äro gjorda med stor omsorg och föranleda icke till antagande, att utsagorna tillkommit efter ledande frågor eller under andra omständigheter, som kunnat påverka innehållet. Utsagorna innehålla ett stort antal uppgifter, vilkas riktighet kunnat kontrolleras, och de stödjå varandra.

Enligt vår mening måste efter svensk rätt den föreliggande ut-

redningen - ehuru den icke innefattar full bevisning i förevarande hänseende - anses göra sannolikt, att Wallenberg varit vid liv åtminstone i början av 1950-talet och då befunnit sig i fängelse i Vladimir.

Stockholm den 25 april 1960.

Ragnar Gyllenswärd

Per Santesson

f.d. justitieråd och Högsta
domstolens ordförande

f.d. justitieråd och ord-
förande på avdelning i
Högsta domstolen

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten
Chrustjov den 9 februari 1961.

Ärade Herr Ministerpresident,

Som Ni säkert erinrar Eder, samtalade vi under mitt besök i Moskva våren 1956 om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Jag framhöll, att frågan om Wallenbergs öde i hög grad sysselsatte den svenska opinionen och att svenska regeringen önskade göra allt som stod i dess makt för att bringa klarhet över hans öde. Från sovjetisk sida lovade man företaga undersökningar och förklarade, att Wallenberg om han befunne sig i Sovjetunionen givetvis skulle få hemresa. Vi fick år 1957 meddelande om undersökningarnas dittillsvarande resultat. Från svensk sida förklarades vid ett senare tillfälle, att svenska regeringen förbehöll sig att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

Jag vill nu meddela Eder, att jag av en svensk läkare, professor Nanna Svartz, som i slutet av januari 1961 besökte Moskva för att där på inbjudan föreläsa om sina forskningsresultat, mottagit den informationen, att Wallenberg då var i livet och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Fru Svartz erhöll informationen från en internationellt känd, framstående representant för den sovjetiska läkarvetenskapen.

Utrikesminister Undén och jag har resonerat om det lämpliga

förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige. Vi har kommit fram till att det bästa vore om någon svensk läkare omedelbart finge resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om transportsätt, läkervård m.m.

Med största högaktning

Tage Erlander

Muntligt meddelande lämnat av statsminister Erlander till Sovjetunionens ambassadör Gusev den 17 augusti 1962.

Vid besök hos ministerpresidenten Chrustjov den 25 februari 1961 överlämnade ambassadören Sohlman ett den 9 i samma månad dagtecknat brev från mig till ministerpresidenten. Däri upplystes, att jag mottagit den informationen, att Wallenberg var i livet i slutet av januari 1961 och att han befann sig på ett sinnessjukhus i Moskva. Hans hälsotillstånd var icke gott. Brevet slutade med ett förslag att en svensk läkare omedelbart skulle få resa ut till Moskva och tillsammans med sina sovjetiska kolleger bestämma om förfaringssättet för att överföra Wallenberg till Sverige.

När hr Chrustjov mottog brevet, sade han, att ett besked redan lämnats från sovjetisk sida och att inget nytt förelåg i frågan.

Vid besök hos t.f. chefen för skandinaviska avdelningen i det sovjetiska utrikesministeriet ambassadören Kirsanov den 10 juli 1961 uttryckte ambassadören Sohlman enligt instruktion en allvarlig förväntan, att svar snart skulle lämnas. Vi kunde förstå, sade han, att undersökningar erfordrats men då flera månader gått ansåge vi oss kunna utgå från att de nu slutförts. Hr Kirsanov gjorde gällande, att svar på brevet redan lämnats, vartill hr Sohlman genmälde, att statsministern efter en skriftlig hänvändelse av detta slag ansåg sig ha rätt vänta sig ett skriftligt svar.

Som Ni förstår, Herr Ambassadör, inger mig detta läge allvarliga bekymmer, och jag vill be Eder att efter återkomsten till Moskva framföra detta till sovjetregeringen och personligen till dess chef.

När jag talar om bekymmer, menar jag i första hand, att saken är av betydelse för de svensk-sovjetiska förbindelserna, för vilkas vidareutveckling i en harmonisk och vänskaplig anda jag som Ni vet har ett stort intresse. Det rör sig här om en svensk diplomat, som för mer än 17 år sedan tillfångatogs av sovjetiska trupper. Ni är helt säkert ense med mig om att ingen regering i ett sådant läge kan underlåta att begära, att de framställningar, som den gör på grundval av informationer, som den erhållit och funnit tillförlitliga, föranleder ingående prövning och tillmötesgående behandling. Jag vill också understryka att, såsom framhölls av ambassadören Sohlman vid hans besök i det sovjetiska utrikesministeriet den 10 juli 1961, vi vinnlagt oss om att uteslutande behandla frågan på en strikt saklig grundval.

Men jag har även den rent mänskliga aspekten i tankarna. Det är en allmänt accepterad grundsats, att medlemmar av samma familj som blivit skilda åt och ömsesidigt önskar kontakt, skall få tillgång till alla tillgängliga upplysningar om varandra och att de skall få tillfälle att förena sig med varandra, oberoende av uppehållsort, hälsotillstånd etc. Grundsatsen är icke bara allmänt omfattad i teorin. Den har också alltmer kommit att omsättas i praktiken. Jag vill enträget vädja till Eder regering och till ministerpresidenten Chrustjov personligen att även ta hänsyn härtill vid behandlingen av denna fråga. Jag framför denna vädjan med en stark förhoppning om en positiv reaktion.

Utrikesministerns svar den 3 april 1964 på interpellation i andra
kammaren av herr Ohlin.

(Utdrag)

Herr talman!

Herr Ohlin har i en interpellation den 3 mars 1964 frågat mig, om jag ville för kammaren dels lämna en redogörelse för Raoul Wallenberg-affärens utveckling efter publicering av utrikesdepartementets vitbok 1957 - i den mån ej av särskilda skäl vissa uppgifter måste hemlighållas - dels upplysa om vilka åtgärder regeringen planerar att vidta för att övertyga sovjetregeringen om nödvändigheten av en mera effektiv efterforskning av Raoul Wallenberg och hans vistelseort under olika perioder efter kriget.

---.---.---

Vad först beträffar efterforskningarna av Raoul Wallenberg vill jag till en början erinra om att offentliggörandet av utrikesdepartementets vitbok år 1957 skedde, sedan det besked i ärendet ingått, som från sovjetisk sida utlovats vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva månadsskiftet mars-april 1956. Beskedet, som mottogs den 6 februari 1957, innebar i huvudsak, att Sovjetunionens regering med anledning av ett påträffat dokument i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva ansåg dels att det fanns grund betrakta detta dokument som hänförande sig till Wallenberg, dels att av dokumentets innehåll den slutsatsen borde dras, att Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Med anledning av sovjetregeringens besked den 6 februari 1957

Överlämnades den 19 februari samma år ett svenskt svar, som likaledes offentliggjordes i vitboken. I detta förklarades bland annat att svensk opinion med rätta vore upprörd över vad som förekommit i ärendet. Den svenska regeringen hade svårt att tro, att all annan dokumentation rörande Wallenbergs vistelse i sovjetiska fängelser än den rapport som omnämnts i sovjetregeringens besked skulle vara helt utplånad. Regeringen förväntade sig därför, att om ytterligare material skulle framkomma i Sovjetunionen, som kunde klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta skulle delgivas det svenska utrikesdepartementet. Den svenska regeringen förbehöll sig å sin sida att ställa till förfogande det ytterligare material rörande Wallenberg, som av svenska regeringen bedömdes vara av betydelse för fortsatta undersökningar i Sovjetunionen.

För den svenska regeringen stod det sålunda klart, att även i fortsättningen alla existerande eller nya spår måste provas. Under de fortsatta efterforskningarna, som bedrevs med samma noggrannhet och efter samma principer som de tidigare undersökningarna om Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, framkom flera utsagor från personer som återvänt från sovjetisk fångenskap av innebörd att Wallenberg efter år 1947 funnits i ett fängelse i Vladimir, ungefär 20 mil öster om Moskva. Med anledning av dessa uppgifter hemställde regeringen i en note, som överlämnades till sovjetiska utrikesdepartementet den 9 februari 1959, att en undersökning skulle göras för att fastställa om Wallenberg vistats i Vladimir-fängelset.

Såsom svar härpå meddelade sovjetregeringen den 6 mars 1959, att den vidtagit sådana undersökningar, som begärts i den svenska noten, men att dessa icke bringat i dagen några nya uppgifter i denna fråga och att den svenska regeringens informationer om Wallenbergs vistelse i Vladimir icke bekräftats.

Även efter denna tidpunkt har regeringen sökt utnyttja varje lämplig möjlighet att för sovjetmyndigheterna understryka vikten av att klarhet måtte vinnas angående Wallenbergs öde. Det ytterligare material som därvid framlagts för sovjetmyndigheterna och detaljerna i de framställningar som gjorts är dock icke av den karaktär att de här kan offentliggöras.

Jag kan emellertid bekräfta, att statsministern i början av år 1961 riktat en personlig skrivelse till ministerpresidenten Chrustjov i saken. Vidare vill jag erinra om att jag vid mitt besök i Moskva i maj förra året upptog ärendet såväl med utrikesminister Gromyko som med ministerpresidenten Chrustjov. Slutligen har statsministern, såsom meddelats i pressen, tagit upp Wallenberg-affären med utrikesminister Gromyko vid dennes besök i Stockholm för två veckor sedan.

Samtliga framställningar har från sovjetisk sida mötts av svaret, att intet funnes att tillägga utöver vad som tidigare - d.v.s. i 1957 och 1959 års besked - meddelats från sovjetisk sida. Vid upprepade tillfällen har därjämte förklarats, att hade Wallenberg funnits skulle han ha återsänts till Sverige.

Jag vill emellertid till herr Ohlin ånyo bekräfta, att regeringen inte betraktar Raoul Wallenbergs sak som utagerad utan kommer att fortsätta ansträngningarna att skapa full klarhet om hans öde.

---.---.---

Uttalande av statsminister Erlander den 26 juni 1964.

Den svenska regeringen har vid samtalen under ministerpresident Chrustjovs besök tagit upp fallet Wallenberg. Vi har för ministerpresidenten starkt understrukt vilken betydelse vi fäster vid denna fråga. Från sovjetisk sida har man förklarat, att man på grundval av de upprepade svenska hänvändelserna gjort en förnyad undersökning. Man vidhåller sitt tidigare besked, att Raoul Wallenberg icke finns i Sovjetunionen.

Vi känner djup besvikelse över att man på sovjetisk sida icke ansett sig kunna göra mera i denna fråga. Trots att de många framställningar, som regeringen gjort efter det besked som från sovjetisk sida lämnades år 1957, blivit resultatlösa, kommer vi icke att ge upp våra strävanden i denna sak.

Skrivelse från statsminister Erlander till ministerpresidenten Kosygin
den 11 februari 1965.

Ärade Herr Ministerpresident,

Jag ber att med Eder, Herr Ministerpresident, få taga upp till behandling ett ärende, som alltsedan krigets slut varit föremål för långvariga meningsutbyten mellan de svenska och sovjetiska regeringarna, nämligen frågan om den i Sovjetunionen försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenberg. Som Ni säkert förstår, skulle jag icke på nytt återkomma till ärendet, om detta icke varit och är av så stor betydelse för Sverige och svensk opinion och om jag icke hade varit övertygad om att ett klarläggande av frågan skulle avlägsna ett besvärande moment i de svensk-sovjetiska relationerna och därigenom på ett utomordentligt gynnsamt sätt befrämja den framtida harmoniska utvecklingen av dessa relationer.

Såsom torde vara Eder bekant, omhändertogs Raoul Wallenberg i januari 1945 av de framryckande ryska trupperna i Budapest. Detta bekräftades av ett meddelande, som framfördes av dåvarande vice utrikesministern Dekanosov till svenske ministern i Moskva den 16 januari 1945, att de sovjetiska myndigheterna vidtagit åtgärder för att skydda Raoul Wallenberg och hans egendom. Under de följande månaderna, och sedermera under alla de år som gått, har ett stort antal framställningar riktats från svensk sida till de sovjetiska myndigheterna om att Raoul Wallenberg måtte frigges och klarhet vinnas om hans öden. Jag vill i detta sammanhang erinra om de överläggningar som ägde rum i

Moskva under mitt besök i april 1956, då man från sovjetisk sida utfäste sig att vidtaga en undersökning i ärendet med utgångspunkt från nytt material, som under samtalen ställdes till sovjetiskt förfogande. Såsom resultat av denna undersökning meddelade den sovjetiska regeringen i en note den 6 februari 1957, att på grundval av ett påträffat dokument slutsatsen borde dragas, att Raoul Wallenberg avled i Ljubljanskaja-fängelset i juli 1947.

Efter mottagandet av detta meddelande har svenska regeringen i olika omgångar till den sovjetiska regeringen överlämnat ytterligare uppgifter, enligt vilka Raoul Wallenberg skulle ha varit vid liv i Sovjetunionen vid betydligt senare tidpunkt än 1947, dels i fängelse i Vladimir och dels, enligt uttalanden av ... till professor Nanna Svartz vid sammanträffande i Moskva i januari 1961, på sovjetiskt sjukhus vid sistnämnda tidpunkt.

Senast begagnade jag de tillfällen som erbjöd sig vid utrikesminister Gromykos besök i Stockholm i mars 1964 och vid förutvarande ministerpresidenten Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964, för att understryka vilken betydelse man från svensk sida fäster vid frågan. Vid dessa liksom vid andra tillfällen under senare år har man från sovjetisk sida hänvisat till den ovan nämnda noten av den 6 februari 1957 och tillagt att Raoul Wallenberg nu icke finns i Sovjetunionen.

Under många år har jag personligen följt detta ärende i en förhoppning att föra frågan till en tillfredsställande lösning. Genom det vänliga budskap, som den 16 oktober 1964 överlämnades till mig genom Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, vet jag, att Ni är ense i det angelägnade att de svensk-sovjetiska förbindelserna vidareutvecklas och att vår målsättning därvidlag är gemensam. I denna anda tillåter jag mig att rikta till Eder en vädjan att Ni måtte personligen föranstalta om en sådan prövning av santliga led i det förevarande

de ärendet och av de uppgifter, som från svensk sida ställts till förfogande rörande Raoul Wallenberg, att klarhet kan vinnas.

Jag kan försäkra Eder att ett tillmötesgående av denna min hemställan kommer att röna den största uppskattning från svenska regeringens och svenska folkets sida.

Med största högaktning

Tage Erlander

Redogörelse av professor Nanna Svartz

Under besök i Moskva i januari 1961 för att hålla föredrag vid en vetenskaplig kongress sammanträffade jag med flera framstående sovjetiska vetenskapsmän. Med en av dessa hade jag den 27 januari ett samtal på tjänsterummet. Detta fördes på tyska. Efter en stunds diskussion om kongresser, forskning m.m. bad jag honom om ursäkt, att jag drog upp en fråga, som låg mig och andra svenskar mycket om hjärtat. Jag gav honom en redogörelse för fallet Raoul Wallenberg och frågade honom om han kände till detta fall, varvid han nickade jakande. Jag frågade honom då, om han kunde ge mig något råd hur jag kunde förfara för att vinna klarhet, var Wallenberg befann sig. Jag omtalade, att vi i Sverige hade uppgifter om att han levde ännu för ett par år sedan och att hans anhöriga fått meddelanden som tydde på att Wallenberg fortfarande var vid liv. Min sagesman sade då plötsligt, att han nog kände till fallet och att den jag frågade om var i mycket dåligt tillstånd. På hans fråga vad jag önskade svarade jag, att huvudsaken var att Wallenberg kunde föras hem i vilket tillstånd han än vore. Min sagesman sade då mycket lågt att den efterfrågade var på mentalsjukhus. Sedan tillade han: "Jag skall kalla hit en av mina kolleger och rådgöra med honom." Han lämnade rummet och återkom efter en kort stund tillsammans med kollegan, varefter han själv åter avlägsnade sig.

Kollegan satte sig mitt emot mig. Jag frågade om han orienterats om vad saken gällde och han bekräftade detta. Han frågade mig noga om var Wallenberg tjänstgjort och bad mig skriva hans namn på ett papper. Jag skrev då Attaché Raoul Wallenberg. Jag berättade,

att hans mor var min patient. Hon skulle behöva få ro och få full visshet. Även om sonen vore än så sjuk, skulle det vara en välgärning mot henne och f.ö. hela Sverige om han kunde få vårdas i hemlandet. Jag frågade honom, om han kunde hjälpa oss, och han svarade, att han skulle göra allt vad han förmådde. Jag sade honom, att hela svenska folket skulle bli Sovjetunionen tacksamt, om Wallenberg finge föras hem, även om han vore både fysiskt och psykiskt svårt sjuk. Denna sak, sade jag, ligger vår regering mycket varmt om hjärtat. Jag nämnde att jag kände bitr. utrikesminister Semjonov sedan hans vistelse i Sverige och fick genast rådet att vända mig direkt till denne.

Jag frågade kollegan vidare, om han ansåg det möjligt, att jag som läkare kunde föra hem Wallenberg. Han ansåg, att - "om han fortfarande är vid liv" - ett sådant tillvägagångssätt ej vore omöjligt, men att jag skulle tala med Semjonov därom.

Efter återkomsten till hotellet fick jag genom svenska ambassaden numret till minister Semjonovs sekreterare. Jag telefonerade på numret, men fick svaret, att Semjonov rest utomlands.

På kvällen hölls bankett. Efter måltiden fick jag plötsligt se kollegan, som kom emot mig och frågade, om jag träffat Semjonov. Jag svarade då, att han rest utomlands, och frågade, om jag kunde skriva till Semjonov. Han svarade ja. Efter resonemang lovade han att jag fick säga i brevet att jag talat med dem båda - d.v.s. med honom och min egentlige sagesman - och att de gett mig rådet att vända mig till Semjonov. Kollegan berättade, att de tillsammans, sedan jag hade lämnat dem på f.m., diskuterat den fråga, som vårt samtal gällt. De var båda av den uppfattningen, att en eventuell överflyttning till Sverige av den efterfrågade - "om han fortfarande är vid liv" - givetvis måste organiseras på diplomatisk väg,

vilket jag sade mig helt förstå.

Efter återkomsten till Stockholm uppsökte jag omedelbart statsminister Erlander och berättade för honom och utrikesminister Undén vad som inträffat.

I syfte att återknyta kontakten skrev jag ett personligt brev till min sagesman och uttryckte förhoppningen att under ett snart återbesök i Moskva ånyo få träffa honom. Enligt det råd jag fått i Moskva skrev jag även ett brev till Semjonov, vari jag frågade hur långt undersökningarna om Wallenberg hade fortskridit och om möjligheterna att föra hem honom.

Från min sagesman mottog jag ett svar, i vilket han förklarade sig beredd att åter träffa mig i Moskva. Min resa kom till stånd i slutet av mars 1961. Vid ett första samtal med min sagesman - i närvaro av en annan sovjetisk vetenskapsman - ställde jag frågan, om jag kunde få besöka Wallenberg. Han svarade, att detta måste avgöras på högre ort, varvid han tillfogade: "om han icke är död". Till detta yttrande genmälde jag: "Då måste han ju ha dött helt nyligen." Under ett senare enskilt sammanträffande med min sagesman framhöll denne för mig att jag ej bort berätta för svenska regeringen om vårt ursprungliga samtal. Han förnekade ej samtalet men hävdade, att hans dåliga tyska lett till missförstånd och förklarade nu att han ej känt till fallet Wallenberg. Han berättade att han kallats till ministerpresident Chrustjov, som erhållit meddelande om vårt samtal och blivit uppbragt häröver.

Då jag ej heller under detta Moskva-besök lyckades få företräde hos Semjonov - trots att jag även sökte telefonera till honom på hans privata nummer, som jag fått av min sagesman - skrev jag efter återkomsten till Stockholm ett nytt brev till denne med begäran om företräde så snart som möjligt, varvid jag förklarade mig beredd att

omedelbart resa till Moskva.

Något svar på dessa mina brev mottog jag ej i någon form.

I maj 1962 erbjöd sig ett nytt tillfälle för mig att delta i en vetenskaplig kongress i Moskva. Under detta besök träffade jag visserligen min sagesman, men vid mitt försök att föra samtalet in på Wallenberg-frågan förklarade han endast, att denna fråga måste upptagas på diplomatisk väg och att några privatsamtal mellan oss båda i detta ämne inte borde förekomma.

Försök att nå min sagesman genom andra kanaler lyckades ej.

I början av maj 1964 mottog jag ett brev från honom, daterat den 29 april 1964. I detta brev hette det:

"Jag tillskriver Er i samband med på nytt framkomna uttalanden i Stockholm rörande herr Wallenbergs öde. I dessa citerades jag - på så sätt, att jag skulle ha givit Eder några slags uppgifter om honom under Ert besök ... 1961 i Moskva.

Som Ni säkert erinrar Er, sade jag Er då, att jag ingenting vet om herr Wallenberg, aldrig hört hans namn och inte har den ringaste uppfattning om han är i livet eller ej.

Jag rådde Er att i denna angelägenhet vända Er till vårt utrikesministerium, genom Eder ambassadör eller personligen. På Eder begäran att jag skulle efterfråga denne persons öde hos vår regeringschef N.S. Chrustjov, vars läkare jag enligt Eder hypotes vore, svarade jag Eder att N.S. Chrustjov, såsom alla väl visste, var fullständigt frisk och att jag inte var hans läkare.

På grund av något mig oförståeligt missförstånd har detta mitt korta samtal med Eder (det försiggick på tyska språket, vilket jag måhända icke helt behärskar) blivit felaktigt tolkat i svenska officiella kretsar.

Senare fick jag reda på att herr Wallenberg avlidit redan år 1947 och att vår regering vid senare tidpunkt meddelat svenska regeringen och den avlidnes familj härom."

I ett utförligt svar av den 28 maj 1964 återgav jag de viktigare punkterna av vad som enligt min uppfattning förekommit vid vårt

samtal i januari 1961 och som i väsentliga avseenden avvek från den av min sagesman i brevet lämnade versionen. Med anledning av påståendet att något missförstånd på grund av språksvårigheter skulle ha förelegat, påminde jag om att vi båda vid ett flertal samtal under 1950-talet, då vi första gången råkades, alltid förstått både frågor och svar synnerligen väl, så också vid vårt samtal i januari 1961 liksom vid de därpå följande samtalen. I mitt brev uttalade jag även den enträgna och varma förhoppningen, att man från sovjetisk sida så snart det sig göra lät skulle vidtaga åtgärder för att låta Wallenberg återvända hem.

Under hela denna tid har jag stått i ständig kontakt med stats- och utrikesministrarna vid deras ansträngningar att med stöd av bl. a. mitt vittnesmål lösa Wallenberg-frågan.

Ända sedan 1962 har jag på olika sätt försökt få till stånd ett nytt personligt sammanträffande med min sagesman. Jag har också sökt erhålla uppgifter om Wallenberg genom andra vetenskapsmän, men något av betydelse har härvid ej framkommit. Efter ministerpresident Chrustjovs besök i Sverige i juni 1964 intensifierades ansträngningarna att få ett personligt sammanträffande med sagesmannen. De ledde emellertid icke till något resultat.

I mars 1965 orienterades jag om att ambassadör Jarring i samband med överlämnandet till ministerpresident Kosygin av en ny framställning från statsminister Erlander i Wallenberg-ärendet fått möjlighet att själv besöka min sagesman för att dryfta mitt vittnesmål. När min sagesman vid detta besök - som kom till stånd i maj - upprepade sina kategoriska förnekanden, föreslog ambassadör Jarring att ett nytt sammanträffande skulle ordnas för min räkning.

Efter återkomsten från sitt officiella besök i Moskva i mit-

ten av juni meddelade mig statsministern, att ministerpresident Kosygin samtyckt till att jag träffade min sagesman i Moskva.

Detta sammanträffande ägde rum den 6 juli 1965 i närvaro av ambassadören Jarring och två representanter för det sovjetiska utrikesministeriet, varav den ene tjänstgjorde som tolk. Jag inledde samtalet - som fördes på svenska respektive ryska och varade nära tre timmar - med att utförligt redogöra för anledningen till mitt intresse för Wallenberg. Det daterade sig redan från mitt besök i Moskva i mars 1945. Den främsta orsaken var dock uppgifter jag erhållit av hans mor och hennes nuvarande make, som jag samarbetat med under många år på Karolinska sjukhuset. Hans mor, fru von Dardel, hade varit min patient sedan länge. Då hon visste att jag varit nära bekant med Sovjetunionens tidigare ambassadör i Stockholm, Madame Kollontaj, och hade många andra sovjetiska vänner, bad hon mig upprepade gånger söka göra något för sonen. När jag år 1960 mottog en inbjudan till en kongress i Moskva i början av 1961, beslöt jag att för alla eventualiteter sätta mig in i fallet. Under mitt studium av utrikesdepartementets år 1957 publicerade "vitbok" fann jag vissa förhållanden särskilt anmärkningsvärda. År 1957 kom det ett officiellt sovjetiskt meddelande, som omtalade att Wallenberg av allt att döma hade dött i Ljubljanskaja-fängelset den 17 juli 1947. Det var då ägnat att förvåna att det, tio dagar senare, den 27 juli 1947, avhölls förhör angående Wallenberg i såväl Ljubljanskaja- som Lefortovskaja-fängelserna med ett flertal andra fångar (som inte suttit i samma cell som Wallenberg, med undantag av en av dem). Det var märkligt att läsa att fångarna uppgivit identiskt samma sak. De hade bl.a. talat om att Wallenberg var svensk diplomat och i den egenskapen haft hand om judeärenden och judeförföljelser i Budapest. De hade också uppgivit att de erfarit genom knackningar från Wallenberg eller andra, att

Wallenberg och hans chaufför Langfelder förts till Ljubljanskaja-fängelset 1945. Så hade också berättats att Wallenberg förts samma år från Ljubljanskaja till Lefortovskaja-fängelset. De fångar som berättat detta hade varit beredda att gå ed på sina uppgifter. Allt detta föreföll egendomligt, när man betänkte att det den 18 augusti 1947 sändes en note till vår regering från dåvarande utrikesminister Vysjinskij, vari denne meddelade att Wallenberg var okänd i Sovjetunionen. Inom loppet av en månad skulle det alltså för det första ha hänt att Wallenberg skulle ha dött. Tio dagar senare skulle det ha hållits förhör om Wallenberg med fångar från olika länder i två olika fängelser. Det hade inte varit fängelsepersonal som lett förhören. Han måste alltså ha varit väl känd. De förhörda fångarna hade satts i ensamcell under flera månader. Sedan kom det nyssnämnda meddelandet i mitten av augusti 1947 att han var okänd i Sovjetunionen.^{x)}

Det var inte minst denna bristande överensstämmelse, förklarade jag för min sagesman, som på sin tid gjorde att jag kom till slutsatsen att jag borde höra mig för om Wallenberg. Härtill kom senare uppgifter i pressen från tre olika personer, som suttit i Vladimir-fängelset, att Wallenberg med säkerhet vistats i detta fängelse på 1950-talet. Familjen von Dardel hade även fått ytterligare uppgifter om att han skulle vara i livet vid senare tidpunkt.

När jag reste ut i januari 1961 hade min avsikt varit att försöka ta kontakt med bitr. utrikesminister Semjonov, som jag kände sedan hans vistelse i Stockholm. När jag övervägde vilka andra som jag kunde tala med, hade tankarna fallit på min sagesman. Jag hade tvekat mycket att blanda in honom i dessa frågor, men i en svår och

^{x)} Senare uppgavs som bekant i den sovjetiska noten av den 6 februari 1957 att Wallenberg avled i juli 1947.

angelägen fråga måste man ibland gripa efter tillfället.

Jag påpekade för min sagesman att jag under samtalet i januari 1961 inte hade berättat om anledningen till mitt intresse så utförligt som jag nu gjort men angivit de väsentliga punkterna. Jag erinrade honom vidare om att jag efter min inledande redogörelse hade frågat honom om han kände till fallet Wallenberg och att han då svarat jakande. Jag citerade det uttalande som han fällt om att Wallenberg var i dåligt tillstånd och mentalsjuk. Jag påminde även om att han tillkallat en kollega, med vilken jag likaledes talat om fallet och givit ett papper med anteckning av Wallenbergs namn.

Vid senare samtal och i brev hade min sagesman förklarat att jag missförstått honom på grund av hans dåliga tyska - fortsatte jag min framställning. Jag hade från min sida svarat, att jag alltid haft mycket lätt att förstå honom. Jag tillade att det skulle vara orätt av mig att inte säga att jag var säker på vad jag hade hört.

Jag framkastade i slutet av min framställning tanken, att Wallenberg kanske på senare år varit på platser som sovjetledningen icke kände till, men att det borde vara möjligt genom en mycket noggrann undersökning att få fram upplysningar för att erhålla full klarhet. Detta skulle i Sverige - och i hela världen - uppfattas som en verkligt stor handling av sovjetledningen.

Min sagesman tog därefter till orda. Han sade sig dela de moraliska aspekter som drivit mig i min handling, men han kunde tyvärr ej ge någon personlig hjälp i denna angelägenhet. Hans person hade icke spelat någon roll i detta sammanhang. Om det samtal, som lett till ett missförstånd mellan oss, ville han säga följande. I början av samtalet hade jag berättat om fallet. Han hade då sagt, att han först genom min berättelse fått kännedom om fallet - före samtalet hade han sålunda icke haft någon aning om detta och absolut inte känt till

namnet. Han hade inte heller kunnat veta något om det, då han intet haft att göra med fångelser eller fängelsesjukhus eller med krigsfångar eller med militärer över huvud. Efter kriget hade han blivit en helt civil medborgare. Dessutom hade han aldrig av sovjetiska myndigheter inbjudits att behandla några utländska eller andra krigsfångar. Därför hade han ej kunnat ha sett eller ha hört talas om Wallenberg. Därför kunde han till vad jag nu anfört endast förklara, att jag måste ha missförstått honom. Han hade under vårt samtal 1961, till svar på mina påståenden, sagt: "om Wallenberg är i livet kanske han kan vara sjuk" - och om man förmodade att Wallenberg var vid liv, så kunde man fortsätta att förmoda att han kunde vara sjuk på det ena eller andra sättet. I sådana vändningar låg kanske orsaken till att jag uppfattat hans ord icke såsom förmodanden utan som påståenden. Han hade talat med mig helt mänskligt och icke trott att jag haft något officiellt eller halvofficiellt uppdrag. Hade han trott detta, skulle han självfallet ha tillkallat en tolk som hade fått skriva ned vad som sades. Jag hade missförstått hans dåliga tyska. Han ville försäkra mig att han inte hade någon anledning att säga något som han inte visste, d.v.s. det som tillskrevs honom av mig. Alla i Sovjetunionen kände väl till att han icke haft något att göra med krigsfångar. Jag hade under samtalet 1961 bett honom tala om Wallenberg med Chrustjov, varvid han förnekat att han var dennes läkare. Jag hade då frågat vem jag skulle vända mig till. Han hade rekommenderat utrikesministeriet. I slutet av samtalet och mot bakgrunden av alla de uppgifter som jag framfört, hade han sagt till mig att den omfrågade troligen var död.

Under det fortsatta meningsutbytet förnekade jag att jag haft ett officiellt eller halvofficiellt uppdrag utan talat med honom som privatperson. Jag upprepade vidare att han vid vårt första samtal i

denna fråga i januari 1961 sagt sig känna till fallet och känna till att Wallenberg var svårt sjuk. Jag underströk att det var vid vårt andra samtal i mars 1961 som han hade påstått sig icke tidigare ha känt till fallet. Min sagesman bemötte mig ånyo med förklaringen, att han aldrig haft med Wallenberg att göra och aldrig hört något om honom före samtalet med mig. Han upprepade att ett missförstånd måste ha uppkommit på grund av hans dåliga tyska, vartill jag genmälde, att jag varit på spänn och hört noga på och alltid förstått hans tyska väl. På båda sidor återkom vi därefter gång efter annan i olika former till dessa ståndpunkter. I slutet av diskussionen påpekade jag ånyo att den redogörelse, som min sagesman lämnat, överensstämde med det samtal vi hade i mars 1961, två månader efter det första samtalet. Min sagesman sade att detta var riktigt, men av hans yttrande framgick att han inte tycktes anse detta vara av någon betydelse. I detta sammanhang hänvisade jag även till vad som förevarit på det officiella planet mellan de båda samtalen.

Samtalet utmynnade i en avslutande förklaring av min sagesman, att han ansåg frågan vara slutdiskuterad mellan oss och att vi inte kommit till det resultat som någon av oss önskade. Härtill förklarade jag att jag ej heller trodde att vi kunde komma längre utan att ut-saga stod mot utsaga.

Prof Paolo Vertès - Lebourg
33100 UDINE
20 Via Planis 20

33100 Udine, le 6/11/68

Verso
13/11/68

20, Via Planis 20

INK. DESK. ROM		
D. No 15/1072		
11 NOV. 1968		
AVUS.P	GR. 96	MAL
	2	W-60

44

Monsieur le Secrétaire,

Nous vous serons fort obligés de bien vouloir nous fournir quelques renseignements concernant M. le Dr Raoul Wallenberg qui, en sa qualité d'Attaché au Consulat de la Suède en Hongrie durant l'Époque 1943-1945, fit tant de charités envers la population juive, enfermée dans les ghettos. Il sauva la vie de milliers, au prix de grands risques et de difficultés.

Si vous pourriez nous documenter sur la date de naissance, au titre d'après-critique ? Ce serait comme un complément au volume.

"Joska le garçon de miracle" a traduit et a publié en français et en italien.

Veuillez nous excuser de cette importation et vous priez Monsieur le Secrétaire nos respects les plus dévoués. Et merci!

Paul Vertès-Lebourg

L'operatore di miracoli

Un ragazzo "miracoloso"

Toska
il ragazzo del miracolo.

Andréa Mezei, autore di questa breve ^{sopra il suo paese} romanzo ungherese ci riconduce all'anno 1940. Epoca tragica ^{anche} del mondo ebraico. I nazisti, oramai padroni di mezzo Europa, sollecitavano gli ungheresi a votare anche loro la legge antisemita, che del resto fu discussa per parecchi anni al Parlamento di Budapest senza essere votata. Anche perchè il 40 % dei deputati et senatori (i calvinisti) et anche il cardinale Serédi insieme a parecchi vescovi la rigettavano. D'altronde anche la Signora Horthy, Reggente d'Ungheria, ~~fu consigliata~~ ^{fu consigliata} (la baronessa Wodianer di Praga d'origine ebraica) lavorò contro e riuscì a rimandarla, sperando sempre la fine della guerra di odio razziale. La Signora Horthy fu consigliata e appoggiata anche da Papa Giovanni XXIII che tentò con tutti i mezzi di salvare, almeno i bambini ebrei della deportazione. Purtroppo tutti questi nobili gesti non impedirono lo sterminio degli Ebrei ungheresi.

Una grande parte dei sacerdoti rurali agitavano, aizzavano i loro fedeli contro i discendenti del popolo "deicidio", imitando i "Pogromi" in Polonia.

Capo di questo movimento fu un certo "Pater Bela Bangha" frate gesuita, che si mise alla testa di uno stuolo di studenti universitari, drogati riuniti sul piazzale del Parlamento. Essi urlarono minacce ai deputati, che finirono per cedere e votare la legge antisemita. Così vinsero i difensori della razza magiara pura ("fajvédök") che portarono come emblema, la croce frecciata ("nyilasok"). La legge fu votata. Il cardinale Serédi ed alcuni vescovi furono arrestati e ^{uccisi} ~~uccisi~~ ^{Soppressi} ~~Soppressi~~.

In questo romanzo ci sono episodi quasi incredibili, avvenimenti drammatici raccontati talvolta di maniera umoristica.

Però il nostro giovanissimo Eroe, riuscì sempre - mediante qualche suo "miracolo" ^{compiuto} giunto nell'ultimo momento a salvarsi e sopravvivere. Il fondo dei suoi "miracoli" fu la Fede in Dio, ^{che alla fine} ~~radicata~~ ^{deve vincere!}

Lamentation suprême

Eli! Eli! Tout puissant Maître!
Tu m'as vu naître
Tu m'as vu grandir
Tu m'as vu vivre toujours honnête
Tu m'as vu sauver même la minime bête
en tain de périr..
Tu m'as vu donner l'ultime morceau de pain
de pain à l'orphelin qui avait faim
Tu m'as vu travailler jour et nuit
pour nourrir les miens..
Tu m'as vu peiner dur
pour le bien d'autrui..

Eli! Eli! et quand même:
Tu as laissé torturer, gazer
le compagnon de ma vie..
Tu as laissé mon nouveau-né
lancer contre le mur écrasé?

Eli! Eli! du haut de Tes Cieux
Tu vois tout, Tu diriges tout,
Pourquoi laisse Tu triompher l'infâme?
Tu m'as privé de père de mère
d'amis, de tout ce qui me fut cher..
Pourquoi? pour quelle raison?

Eli! Eli! Pardon si j'ose réclamer,
si j'ose même Te blâmer..
C'est l'immense désespoir
qui me fait perdre la raison..
Devant moi tout est noir, si noir..
tel un gouffre sans fond.

Eli! Eli!.... mais non.. non....
me voici repentie
d'avoir gémi, crié..
Je retire tous les blâmes..
De grâce! sois miséricordieux!

Je me rends!

Reprends donc, oh, reprends
aussi mon âme.. aussi mon âme!

Traduction adaptée par Paul Verthes - Lebourg
Publiée: Revue "Centrale" Bruxelles 1965
Rivista "Epoca" Roma 1966
" Carmenu " 1967.

*L'original fut trouvé sur le cadavre écharpé d'une poétesse
fente de Rachel Waldman, hongroise, déportée à Auschwitz d'où elle survécut
de Hls. d'extermination, voulant sauver, 1944*

ARKIVEXEMPLAR

Hammar skjöld, sl

Rome, le 13 novembre 1968

Monsieur le Professeur
Paolo Vertès-Lebourg
Via Planis 20

33100 UDINE

Dnr 13-399		
Avd P	Grp 2	Mât W-berg

Me référant à votre lettre du 6 novembre j'ai l'honneur de vous informer que Monsieur Raoul Wallenberg (né 1912) fut enlevé par les troupes russes à Budapest le 17 janvier 1945, mené en Union Soviétique et emprisonné à Moscou.

Le 6 février 1957 le gouvernement soviétique a informé le gouvernement suédois que Raoul Wallenberg serait décédé en juillet 1947 dans la prison Ljubjanskaja à Moscou.

De grands efforts ont été fait de la part suédoise - avant et après la communication soviétique du février 1957 - pour éclaircir le sort de M. Wallenberg. Cependant, ladite communication reste la dernière de la part soviétique donnant des faits à cet égard.

Je me permets d'inclure une brochure en anglais, "Raoul Wallenberg, fighter for Humanity", publiée en 1947, qui contient un exposé sur les efforts de M. Wallenberg pour la cause des juifs en Hongrie

Veuillez agréer, Monsieur le Professeur, les expressions de mes sentiments distingués.

Peder Hammar skjöld
Conseiller

Ifylles av postexp

Avsändt med			
☐ sv kurir	☐ utt kurir	☐ luftpost	☒ vanlig post

Avsändn datum

Sign

AMBASSADE ROYALE DE SUEDE

AMBASCIATA REALE DI SVEZIA

pour M^r le conseiller Peder Hammen Kjöld sup

ROMA

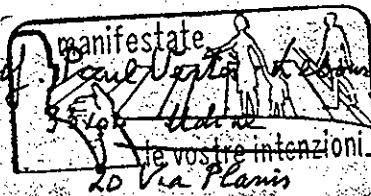
1965 ~~1965~~ Extrait du vol. "Who's Who in World
N. York 1965 (Pag 1008-1009)

Vertès Lebourg Paul, Italie, teacher,
Translator, B. Aug 10 1883; grad. Sorbonne,
m. Anna Rosa Masdarys, teacher musician

Author:

Echos Français de la Lyre Italienne, 1920
Poètes de Hongrie 1921, Echos Lyriques de
de Trianon 1922, Prêtres Poètes de Hongrie
1924, "Les Conscienses se reveillent" 1926
Poetesses de Hongrie 1929, Poetesses de Pologne
de Pologne 1929, Poetesses Allemandes
1931, Poetesses du XX Siècle 1948
POETESSES du PEUPLE de la BIBLE et du
DECALOGUE 1954, Diaspora Poetica (en
preparation).

Activ in underground
against fascists W W II. Member: Ass
Association de la PRESSE Française
et Etrangère Paris, Société Lafontaine,
Académie Ronsard, Académie Petöfi

INK. BESK. ROM		
No 15 1118		
22 NOV. 1968		
W.	GR.	MAL.
P	2	W-bvg

Udine, le 20-11-68
20 Via Planis

Monsieur le Conseiller,

[Signature]

Je vous suis fort reconnaissant de votre
amabilité de m'envoyer l'opuscule
"Raoul Wallenberg
fighter for Humanity"

[Signature]

une oeuvre très bien documentaire.
Moi même j'avais quelques familles qu R.W.
sauva miraculeusement. Une grande, noble âme!

On m'a envoyé un petit roman hongrois
qui raconte justement cette époque de Terreur
en Hongrie et que ma femme (qui est italienne)
a traduit et l'envoie à l'éditeur Feltrinelli
pour la publication.

Si vous avez la gentillesse de faire envoyer
cet opuscule à la Revue "EPOCA", Roma

"HISTORIA", Milano, Via Borgo
"PANDORA" 5

Quotidien "CORRIERE DELLA SERA"
per Augusto Quaronero Milano Via Solferino
"LA STAMPA" TORINO

Les Rédacteurs le liront volontiers et en publieront
quelques passages, ignorés complètement!

Mes remerciements et mes hommages respectueux.
Bonne soirée
Paul Vercel Lebay

Lamentation suprême

ELII! ELII! Tout puisst Maître!
Tu m'as vu naître,
Tu m'as vu grandir,
Tu m'as vu vivre toujours honnête,
Tu m'as vu sauver, même la minime bête,
en train de périr..
Tu m'as vu donner l'ultime morceau de pain
à l'orphelin qui avait faim,
Tu m'as vu travailler jour et nuit,
pour nourrir les miens
Tu m'as vu peiner dur,
pour le bien d'autrui..
... et quand même:
Tu as laissé torturer, gazer,
le compagnon de ma vie...
Tu as laissé mon nouveau-né
lancer contre le mur, écraser..
ELII! ELII! du haut de Tes Cieux :

Tu vois tout, Tu diriges tout..
Pourquoi laisses-Tu triompher l'infâme?
Tu m'as privée de père, de mère,
d'amis de tout ce qui me fut cher..
Pourquoi? pour quelles raisons?

ELII! ELII! Pardon si j'ose réclamer,
si j'ose même Te blâmer.
C'est l'immense désespoir
qui me fait perdre la raison..
Devant moi tout est noir.. si noir..
tel un gouffre sans fond..

ELII! ELII! ... mais non; non; non;..
Me voici repentie d'avoir gémi, crié..
Je retire tous mes blâmes..
De grâce! sois miséricordieux!
Je me rends!
Reprends, oh, reprends aussi mon âme..
aussi mon âme...

Traduction adaptation

par Paul Vertès-Lebourg

La poétesse R. W. déportée à Auschwitz
voulant s'enfuir, fut électrocutée sur les fils barbelés.

Elle est la sœur aînée de Noëmi W. (aussi poète) qui fut tuée par un officier
nazi à Budapest, que Noëmi gifla en public, car il l'outragea!

publié: Rene Centule, Bruxelles 1965
"Epoque", Roma 1966
Terra Retornée Paris 1964

La mère de Rachel et Noëmi fut
fusillée.

Raoul Wallenbergs mor vägrade begära "nåd"

Svenska sändebudet i Moskva anklagas

— En Moskvaambassadör, mindre intelligent och mindre skicklig än Sohlman och med sämre personliga förbindelser till de styrande i Sovjet, kunde knappast ha uppnått sämre resultat i fallet Wallenberg. Men denne väluppfostrade, vänlige och hos Sovjets ledarskikt på grund av sin artighet så välsedde ambassadör har i denna sak stampat på samma fläck i åtta år.

Denna bittra salva mot Sveriges Moskva-ambassadör Rolf Sohlman avlossades av författaren Rudolph Philipp i en temperamentsfull och sensationell artikel i veckans nummer av Vi, rubricerad "Fallet Wallenberg intet mysterium". I denna artikel drar Philipp undan slöjan för en hel del intressanta fakta i Wallenbergsaffären, vilka tidigare icke varit publicerade.

Som ett exempel på "vår Moskva-ambassads funktion som broms" anför Philipp, att Raoul Wallenbergs familj i januari i år fordrade, att den goda atmosfär, som Philipps strax innan publicerade Vi-artikel skapat i Kreml, skulle utnyttjas genom en utförlig not till Sovjet. I denna skulle en del konkreta bevis ingå jämte ett påpekande av de motsägelser, som fanns i Vysjinskis not av augusti 1947.

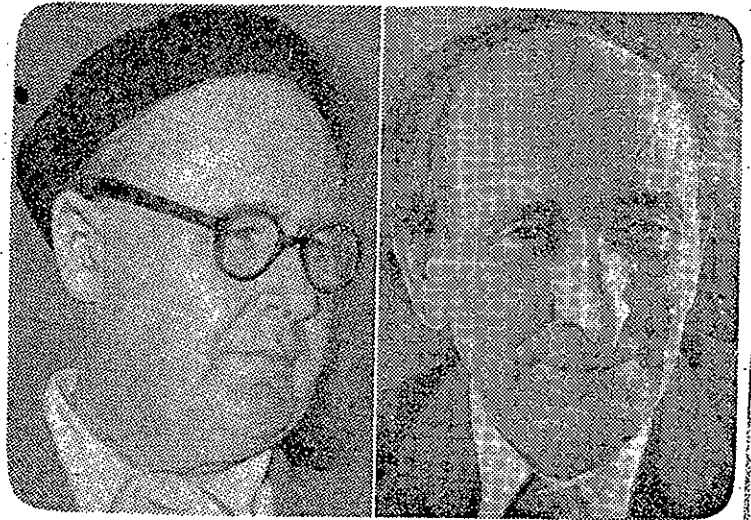
Ambassadör Sohlman avrörde från den svenska noten, vilken heller aldrig avsändes. I stället

föreslog han Raouls mor att skicka en nådeansökan till Vorosjilov. Wallenbergs mor gick dock inte med på att begära nåd för sin son, en kämpe mot fascism och för humanitet, eftersom detta skulle vara ett underförstått erkännande av att han gjort sig skyldig till något brott. Därför ändrade hon ordet "nåd" till "rättvisa" i Sohlmans utkast, och ambassadören godkände detta.

Då den begärda noten inte kom till stånd, hoppades Raouls familj, att riksdagsmännen under sin resa till Moskva klart och energiskt skulle tolka svenska folkets önskan att få Raoul Wallenberg tillbaka, berättar Philipp vidare.

— Gustaf Nilsson är väl karl för sin hatt och kunde i enrum uttrycka denna obrytliga vilja hos Sveriges folk för statsminister Bulgani och statspresidenten marskalken Vorosjilov. Båda dessa herren förfogar över duktigare tolkar än vår Moskvaambassad.

Också Gustaf Nilsson fick sannolikt instruktioner av Sohlman (Forts. sid. 11, sp. 7)

Svenske ambassadören i Moskva Rolf Sohlman (t. v.) och författaren Rudolph Philipp.

HOLMS-TIDNINGEN Torsdagen den 17 Nov. 1955 11

Roul Wallenberg..

(Forts. fr. sid. 1)

Raoul smuglade rökverk till fångkamrat i Moskva

Var Sohlman "dadda"?

och hade honom som barnjungfru vid sin sida vid dessa viktiga möten, skriver Philipp. Så blev av talman Nilssons intervention blott en vacker gest.

Vad ryssnoten sade

Om de motsägelser i Vysjinskis not 1947, vilken man i Moskva åtskilliga gånger "krupit bakom" vid de svenska demarcherna, berättar Philipp att noten talar om, att Wallenberg inte kunde hittas i läger för krigsfångar eller civilinternerade. UD och Philipp har emellertid klart hävdat, att Raoul finns och fanns i vissa fångelser.

— Alltid hade jag förklarat att Raoul inte behandlades som tvångsarbetsare utan som privilegierad statsfånge, fastställer Philipp.

Ett oerhört arbete

I fortsättningen ger författaren en bild av det arbete, som i första hand han och kabinettssekreterare Arne S. Lundberg i UD nedlagt för att få fram nya fakta om Wallenbergs öde.

— Dygnet runt arbetade kabinettssekreteraren och jag för att organisera och instruera de bästa utredningsmän, som fanns i Sverige, för att spåra upp vittnen och förhöra dem utan att ställa ledfrågor eller suggerera dem till något svar. Så fick vi fram detaljer, som varken Raouls närmaste eller jag haft kännedom om, men som med mycket besvär kunde verifieras genom helt ojäviga vittnen.

Det kom bl. a. fram att Raoul med en vänligt sinnad fängelsevakt lyckats skicka över cigarett

Då ryssarna beordrade fångarna att skruva loss tä- och klackjärnen på sina skor för att hindra dem från att tillverka verktyg, protesterade Raoul i egenskap av diplomat, och fick behålla sina skor orörda, berättar Philipp vidare. Denna episod verifierades först, då vi fick fram, att Raoul vid omhändertagandet verkligen hade sådana skor.

— I dag förfogar vi inte endast över noga kontrollerade vittnesmål av f. d. fångar, som haft mångårig kontakt med Raoul genom knäckningstelegrafi, skriver Philipp, utan även över vittnen, som själva suttit i samma cell som Raoul resp. hans chaufför Langfelder, och över ännu fler vittnen, som själva talat med Raoul från sina celler genom tomma vattenledningsrör, när det blivit stopp i vattentillförseln. Så har vi kunnat få fram vittnesmål på en och samma detalj av vittnen, som aldrig vetat om varandras existens.

"Not" "Raoul-mysterium"

— Låt äntligen bli att tala om "Raouls försvinnande den 17 januari 1945" eller om "Mysteriet Raoul Wallenberg" eller om "intressanta spår", vädjar Philipp. Vad UD och vi förfogar över är välkontrollerade fakta — entydiga bevis.

Samarbetet mellan UD och mig måste bestå friktionsfritt, såsom hittills, tills Raoul Wallenberg levande är tillbaka i sitt hemland. Men svenska regeringen måste nu omedelbart till Moskvas UD på ett sätt, som inte sårar Sovjets prestige, överlämna åtminstone en del av vår dokumentation, skriver Philipp slutligen.

ambassadör Rolf avlossades av olph Philipp tsfull och sensa- eckans nummer "Fallet Wallen- rium". I denna pp undan slöjan itressanta fakta ären, vilka tid- ublicerade.

mpel på "vär is funktion som Philipp att gs familj i ja- le, att den goda ilipps strax in- i artikel skapat tnyttjas genom il Sovjet i den- konkreta bevis ipekande av de fanns i Vysjin- sti 1947.

hlmman avrätte noten, vilken indes i stället skicka en nådeansökan till Vo- rosilov. Wallénbergs mor gick dock inte med på att begära nåd för sin son, en kämpe mot fascism och för humanitet, ef- tersom detta skulle vara ett un- derförstått erkännande av att han gjort sig skyldig till något brott. Därför ändrade hon ordet "nåd" till "rättvisa" i Sohlmans utkast, och ambassadören god- kände detta.

Då den begärda noten inte kom till stånd, hoppades Raouls familj, att riksdagsmännen under sin resa till Moskva klart och energiskt skulle tolka svenska folkets önskan att få Raoul Wallenberg tillbaka, berättar Philipp vidare.

Gustaf Nilsson är väl karl för sin hatt och kunde i enrum uttrycka denna obrytliga vilja hos Sveriges folk för statsminister Bul- ganin och statspresidenten mar- skalken Vorosilov. Båda dessa her- var förfogar över duktigare tolkar än vår moskvaambassad.

Också Gustaf Nilsson fick san- nolikt instruktioner av Sohlman (Forts. sid. 11, sp. 7)

Svenske ambassadören i Moskva Rolf Sohlman (i. v.) och förfat- laren Rudolph Philipp.

MOLMS-TIDNINGEN Torsdagen den 17 Nov. 1955 11

Roul Wallenberg... Raoul smugglade rökverk till fångkamrat i Moskva

(Forts. fr. sid. 1)

Var Sohlman "dadda"?

Det hade honom som barnjung- fru vid sin sida vid dessa viktiga möten, skriver Philipp. Så blev av talman Nilssons inter- vention blott en vacker gest.

Vad ryssnoten sade

Om de motsägelser i Vysjinskis not 1947, vilken man i Moskva åt- skilliga gånger "krupit bakom" vid de svenska demarcherna, berättar Philipp att noten talar om, att Wallenberg inte kunde hittas i läger för krigsfångar eller civilinternerade. UD och Philipp har emellertid klart hävdad, att Raoul finns och fanns i vissa fångelser.

Alltid hade jag förklarat att Raoul inte behandlades som tvångsarbetsfång utan som privilegierad statsfång. ge. fastställer Philipp.

Ett oerhört arbete

I förslutningen ger författaren en bild av det arbete, som i för- sta hand han och kabinettssekre- terare Arne S. Lundberg i UD ned- lagt för att få fram nya fakta om Wallénbergs öde.

Dygnet runt arbetade kabi- nettssekreteraren och jag för att organisera och instruera de bästa utredningsmän, som fanns i Sve- rige, för att spåra upp vittnen och förhöra dem utan att ställa ledfrågor eller suggerera dem till något svar. Så fick vi fram detaljer, som varken Raouls närmaste eller jag haft kännedom om, men som med mycket besvär kunde verifie- ras genom helt ojäviga vittnen.

Det kom bl. a. fram att Raoul med en vänligt sinnad fängelse- vakt lyckats skicka över cigarret- ter till sina chaufför Langfeld- der. Denna detalj bekräftades av ett annat vittnesmål att Sven- sken redan före tillfångatagan- det i Budapest inte brukade to- bak.

Då ryssarna beordrade fångar- na att skruva loss tä- och klack- järnen på sina skor för att hindra dem från att tillverka verktyg, protesterade Raoul i egenskap av diplomat och fick behålla sina skor orörda, berättar Philipp vidare. Denna episod verifierades först då vi fick fram att Raoul vid omhändertagandet verkligen hade sådana skor.

I dag förfogar vi inte en- dast över noga kontrollerade vittnesmål av f. d. fångar, som haft mångårig kontakt med Raoul genom knäckningstelegrafi, skr- iver Philipp, utan även över vittnen, som själva suttit i samma cell som Raoul resp. hans chaufför Langfelder, och över ännu fler vittnen, som ställt talat med Raoul från sina celler genom formiga vattenled- ningar. Här det blivit stöpt i vattentillförseln. Så har vi kun- nat få fram vittnesmål om en och samma detalj av vittnen, som aldrig vetat om varandras existens.

"Raoul"-mysterium

Låt antingen bli att tala om "Raouls försvinnande den 17 ja- nuari 1945" eller om "Mysteriet Raoul Wallenberg" eller om "än- dresanta spår", vädar Philipp. Vad UD och vi förfogar över är väl kontrollerade fakta — entydiga bevis.

Samarbetet mellan UD och mig måste bestå i friktionsfri samsam- hittills, tills Raoul Wallenberg levande är tillbaka i sitt hemland. Men svenska regeringens måste nu omedelbart till Moskvas UD på ett sätt, som inte sara Sovjets presi- de, överlämna åtminstone en del av vår dokumentation, skriver Phi- lipp slutligen.

En felaktig

Philipp anger två orsaker till att han denna gång gjort sina som alltid rakryggade och sensationel- la avslöjanden. Det första är MT:s den 13 oktober publicerade up- plikt att statsminister Erlander skulle ha uttalat att den frivillne tyske journalisten Bronscheins uppgifter om Wallenberg skulle "vara seriösare än något av de ti- digare". Erlander förnekade givet- vis detta uttalande, men trots på- stötning rättade MT inte till den felaktiga ordalydelsen.

Nå dessa tredeliga hand- sning gifter kan väcka ett så- dant upseende hos svenska fol- ket och hos hela världen kan man inte förstå att sig vilken storm det skulle bli om vi i en viktig nyhetsberedning de be- visade påståendena up- pifier vi har samlat, skriver Philipp.

Undén gav oriktigt besked

Den andra orsaken till Philippa artikel är, att utrikesministern i höstremissdebatter påstod att Sov- jets utrikesministerium 1954 till- ställde det material som då fanns tillgängligt. Det- ta har vi aldrig gjort, försäkrar Phi- lipp. Redan hänsynen till ännu i Sovjet befintliga vittnen omöjlig- gjorde detta. Däremot skickades svar på vissa ryska frågor för att underlätta ansträngningarna att finna Raoul Wallenberg. Det röde sig om uppgifter om vilka fångel- ser Raoul befunnit sig i vid vissa angivna tidpunkter.

Göteborgs 15-11-55

SOHLMAN VILLE BEGÄRA NÅD FÖR WALLENBERG

I september 1954 gav sska fängelse Raoul Wallenb den ryska utrikesledningen uppgifter om i vilka sovjetiska utrikesdepartementet vid vissa angivna tidpunkter befunnit sig. Meddelandet tillkom som svar på frågor från ryska regeringsmedlemmar som begärt dessa uppgifter för att underlätta sina efterforskningar efter Raoul.

Denna uppgift lämnas i en artikel i tidskriften Vi, där författaren Rudolph Philipp, som sedan åtta år arbetat för Wallenbergssaken, lämnar förut okända uppgifter om vad som framkommit.

Ett sådant okänt faktum är, att den svenske Moskvaambassadören rådde Raoul Wallenbergs mor att sticka en nådeansökan till den sovjetiske presidenten, marskalk Vorosjilov. Förslaget framfördes som en lämpligare åtgärd än en tilltänkt not, var man skulle erinrat om motsägel-

Forts. på sidan 7.

SOHLMAN

Forts. från första sidan.

serna i Vysjinskis svar från augusti 1947, där det heter, att Wallenberg icke kunde anträffas i läger för krigsfångar eller civilinternerade. Från svensk sida hävdar man, att Raoul icke finns i något läger utan i fängelse och att han behandlas som privilegierad statsfånge.

Raoul Wallenbergs mor vägrade att göra en formell nådeansökan, som skulle inneburet ett underförstått erkännande av brott och ändrade därför ordet nåd till rättvisa, en formulering som ambassadör Sohlman godkände.

Rudolph Philipp meddelar, att man i dag förfogar över noga kontrollerade vittnesmål av f. d. fångar som haft mångårig kontakt med Raoul icke bara genom fängelsetelefonen utan som också suttit i samma cell som Raoul resp. hans chaufför Langfelder. Det finns också vittnen, som fört samtal med Raoul genom tomma vattenledningsrör när det blivit stopp i vattentillförseln. Anledningen till att man fått fram så många vittnen är att Wallenberg själv varit en av de ivrigaste och mest orädda "telegrafisterna".

I vissa fall har de vittnesmål man fått fram kunnat verifieras först sedan man kunnat kontrollera detaljer som Raoul Wallenbergs närmaste icke haft kännedom om. Så berättade ett vittne, att Wallenberg skickade över sin cigarrettranson till sin chaufför och handsekreterare, som arresterades samtidigt med Wallenberg. Uppgiften blev trovärdig sedan man fått belägg för att Wallenberg under sin tid i Budapest vant sig av med att röka.

Det material man fått fram visar enligt Philipp, att det icke finns någon anledning att tala om "mysteriet Wallenberg" eller om ett försvinnande. Och han hävdar, att regeringen bör till det ryska utrikesdepartementet överlämna åtminstone en del av det material som man nu förfogar över för att på det sättet klargöra för ryssarna att de väsentliga fakta är kända.

ck
cn

Regeringsdeklaration torsdagen den 7.2.1957

17 2 FEB 1957

Sovjetregeringen har av sina utredningar dragit slutsatsen, att Wallenberg avled i ryskt fängelse i juli 1947. Ansvar för hans kvarhållande i fängelse och för de oriktiga upplysningar, som tidigare lämnats, lägges på de ryska säkerhetsorganen, och sovjetregeringen uttalar sitt uppriktiga beklagande av vad som inträffat.

Beträffande svaret kan konstateras, att man å rysk sida nu medger, att Wallenberg varit fängslad i Sovjetunionen. Sådillvida stämmer svaret överens med det svenska bevismaterialet. Det måste emellertid starkt beklagas, att svaret innehåller så knapphändiga uppgifter. Ingenting säges om motiven för Wallenbergs fängslande eller om hans öde åren därefter. Vi förväntar att, om något nytt material framkommer i Sovjetunionen, vi omedelbart skall få del därav.

För Raoul Wallenbergs moder och släktingar, som under så många år fått leva i en fruktansvärd ovisshet, måste det ryska beskedet innebära ännu ett hårt slag. De har vår djupa medkänsla.

Kom

12 FEB 1957

Memorandum överlämnat av vice utrikesminister Gromyko
till ambassadören Sohlman i Moskva den 6 februari 1957.

/Preliminär översättning/

I anslutning till svenska regeringens begäran uppdrog sovjetregeringen åt vederbörande sovjetiska organ att granska det material rörande Raoul Wallenberg, som mottagits från svensk sida vid de sovjetisk-svenska överläggningarna i Moskva i mars - april 1956 och även i maj 1956. Vid granskning och prövning av detta material ha de sovjetiska myndigheterna företagit en noggrann undersökning av de arkiv, som hänföra sig till redovisning av fångar och till undersökningsfrågor - "sledstvenye dela" - i syfte att finna eventuella upplysningar om Wallenberg. Likaså har många personer förhörts, som skulle kunna ha något att göra med de omständigheter, som nämnts i det från svensk sida mottagna materialet. Som resultat av dessa åtgärder har det emellertid icke lyckats påträffa några som helst uppgifter om Wallenbergs uppehåll i Sovjetunionen. Det har härvid framkommit, att ingen av de förhörda kände till någon person med namnet Wallenberg. I samband härmed har vederbörande sovjetiska myndigheter vidtagit en prövning sida för sida av arkivdokument från alla biträdesavdelningar i vissa fängelser. Som resultat av dylik prövning av arkivdokument från sjukvårdstjänsten i Ljub-lanka-fängelset har påträffats ett dokument, som det finns grund betrakta såsom hänförande sig till Raoul Wallenberg. Detta dokument har formen av en handskriven rapport riktad till förutvarande ministern för statssäkerheten i Sovjetunionen Abakumov och skriven av chefen för sjukvårdstjänsten vid detta fängelse A.L.Smoltsov av följande innehåll: "Jag rapporterar att den Eder bekante fången Wallenberg i natt plötsligt avled i cellen förmodligen till följd av en uppkommen myokardinfarkt. I samband med av Eder givna instruktioner att personligen ha tillsynen över Wallenberg, utber jag mig anvisning om åt vem skall uppdragas att verkställa obduktion i syfte att fastställa dödsorsaken. 17 juli 1947. Chef för sanitetsavdelningen i fängelset, överste i medicinska tjänsten - Smoltsov."

På denna rapport finns följande anteckning av Smolt-

sovs-hand: "Har personligen underrättat ministern. Det har bifallits att kremera liket utan obduktion. 17 juli. Smoltsov."

Man har icke lyckats finna några som helst andra upplysningar med karaktär av dokument eller vittnesmål så mycket mera som ovan omnämnde A.L.Smoltsov avled den 7 maj 1953. På grund av vad ovan anförts bör den slutsatsen dras, att Wallenberg avled i juli 1947. Raoul Wallenberg arresterades tydligen jämte andra persner i området för sovjetiska truppers krigshandlingar. Samtidigt kan anses otvivelaktigt att Wallenbergs senare kvarhållande i fängsligt förvar och likaså de oriktiga uppgifter om honom som av vissa förutvarande ledare för säkerhetsorganen lämnats till Sovjetunionens utrikesministerium under en följd av år utgjorde ett resultat av Abakumovs brottsliga verksamhet. I samband med av honom begångna grova brott blev som bekant Abakumov, vilken bedrivit verksamhet som inneburit brott mot Sovjetunionens lagar och vilken strävat efter att vålla Sovjetunionen all slags skada, arkebuserad i enlighet med dom av Sovjetunionens högsta domstol.

Sovjetregeringen framför sitt uppriktiga beklagande i anledning av vad som förekommit och uttalar sin djupa medkänsla till svenska regeringen och likaså till Raoul Wallenbergs släktingar.

12 FEB. 1957

Radiokommentar.

Sedan Raoul Wallenberg i mitten av januari 1945 omhändertogs av de ryska trupperna i Budapest, har tolv år gått. Under denna långa tid har Raoul Wallenberg varit föremål för omfattande efterspaningar, ett stort antal démarcher från det svenska utrikesdepartementets sida och en omfattande publicitet. Det har hänt så mycket i vad vi i utrikesdepartementet kallade Wallenberg-ärendet, att den redogörelse jag nu kan lämna endast kan bli en mycket kort sammanfattning av ett överväldigande stort material. Departementets akt i ärendet omfattar icke mindre än ett 80-tal dossierer. Registret till dessa dossierer innehåller omkring 1.200 personnamn. Akten torde vara den största i UD:s arkiv.

Wallenberg-dramat inleddes med att Wallenberg omhändertogs av rysk militär i Budapest i mitten av januari 1945. Vid denna tidpunkt skötte den svenska beskickningen i Budapest skyddsmaktsuppdrag för inte mindre än sju länder. Bl.a. hade den sedan sommaren 1941 tillvaratagit Sovjetunionens intressen i Ungern. Skyddsmaktsuppdragen omhänderhades av beskickningens B-avdelning.

I mars 1944, kort efter de tyska truppernas inmarsch i Ungern, hade vidare den svenska hjälpaktionen för de ungerska judarna inletts. Hjälpverksamheten intensifierades efter Szalasi-regeringens makttillträde i oktober samma år och nådde sin största omfattning i december vid tiden för den ryska slutoffensiven mot Budapest. I juli 1944 förstärktes beskickningen med anledning av den öka-

de arbetsbörda, som hjälpen till judarna innebar, genom att Raoul Wallenberg nedsändes till Budapest och till det ungerska utrikesdepartementet anmälades som legationssekreterare. Wallenberg hade svenskt diplomatpass och åtnjöt diplomatisk immunitet. Då han kom till Budapest, organiserades en särskild avdelning, den s.k. C-avdelningen, med uppdrag att omhänderta hjälpaktionen för judarna. Wallenberg skötte C-avdelningen närmast under beskickningschefen, envoyén Danielsson.

Hjälpaktionen omfattade till att börja med bara cirka 650 judar med nära personlig anknytning till Sverige, men utsträcktes så småningom att omfatta omkring 5.000 personer, varvid man inte längre så strängt uppehöll kravet på nära släktskap till personer i Sverige eller affärsförbindelser med svenska firmor. För de judar man ville skydda hade med den ungerska regeringens medgivande utfärdats s.k. skyddspass, och det lyckades beskickningen att till en början få även Szalasi-regeringens medgivande att utställa sådana pass, ett medgivande som dock senare återtogs. Från ungersk sida hade utlovats att innehavarna av skyddspass inte skulle deporteras. De fick bo i särskilda av beskickningen förhyrda hus, de s.k. svenskhusen på Pestsidan. Sedan fördes utan polkorsmyndigheternas vetskap ytterligare personer till dessa hus eller gömdes på annat sätt, så att det totala antalet av de direkt genom svenska beskickningen i relativ säkerhet förda judarna uppgick till cirka 20.000 vid årsskiftet. Wallenberg gjorde som ledare av C-avdelningens arbete en hjältemodig insats. Han arbetade outtröttligt med fara för eget liv för att rädda judar undan förföljelserna. Ingen annan svensk i

vår historia har väl haft tillfälle att på ett så direkt och personligt sätt rädda människoliv i tusental.

På julaftonen började den ryska slutoffensiven, som den 15 januari 1945 ledde till att Pest-sidan föll i rysk hand. Wallenberg blev därigenom den ende beskickningsmedlemmen på Pest-sidan av Donau. Det sista direkta meddelandet från beskickningen hade kommit till utrikesdepartementet den 23 december. Efter denna tid hördes ingenting från de kvarvarande, förrän envoyén Söderblom i Moskva den 17 januari av vice utrikesminister Dekanosov underrättades om att Wallenberg hade tagit sig över till den av ryssarna erövrade delen av Budapest. De sovjetryska myndigheterna, sades det vidare, hade vidtagit åtgärder för att skydda Wallenberg och hans egendom. På grund av detta meddelande fick utrikesdepartementet intrycket, att Wallenberg var i säkerhet, under det att man hyste den största oro för minister Danielssons och övrig legationspersonals öde. Först den 23 mars ingick meddelande om att vissa av dessa personer hade anlänt till Rumänien. Sedan utrikesdepartementet hade fått veta var övrig personal befann sig men inte fått ytterligare underrättelser om Wallenberg, började departementet den långa raden av hänvändelser till de sovjetryska myndigheterna i syfte att klarlägga Wallenbergs uppehållsort och få honom överförd till Sverige. Från rysk sida svarades, att energiska efterforskningar bedrevs av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter.

Det skulle ta för lång tid att nu redogöra för alla de svenska démarcherna fram till den 18 augusti 1947, då det sovjetryska utrikesministeriet överlämnade en note från vice utrikesminister Vysjinskij till ambassadör Sohlman. I noten uppgavs, att som resultat av en noggrann

undersökning hade fastställts, att Wallenberg inte fanns i Sovjetunionen, och att han var okänd för sovjetryska myndigheter.

Mellan 1947 och 1951 ingick inte till utrikesdepartementet några väsentliga nya fakta i Wallenberg-ärendet. Att Wallenberg hade omhändertagits av den ryska armén var ju klarlagt, men om han sedan hade råkat i fångenskap, likviderats, omkommit eller tappats bort visste man inte med säkerhet. Det fanns vissa indicier på att han hölls i fångenskap, men andra möjligheter kunde inte uteslutas. I varje fall intog den ryska regeringen en helt negativ ståndpunkt. Först då ett större antal utländska fångar började hemsändas från Sovjetunionen, framkom nya uppgifter om Wallenberg. Vid årsskiftet 1951/52 hade utrikesdepartementet fått vissa utsagor av italienska medborgare, som återvänt från sovjetrisk fångenskap. Ett av dessa vittnesmål hade sådant innehåll, att det framstod som absolut trovärdigt. Kärnpunkten i detta vittnesmål var att Wallenberg hölls i fängsligt förvar i Moskva. Med anledning härav gjordes en ny démarche den 11 februari 1952, varvid bl.a. hemställdes, att Sovjetunionens regering skulle vidta de för Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna. Notan besvarades efter påminnelse från svensk sida med att sovjetmyndigheterna icke förfogade över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utöver dem som meddelats i det tidigare nämnda svaret från Vysjinskij i augusti 1947.

Denna notväxling inledde en lång serie svenska démarcher, framförda antingen av utrikesministern till ryske ambassadören i Stockholm eller av svenske ambas-

sadören i Moskva till det ryska utrikesministeriet. Sedan februari 1952 har utrikesdepartementet företagit 15 skriftliga och 34 muntliga démarcher och påminnelser. Därvid har med skärpa framhållits den vikt Årendet Wallenberg har för det svenska folket och för de svensk-ryska förbindelserna.

En vändpunkt i Årendet inträffade 1 april 1956 i samband med statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva. De svenska regeringsmedlemmarna hade tillfälle att till bl.a. herrar Bulganin, Chrustjov och Molotov lämna en utförlig redogörelse för de svenska synpunkterna. Vid slutet av samtalen lovade den ryska regeringens representanter, att en omfattande utredning rörande Wallenbergs öde skulle företagas, varpå utredningens resultat skulle meddelas den svenska regeringen.

Då den nya serien démarcher började 1952, hade utrikesdepartementet, som jag nyss nämnt, vissa vittnesmål, som visade, att Raoul Wallenberg under längre tid hållits fången i Moskva, närmare bestämt i fängelset Lefortovskaja. Parallellt med démarchernas fortsatte insamlandet av bevismaterial i ett antal länder. Arbetet var av olika skäl besvärligt. Hänsyn måste tagas till många människors personliga säkerhet. Många oriktiga uppgifter lämnades av personer, som antingen handlade i god tro eller hade bedrägligt syfte. Alla spår måste följas tills deras värde kunde säkert bedömas. Så småningom erhöles ett stort antal samstämmiga vittnesmål från av varandra oberoende vittnen. De flesta av dem hade kommit i kontakt med

Raoul Wallenberg genom knackningar i fängelseväggar och vattenledningsrör eller hört berättas om honom av medfångar, som hade haft sådana förbindelser. Utrikesdepartementet kom också hösten 1955 i kontakt med en man, som hade varit cellkamrat med Wallenberg i Ljubljanskaja-fängelset i början av 1945. Vi skall nu återge ett avsnitt av detta vittnesmål, som avgavs 1955 och då inspelades på band. Vittnesmålet är avgivet på tyska språket av Gustav Richter och skall strax översättas.

/Inspelning/ (Texten till anförande jämte ^{fri}översättning, se bil. 1 o. 2)

Så talade vittnet Gustav Richter.

Under senhösten 1955 och de första månaderna 1956 bearbetades materialet och vederbörande uppgiftslämnare undertecknade sina utsagor. Därefter tillkallades justitieråden Eklund och Lind för att taga del av utsagorna jämte visst annat material. Justitierådens granskning ledde till ett skriftligt uttalande, som överlämnades av utrikesministern till ambassadör Rodionov den 10 mars 1956. Uttalandet innehöll bl.a. en passus om att det enligt justitierådens mening "ej föreligger något tvivel om att Raoul Wallenberg, efter det han i mitten av januari 1945 ställts under effektivt ryskt förvar, senare befunnit sig som fånge i Sovjetunionen, och att det åberopade materialet enligt svensk rätt innefattar bindande bevisning därom".

En biprodukt av utredningen var, att bevis framkom för att Wallenbergs chaufför Langfelder, som tillfångatogs i Budapest samtidigt med Wallenberg, också hade hållits fången i Moskva. Han har emellertid inte förvarats tillsammans med Wallenberg efter ankomsten till Moskva.

Vid statsministerns besök i Moskva överlämnades en

del av bevismaterialet till den sovjetryska regeringen.

Wallenbergs tillfångatagande och den negativa ryska hållningen till de svenska aktionerna har även för personer, som ingående har sysslat med ärendet, i många avseenden tätt sig gätfullt. För allmänheten måste frågan självfallet te sig ännu gätfullare. Jag vill begränsa mig till att något belysa anledningen till att Wallenberg blev fånge. På denna punkt finns visst material. Den svenska regeringen hade 1944 lämnat meddelande till den sovjetryska regeringen om vilken svensk legationspersonal, som fanns i Budapest. Det synes tydligt, att den sovjetryska militära ledningen i Budapest hade fått instruktioner att taga hand om den svenska beskickningens medlemmar. Dessa instruktioner följdes, även om det samtidigt mot den svenska personalen riktades beskyllningar för ofristande neutralitet.

Man bör minnas, att den ryska säkerhetspolisen då i högre grad än nu var en stat i staten. Den svenska hänvändelsen rörande legationspersonalen hade via ryska utrikesministeriet vidarebefordrats till de militära myndigheterna; men den ryska säkerhetspolisen hade makt att operera på egen hand. Efter hemkomsten har dåvarande attachén i Budapest Berg lämnat en redogörelse för vad som hände de första veckorna efter Budapests erövring. Jag citerar Berg:

"Det gjordes upprepade försök att upptaga kontakt med de sovjetryska myndigheterna för att utverka skydd för de andra beskickningsmedlemmarna eller vakt för beskickningslokalerna i Gyopar Utca, att erhålla skydd och lättnader för svenska företag. I samtliga fall hade dessa försök ett rent negativt resultat eller ledde i bästa fall

till ett löfte, som sedan aldrig infriades. I stället riktades från sovjettrysk sida grava anklagelser mot beskickningen, att beskickningen bedrivit spionageverksamhet, att beskickningen utställt falska dokument, att beskickningen utställt skyddspapper för ungerska icke judiska medborgare, att beskickningen icke hade kontroll över den humanitära verksamheten vid beskickningen och Svenska röda korset, samt att beskickningen icke tillräckligt aktivt tillvaratagit Sovjetunionens intressen i Ungern. Ett flertal av beskickningens icke svenska anställda arresterades och förhördes ingående angående beskickningens och de svenska herrarnas arbete, våra privatförhållanden m.m. Särskilt utpekades Wallenberg och jag såsom tyska spionchefer, då ryssarna hade svårt att förstå arten av arbetet vid den humanitära avdelningen och B-avdelningen."

Så långt attachén Berg.

Av flera utsagor ingående i det svenska utredningsmaterialet framgår, att Wallenberg hade varit misstänkt för spioneri. Inga konkreta uppgifter föreligger om de fakta, varpå de ryska misstankarna grundades. På svensk sida står det klart, att dessa misstankar var helt grundlösa. Det förefaller emellertid sannolikt, att de varit anledningen till att Wallenberg blev den ryska säkerhetspolisens fånge.

En fråga, som svenska folket säkerligen ställer, är om det varit möjligt att genom ytterligare intensitet i efterspaningarna och dëmarcherna på ett tidigt stadium uppnå Wallenbergs hemsändande eller åtminstone ett klarläggande från den ryska regeringens sida. Min personliga uppfattning är, att under Stalins tid föga utsikter

fanns att från Sovjetunionen återfå en fånge, som anklagades för spioneri. Inga länder, inte ens stormakterna, har haft framgång i sådana företag. Det är bevisat, att i slutet av juli 1947 de ryska fängelsemyndigheterna förhörde ett antal fångar, som kände till Wallenbergs och Langfelders fångenskap. Dessa fångar isolerades eller placerades tillsammans. Avsikten var uppenbarligen att hindra, att kunskap om Wallenberg spred sig till större grupper medfångar. Wallenberg betraktades tydligen som ett särskilt viktigt fall.

En utländsk medborgare i ett ryskt fängelse eller koncentrationsläger hade under många år efter kriget mycket liten eller ingen utsikt att få resa hem. Detta gällde inte minst fångar, som ur en eller annan synpunkt var viktiga. Det var först med regimskiftet efter Stalins död och den allmänna omläggningen av politiken ifråga om utländska fångar, som utsikterna började te sig åtminstone något ljusare att kunna nå klarhet om vissa intressanta fångars öde. Detta är den allmänna synpunkt man kan anlägga.

I dag har, som tidigare meddelats i dagsnyheterna, vice utrikesminister Gromyko överlämnat den sovjetryska regeringens svar i Wallenberg-ärendet till ambassadör Schiman. I svaret säges, att omfattande undersökningar utförts på basis av det från svensk sida överlämnade materialet. Därvid har påträffats ett dokument, undertecknat av chefen för sjukvårdstjänsten i Ljubljanskaja-fängelset Smoltsov, enligt vilket Wallenberg skulle ha avlidit den 17 juli 1947. Smoltsov hade meddelat detta till chefen för den ryska säkerhetstjänsten Abakumov,

som bekant avrättad i samband med upprensningarna inom säkerhetspolisen efter Stalins död. Abakumov hade, sägs det, lämnat det ryska utrikesministeriet oriktiga upplysningar. Därmed skulle alltså en förklaring ha givits, varför det ryska utrikesministeriet tidigare förnekat, att Wallenberg över huvud taget funnits i Sovjetunionen.

Det är i och för sig en märklig och ovanlig händelse, att den sovjetryska regeringen på ryska myndigheter lägger ansvaret i ett fall som detta och framför sitt beklagande. Hållfastheten i det svenska bevismaterial, som styrkte att Wallenberg hållits fängslad i Sovjetunionen, har därmed medgivits. Det ryska svaret bygger på ett enda dokument, som man anser sig ha grund betrakta som berörande Wallenberg. Man anser sig böra dra slutsatsen, att Wallenberg avlidit. De ryska formuleringarna är inte helt kategoriska. Denna försiktighet i formuleringen kan vara naturlig, om all annan dokumentation undanröjts, vilket man får anse vara enda möjliga förklaring till den uppgivna dokumentbristen på rysk sida.

Då det ryska materialet är så knappt, ligger väl den tanken nära, att den på materialet baserade slutsatsen är behäftad med någon osäkerhet. För det svenska utrikesdepartementets vidkommande blir det därför nödvändigt att även i fortsättningen pröva alla existerande eller nya spår i Wallenberg-affären.

För det svenska folket utgör det ryska beskedet ett tragiskt budskap. Raoul Wallenberg gav ett lysande

exempel på uppooffrande personligt mod i kamp för mänskliga värden, som vi svenskar kände det som en särskild plikt att värna med hänsyn till vår förmänsställning under krigsåren. Våra tankar går till Raoul Wallenbergs anhöriga, främst till hans hårt prövade moder. Till henne vill vi uttrycka både vår tacksamhet över vad hennes son uträttat i fosterlandets tjänst och vårt djupa deltagande inför det nya slag som drabbat henne.

Ich bin soeben in meine deutsche Heimat zurückgekehrt. Mein Name ist Gustav Richter, und ich bin gebeten worden ob ich über das Schicksal des schwedischen Staatsangehörigen Raoul Wallenberg etwas mitteilen könne. Ich bin gerne bereit dieser Bitte nachzukommen und möchte folgendes ausführen. Am 23. August 1944 wurde ich in Bukarest gefangen genommen und mit Mitgliedern der deutschen Gesandtschaft in Bukarest mit einem Flugzeug nach Moskau gebracht, wo ich am 7. September in das Lefortovskaja Gefängnis eingeliefert wurde. Am 17. Januar 1945 wurde ich in das Gefängnis des russischen Innenministeriums, die Ljubljanka, überführt, wo ich am 31. Januar 1945 mit Raoul Wallenberg, dem ehemaligen Legationssekretär bei der schwedischen Gesandtschaft in Budapest, in der Zelle zusammen war. Wallenberg und ich wurden sehr bald Freunde. Während des Monats Februar 1945, den wir zusammen in Ljubljanka-Gefängnis verbrachten, war er guten Mutes und sehr guter Laune. Er teilte mit seinen Kameraden Freud und Leid. Im Verlauf der Gespräche erzählte mir Herr Wallenberg, dass er in amtlicher Eigenschaft nach Budapest geschickt worden sei um einen Schutzmachtauftrag durchzuführen. Als so die russischen Truppen an die Stadt herangekommen waren, habe sich Wallenberg bei den sowjetrussischen Militärbehörden gemeldet. Man habe ihn anfänglich von einer zu anderen russischen Instanz zusammen mit seinem Chauffeur Langfelder verwiesen. Schliesslich seien sie beiden verhaftet worden. Sie wurden mit der Eisenbahn über Rumänien nach Moskau be-

fördert, wo sie ins Ljubljanka-Gefängnis eingeliefert wurden. Bei der Ankunft im Gefängnis wurden Wallenberg und Langfelder getrennt. Um die Zeit und die widerlichen Umstände wegzuerwerfen haben wir uns in den folgenden Tagen mit Gespräch über Rumänien, Ungarn und Schweden unsere Leiden wesentlich erleichtert. Dabei erwähnte Wallenberg, dass ihn sehr bedrücke, dass er in einer solchen Lage und in solchen Umständen geraten sei. Er sagte mehrmals, was werden nun meine Angehörigen, meine Mutter und meine Verwandten sagen, wenn sie erfahren dass ich in einem Gefängnis in Russland sitze.

Während der Zeit, wo wir Zellenkameraden waren, vereinbarten wir, unsere Anschriften auszutauschen um im Falle einer früheren Rückkehr des einen oder anderen die Angehörigen benachrichtigen zu können. Herr Wallenberg übergab mir einen Zettel mit seinem selbstgeschriebenen Namen, auf welchem als seine Adresse das Ausserministerium in Stockholm angegeben war. Ich versprach Herrn Wallenberg, falls ich früher als er nach Hause kommen sollte, seine Angehörigen, vor allem seine Mutter persönlich, anzuschreiben und Grüße zu bestellen. Anfang Februar 1945 setzte Wallenberg, nachdem er mit mir darüber beraten hatte, ein Schreiben in deutscher Sprache auf, das er an den Gefängnisdirektor richtete, und worin er als schwedischer Staatsangehöriger gegen seiner Behandlung und Verhaftung protestierte. Er verlangte auch in seiner Eigenschaft als schwedischer Diplomat mit der schwedischen Gesandtschaft in Moskau in Verbindung treten zu dürfen. So lange ich mit Wallenberg die Zelle teilte, ist ihm auf diese Eingabe je keine Antwort zu Teil ge-

kommen. Während der Zeit die Wallenberg mit mir zusammen verbrachte, wurde er nur einmal zum Verhör im Hause geführt. Als Wallenberg nach seiner Vernehmung, die etwa eine bis anderthalb Stunden dauerte, zu mir zurückkam, erzählte er mir dass ihm der vernehmende Kommissar gesagt habe: Sie sind uns ja bekannt, Sie gehören einer hochkapitalistischen Familie in Schweden an.

Am 1. März 1945 wurde ich am Nachmittag zur Vernehmung in meiner Angelegenheit gerufen, doch wurde ich danach nicht mehr in die Zelle, wo Wallenberg mit mir bisher war, zurückgeführt. Es war mir daher nicht möglich, was ich gerne getan hätte, mich von ihm persönlich zu verabschieden, und für die erwiesene Kameradschaft zu danken.

Mitt namn är Gustav Richter och jag har just återkommit till Tyskland. Jag har blivit ombedd att berätta något om den svenske medborgaren Raoul Wallenbergs öde, vilket jag gärna skall göra.

Den 23 augusti 1944 tillfångatogs jag i Bukarest och fördes tillsammans med andra medlemmar av tyska beskickningen i Bukarest med flyg till Moskva, där jag den 7 september insattes i Lefortovskaja-fängelset. Den 17 januari 1945 överfördes jag till ryska inrikesministeriets fängelse, Ljubljanskaja, och den 31 januari 1945 kom jag där att dela cell med f.d. legationssekreteraren vid svenska beskickningen i Budapest, Raoul Wallenberg. Vi blev snart vänner. Vi tillbringade februari månad 1945 tillsammans i Ljubljanskaja-fängelset och han var då vid gott mod och på mycket gott humör. Han delade glädje och sorg med sina kamrater.

Herr Wallenberg berättade för mig att han skickats i tjänsten till Budapest för att fullgöra ett skyddsmaktsuppdrag. När de ryska trupperna trängt in i staden anmälde Wallenberg sig hos de sovjetryska militärmyndigheterna. Först hänvisades han och hans chaufför Langfelder från den ena ryska instansen till den andra. Slutligen häktades de bägge och fördes med tåg via Rumänien till Moskva, där de insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Vid framkomsten till fängelset blev Wallenberg och Langfelder skilda åt.

För att skingra tankarna fördrev vi tiden med att prata om Rumänien, Ungern och Sverige. Därvid nämnde Wallenberg att han var mycket bekymrad över den belägenhet han hamnat i. Han sade flera gånger: vad kommer nu mina

anhöriga, min mor och min släkt att säga, när de får höra att jag sitter i fängelse i Ryssland.

Medan vi delade cell kom vi överens om att byta adresser för att kunna underrätta våra respektive anhöriga i händelse en av oss skulle återvända hem tidigare än den andre. Herr Wallenberg gav mig en papperslapp, på vilken han skrivit sitt namn. Som adress angav han utrikesdepartementet i Stockholm. Jag lovade herr Wallenberg att, om jag kom hem före honom, kontakta hans anhöriga, i första hand hans mor, och framföra hälsningar.

I början av februari 1945 avfattade Wallenberg efter att ha rådgjort med mig en skrivelse på tyska, vilken han riktade till fängelsedirektören och i vilken han som svensk protesterade mot behandlingen och häktningen samt begärde att i sin egenskap av svensk diplomat få sätta sig i förbindelse med svenska legationen i Moskva. Så länge vi satt tillsammans erhöll Wallenberg inte något som helst svar på denna skrivelse.

Medan Wallenberg och jag var cellkamrater fördes han endast en gång till förhör. Detta varade ungefär 1 à 1½ timme, och när Wallenberg efter förhöret återförts till cellen berättade han, att den kommissarie som lett förhöret sagt till honom: Er känner vi väl till, ni tillhör en storkapitalistisk familj i Sverige.

På eftermiddagen den 1 mars 1945 hämtades jag till förhör. Efter detta fick jag inte mer återvända till Wallenbergs och min gemensamma cell. Jag hade därför ingen möjlighet att, som jag skulle önskat, personligen ta farväl av honom och tacka honom för gott kamratskap.

A.

Utrikesministerns svar den 22 maj 1951 på interpellation i andra kammaren av fru Ingrid Gärde-Widemar.

172 FEB. 1957

Ledamoten av denna kammare, fru Ingrid Gärde-Widemar, har med kammarens tillstånd till mig riktat frågan, huruvida jag är i tillfälle att lämna en fullständig redogörelse för hur efterforskningarna efter Raoul Wallenberg bedrivits och beträffande vilka åtgärder, som vidtagits för att så snabbt och effektivt som möjligt söka rädda honom.

Interpellanten anför, att under den senaste tidens offentliga diskussion gjorts gällande å ena sidan, att utrikesdepartementet redan tidigt erhållit underrättelser om att Wallenberg befunne sig i livet men att departementet icke visat erforderlig energi för att skapa klarhet över hans försvinnande och bringa honom undsättning, medan det å andra sidan uppgivits, att utrikesdepartementet icke erhållit dessa underrättelser och därför icke kunnat visa större aktivitet än som skett för att bringa Wallenberg hjälp.

Det får i fråga om Wallenbergs försvinnande anses styrkt, att han den 17 januari 1945 avreste från Post i sällskap med tre ryska militärpersoner. Dagen innan, den 16 januari, meddelade det ryska utrikesdepartementet den svenska beskickningen i Moskva, att Wallenberg påträffats och att åtgärder till skydd för honom och hans egendom hade vidtagits av de sovjetryska militärmyndigheterna. Det dröjde däremot ända till den 19 februari, innan en vag underrättelse ingick till UD om minister Danielssons och övriga legationsmedlemmars öde. Först den 23 mars ingick meddelande, att vissa av dessa personer anlant till Rumänien. Verkliga förhållandet var sålunda under de första månaderna av 1945, att utrikesdepartementet hyste den största oro för de beskickningsmedlemmars öden, om vilka intet var känt, medan man saknade anledning till oro beträffande Raoul Wallenberg, som de ryska militärmyndigheterna sade sig ha tagit under sitt beskydd.

När den övriga legationspersonalens uppehållsort blev känd, medan ännu ingen närmare underrättelse erhållits om Wallenberg, började utrikesdepartementet den långa raden hänvändelser till de ryska myndigheterna i syfte att klarlägga Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till

Sverige.

Da interpellanten särskilt intrasserat sig för frågan om vad Sveriges representation i Moskva uträttat eller kunnat uträtta för att söka undsätta Raoul Wallenberg får jag här återge en av envoyén Sjöborg med ledning av utrikesdepartementets akter upprättad sammanställning över skrift- och telegramväxlingen mellan departementet och, huvudsakligen, vår beskickning i Moskva rörande démarcherna i detta ärende.

9.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva att man inom departementet var mycket orolig angående Budapest-svenskarnas öde. Beskickningen anmodades söka inhämta upplysningar.

13.2.45 svarade Söderblom att han skriftligen och muntligen vid flera tillfällen erinrat det ryska UD om Budapest-svenskarna.

17.2.45 telegraferade UD till besk. i Moskva, att densamma, om förbindelse kunde erhållas med W-g, skulle framföra besked att instruktioner komme att lämnas honom när envoyén Danielsson anträffades.

Samma dag - 17.2.45 - telegraferade UD till besk. i Moskva att, enär man hyste stor ängslan angående Danielssons och övriga Budapest-besk:s medlemmars öden, beskickningen borde hos ryska vederbörande begära efterforskningar.

Samma dag - 17.2.45 - telegraferade UD till konsulatet i Wien, att W-g vore i säkerhet sedan en månad tillbaka men att varje underrättelse beträffande de övriga saknades.

19.2.45 telegraferade Söderblom, att han verkställt den 17.2.45 beordrade démarchen hos ryska vederbörande.

8.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva att W-g vore efterlängtat här. När kunde han hitväntas?

10.3.45 telegraferade besk. i Bukarest, att, enligt uppgift, Danielsson skulle ha arresterats omkring 20.2.45. I anledning härav beordrades Söderblom 11.3.45 att i det ryska UD begära efterforskningar efter Danielsson. 12.3.45 telegraferade S. att han bett Dekanosov påskynda efterforskningen, då inga omedelbara autentiska underrättelser från Danielsson erhållits.

12.3.45 telegraferade Söderblom att besk. i Bukarest i telegram 7.3.45 meddelat att W-g vore försvunnen sedan 17.1.45 då han sade sig ämna avresa i bil.

15.3.45 underrättades UD om att i den ungerska Kossuthradion 8.3.45 tillkännagivits att W-g, som försvunnit 17.1.45, sannolikt mördats av Gestapo-agenter.

17.3.45 instruerades Söderblom att i det ryska UD energiskt begära besked om var Danielsson, Anger och W-g befunno sig.

21.3.45 telegraferade Söderblom att fru Kollontay lovat påskynda efterforskningarna efter Budapest-svenskarna.

23.3.45 emottog UD från besk. i Bukarest underrättelse att Danielsson jämte flera av Budapest-besk:s medlemmar anlant till Rumänien.

27.3.45 telegraferade UD till besk. i Moskva, att det i anslutning till meddelandet om Danielssons m.fl. ankomst till Rumänien vore särskilt angeläget erhålla upplysningar om W-g.

21.4.45 telegraferade UD till besk. i Moskva definitiv instruktion att uppsöka Dekanosov och, under återopande av dennes meddelande 16.1.45, hemställa att vederbörande ryska militärmyndigheter, under vars skydd W-g ställts, måtte an-

modas verkställa noggrann undersökning angående dennes vidare öden.

25.4.45 telegraferade Söderblom att han åter påmint om saken hos Dekanosov och att denne utlovat skyndsam undersökning; 26.4.45 skrev S. att han under de gångna månaderna vid upprepade tillfällen gjort démarches muntligen och skriftligen.

28.4.45 överlämnades till fru Kollontay en skriftlig hänvändelse från bankdirektör Marcus W-g, med begäran om hjälp vid efterforskningarna.

19.5.45 telegraferade Söderblom att han nästföregående dag ånyo påmint hos Dekanosov.

5.6.45 gjorde militärattachén i Moskva en hänvändelse till de militära myndigheterna.

6.7.45 skrev Söderblom att han på uppgiven grund - ryktet om att W-g skulle i "säker" förklädnad vistas i Buda--ansåge sig icke böra tillsvidare företaga något i saken.

12.7.45 skrev Sahlin i UD till Söderblom att vad som Söderblom anfört i brevet 6.7.45 icke borde enligt Sahlins mening föranleda Söderblom till passivitet. I brev 14.8.45 förklarade sig emellertid Söderblom fortfarande anse att det i dåvarande läge knappast vore lämpligt att bedriva saken från Moskva.

31.10.45 instruerades S. att hemställa om upplysning om resultatet av efterforskningarna efter W-g; 3.11.45 verkställde S. denna démarche genom avlämnande av en note. (återgiven här nedan)

30.11.45 gjorde S. en förnyad framställning. Abramov svarade att militärmyndigheterna ånyo beordrats vidtaga undersökning, men att besked från dem ännu ej ingått.

3.1.46 skrev Söderblom att han haft ingående samtal med Abramov och Kollontay; 10.3.46 skrev han att han gjort en ny hänvändelse till ryssarna och givit dem vissa upplysningar bl.a. rörande namnen på tre ryska militärpersoner, som uppgivits ha setts tillsammans med W-g den 17.1.45 i Pest.

30.4.46 skrev han att, sedan han efter 8.3.46 som vanligt vid olika tillfällen talat med Abramov och fru Kollontay, så hade han nu ånyo påmint om saken.

15.6.46 upptog S. ärendet med Stalin, som lovade att det skulle uppklaras.

24.7.46 påminde Söderblom om saken i det ryska UD.

28.11.46 instruerades besk. i Moskva att göra en ny démarche. Denna fullgjordes 12.12.46 av Barck-Holst som därvid lämnade Sysojev en uppteckning (återgiven här nedan). 13.12.46 talade Barck-Holst om saken med Losovski och 13.1.47 med Novikov.

30.1.47 upptog Hägglöf ärendet med Novikov, som svarade att, oaktat de mest energiska efterforskningar bedrivits av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter, man ännu icke funnit något spår efter W-g.

9.4.47 talade excellensen Undén om saken med ryske ministern i Stockholm. Denne lovade att skriva härom till Moskva.

27.5.47 meddelade UD Sohlman att han kunde göra en förnyad démarche.

12.6.47 begärde Sohlman hos Malik ett snabbt svar.

16.7.47 påminde Sohlman Vetrov härom.

18.8.47 svarade det ryska UD med en note (återgiven här nedan)

Madame Kollontays samtal med fru Günther, vilket interpellanten åberopar och som enligt uppgift förevarit några

månader efter Wallenbergs försvinnande, innehöll samma besked som den tidigare officiella ryska noten. Utrikesdepartementet handlade redan utifrån uppfattningen, att Wallenberg tagits i förvar av de ryska myndigheterna. De av interpellanten återgivna uppgifterna, att utrikesdepartementet visade bristande aktivitet därför att underrättelser saknades om att Wallenberg var i livet, ge sålunda en felaktig bild av utrikesdepartementets situation.

Den omständigheten, att ett flertal personer lämnat berättelser, avsedda att giva indicier på att Wallenberg kan ha dödats eller omkommit, saknar avgörande betydelse. Hittills har nämligen intet bevis företetts för att Wallenberg skulle vara död. Utrikesdepartementet har därför hela tiden arbetat med hypotesen, att Wallenberg kan vara i livet.

Tidigare har i olika sammanhang, bl.a. i två interpellationssvar lämnats redogörelser för de olika åtgärder och démarches som UD företagit i Wallenberg-affären. Då en viss polemik förekommit ifråga om démarchernas avfattning, får jag ordagrant återge de två senaste svenska noterna till den sovjetryska regeringen samt det ryska svaret.

Avskrift av note från svenska beskickningen i Moskva till ryska utrikesministeriet, dagtecknad den 3.11.45.

"I skrivelse den 16 januari 1945 till svenske ministern hade Vice Folkkommisarien för Utrikes Ärendena Dekanosov älskvärdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern Raoul Wallenberg, anträffats i Budapest, och att åtgärder till skydd av honom och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Då därefter inga underrättelser erhållits angående Wallenbergs öde, vände sig svenske ministern i skrivelse den 24 april till herr Dekanosov med hemställan, att instruktioner måtte lämnas till de sovjetiska militärmyndigheterna, under vilkas skydd Wallenberg befann sig efter hans anträffande i januari i år, att vidtaga skyndsamma åtgärder för efterforskning av Wallenberg och meddela alla förefintliga uppgifter i detta avseende.

I enlighet med mottagna instruktioner har Kungl. Svenska Beskickningen äran hemställa att genom Folkkommisariatets för Utrikes Ärendena älskvärda förmedling erhålla meddelande om resultatet av efterforskningarna. Från svensk sida tillmätas denna fråga särskild vikt med hänsyn till att Wallenberg var legationsmedlem. En uttömmande redogörelse för resultatet av efterforskningarna skulle å svensk sida mycket uppskattas.

Kungl. Svenska Beskickningen begagnar tillfället att försäkra Folkkommisariatet för Utrikes Ärendena om sin högaktning och uttalar på förhand sitt tack till Folkkommisariatet för dess åtgärder i denna fråga."

Avskrift av uppteckning överlämnad den 12.12.46 av chargé d'affaires Barck-Holst till Herr Sysojev i ryska utrikesministeriet.

"I en till dåvarande svenske ministern i Moskva, herr Staffan Söderblom riktad skrivelse av den 16 januari 1945 hade Vice Ministern för Utrikes Ärendena, herr Dekanosov, älskvärdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern, Raoul Wallenberg, anträffats vid Benczyrgatan i den av sovjettrupperna erövrade delen av Budapest samt att åtgärder till skydd av herr Wallenberg och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Flerfaldiga förfrågningar hava sedermera framställts från denna beskickning rörande Wallenberg utan att dock någon som helst upplysning lämnats från vederbörande sovjetmyndigheter angående resultatet av efterforskningsarna efter Wallenberg.

Den 15 juni 1946 mottog generalissimus Stalin i audiens minister Söderblom och utlovade på dennes hemställan att låta efterforska Raoul Wallenberg.

Då nu efter snart två år från det Raoul Wallenberg togs i beskydd av de sovjetiska militärmyndigheterna ännu ingen upplysning lämnats om honom, har fallet Wallenberg väckt uppseende inom svensk allmän opinion. Med anledning av i svenska riksdagen framställd förfrågan rörande Wallenberg, har Statsministern lämnat redogörelse för efterforskningsåtgärderna på sätt framgår av i översättning närslutna promemoria.

Med framförande av denna förnyade anhållan i saken understrykes, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de sovjetiska myndigheterna."

Avskrift av note från vice utrikesminister Vysjinski till envoyén Sohlman, dagtecknad Moskva den 18.8.1947.

"I samband med att Ni vid samtal med biträdande utrikesminister J.A.Malik den 12 juni innevarande år berörde frågan om Raoul Wallenbergs vistelseort har jag verkställt förfrågningar hos vederbörande myndigheter. Som resultat av noggrann undersökning har fastställts, att Wallenberg icke finnes i Sovjetunionen och att han är okänd för oss.

Det är riktigt, att Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöll ett kort meddelande, grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benzurgatan.

Det var vid den tidpunkten omöjligt att verifiera meddelandet, enär efter detta striderna om staden, vilka voro förbittrade, fortsatte ytterligare ungefär en månad, och den Sovjetiska Armén fick herravälde över staden först den 12 februari 1945.

Senare ha, i syfte att verifiera meddelandet av den 14 januari 1945 angående Wallenberg, noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställt, vilka emellertid icke lett till positiva resultat, och den sovjetiske officer, som lämnat meddelandet om Wallenberg, har icke återfunnits. I lägren för krigsfångar och internerade har Wallenberg icke heller påträffats.

Det var med stöd av ovanstående som medlemmen av Sovjetunionens utrikesministeriums kollegium, K.V.Novikov, redan

den 30 januari 1947 vid samtal med svenska sändebudet Herr Hägglöf förklarade, att vederbörande sovjetiska myndigheter under avsevärd tid sysslat med ärendet Wallenberg, men att deras försök att finna honom icke kröntes med framgång. Härvid framhöll K.V. Novikov, att man naturligtvis icke finge lämna ur sikte, att Wallenberg befann sig inom ett område, där sovjetiska trupper funnos, under en period av häftiga strider i Ungern, då alla slags tillfälligheter kunde inträffa - Wallenberg kunde på eget bevåg avlägsna sig från de sovjetiska truppernas område, fientliga flyganfall kunde förekomma, Wallenberg kunde omkomma genom fientlig beskjutning o.s.v.

Alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke kröntes med framgång. Det återstår endast att förmoda, att Wallenberg under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szalasis anhängare.

I det jag bringar ovanstående till Eder kännedom, ber jag Eder, Herr Envoyé, mottaga försäkringar om min utmärkta högaktning."

Syftet med de svenska démarcherna, nämligen att svenska regeringen önskade få veta Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige, har självfallet stått fullt klart för de sovjetryska myndigheterna. Det är helt orimligt att antaga, att det sovjetryska svaret kunnat få ett positivt innehåll, därest de svenska démarcherna varit annorlunda formulerade.

På senare tid har envoyén Sjöborg inom utrikesdepartementet varit sysselsatt med viss bearbetning av material i Wallenberg-affären. Arbetet har avsett en systematisering av den vidlyftiga dokumentsamlingen och en värdering av vissa tänkbara handlingsmöjligheter. Envoyén Sjöborgs granskning, som nu slutförts, innebär ingen avslutande fas utan endast ett avsnitt i departementets arbete med frågan. Jag kan emellertid icke taga på mitt ansvar att skada den sak vi alla är intresserade av genom ett offentliggörande av den sjöborgska utredningen eller av vittnesmål och andra detaljer i ärendet.

Interpellanten frågar om samarbetet mellan å ena sidan utrikesdepartementet och å andra sidan Raoul Wallenbergs anhöriga och den s.k. Wallenberg-aktionen. Det har säkerligen icke undgått interpellanten, att från sistnämnda håll vid åtskilliga tillfällen amper kritik anförts mot utrikesdepartementets sätt att handlägga ärendet. Jag önskar emellertid icke ingå på någon diskussion härav, då jag icke kan finna, att ytterligare polemik i något avseende kan gagna det syfte,

som är gemensamt för utrikesdepartementet, Wallenbergs anhöriga och den s.k. Wallenberg-aktionen, nämligen att söka tillvarataga de möjligheter, som alltjämt kunna föreligga att påträffa Wallenberg och återföra honom till Sverige.

B. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 11 februari 1952.

Vice utrikeskommissarien Dekanosov meddelade i en skrivelse den 16 januari 1945 dåvarande svenske ministern i Sovjetunionen S. Söderblom följande:

"Enligt meddelande från Budapest har i den av sovjettrupperna erövrade delen av staden vid Benczurgatan påträffats svenske undersåten herr Raoul Wallenberg, som uppgav sig vara den sekreterare vid svenska beskickningen i Ungern, varom Ni underrättat mig i Edert brev av den 31 december förra året. Enligt uppgift av herr R. Wallenberg befinna sig övriga medlemmar av svenska beskickningen i stadens västra del. Åtgärder till skydd av herr R. Wallenberg och dennes egendom hava vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna."

Några månader senare inbjöd dåvarande sovjetryska ambassadören Madame Kollontay dåvarande utrikesminister Günthers maka till sitt hem och meddelade henne bland annat, att Wallenberg fanns i livet i Sovjetunionen och behandlades väl. En liknande försäkran har enligt uppgift redan i februari 1945 lämnats hans moder fru Maj von Dardel av Madame Kollontay.

Såsom torde vara Sovjetunionens Ambassad bekant, rikade det svenska sändebudet i Moskva efter mottagandet av skrivelse den 16 januari 1945 på uppdrag av sin regering ett flertal såväl skriftliga som muntliga framställningar till Sovjetunionens regering i syfte att få veta Wallenbergs uppehållsort och få honom återförd till Sverige. Till svar på dessa framställningar meddelade Sovjetunionens dåvarande vice utrikesminister A. Vysjinski i ett brev den 18 augusti 1947 till Sveriges minister i Moskva R. Sohlman, att efter den 14 januari 1945 "noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställets, vilka emellertid icke lett till positiva resultat" samt att "alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke krönts med framgång."

Efter mottagandet av vice utrikesminister Vysjinskis skrivelse ha de svenska myndigheterna fortsatt sina efterforskningar i syfte att vinna klarhet om Wallenbergs öde. Därvid ha undersökts uppgifter, som tytt på att Wallenberg skulle ha dödats i Budapest, uppgifter att han skulle finnas utanför Sovjetunionens område och uppgifter att han skulle finnas inom Sovjetunionen. Trots det negativa svar, som Sovjetunionens

regering på sistnämnda punkt avgivit, ha nämligen de svenska myndigheterna med hänsyn till förhållandena efter kriget icke velat utesluta möjligheten, att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen utan att hans uppehållsort och identitet vid de omfattande undersökningar, som Sovjetunionens regering företagit, kunnat fastställas. De av de svenska myndigheterna bedrivna efterforskningarna ha utförts med den största noggrannhet och under sträng prövning av materialets trovärdighet. Materialet har under senaste året avsevärt ökats. Det föreligger ett antal utsagor, som styrka, att Wallenberg fr.o.m. år 1945 befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva, tidvis i Lefortovskaja-fängelset.

Med utgångspunkt från att Wallenberg sålunda funnits inom Moskva-området, torde det vid en förnyad undersökning vara möjligt för Sovjetunionens regering att fastställa Wallenbergs uppehållsort och öde.

Svenska regeringen anhåller med stöd av det anförda, att Sovjetunionens regering vidtager de för Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna.

Svenska regeringen vill slutligen understryka, att den fäster stor vikt vid detta ärende, vars lyckliga lösning skulle på ett värdefullt sätt stärka de goda förbindelserna mellan Sovjetunionen och Sverige.

C. Note från Sovjetunionens ambassad i Stockholm till
utrikesdepartementet den 16 april 1952.

Översättning.

Med hänvisning till Kungl. Utrikesdepartementets note av den 11 februari 1952 meddelar Socialistiska Sovjetrepublikernas Unions Ambassad att de kompetenta sovjetmyndigheterna, enligt den av Ambassaden erhållna informationen, inte förfogar över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utom det, som redan meddelades i A.J.Vysjinskijs brev till Herr Sohlman av den 18 augusti 1947.

D. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 23 maj 1952.

I en den 11 februari 1952 av Utrikesminister Undén till Sovjetunionens Ambassadör Rodionov överlämnad verbalnote har svenska regeringen anhållit, att Sovjetunionens regering måtte vidtaga de för Raoul Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärderna. Vidare har svenska regeringen i noten understrukt, att den fäster stor vikt vid detta ärende.

Såsom framgår av noten ha de svenska myndigheterna efter mottagandet av det svar, som Sovjetunionens regering lämnat i augusti 1947, icke velat med hänsyn till förhållandena efter kriget utesluta möjligheten, att Wallenberg kunde finnas inom Sovjetunionen, utan att hans uppehållsort och identitet kunnat fastställas. Resultatet av de svenska myndigheternas noggranna undersökningar har också blivit, att ett antal utsagor nu föreligga, som styrka, att Wallenberg från och med år 1945 befunnit sig i fängsligt förvar i Moskva-området, tidvis i Lefortovskaja-fängelset.

Vid sitt samtal den 11 februari med Sovjetunionens Ambassadör i samband med notens överlämnande framhöll utrikesminister Undén bland annat, att han personligen tagit del av det viktigaste materialet och icke kunde tvivla på dess bevisvärde. Utrikesministern bad också Ambassadören särskilt framföra till Utrikesminister Vysjinskij notens ovan berörda uttalande om den vikt svenska regeringen fäster vid detta ärende.

Det är därför med förvåning svenska regeringen mottagit Sovjetunionens Ambassads svar den 16 april 1952, vari framhålles, att de kompetenta sovjetmyndigheterna icke förfoga över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utöver vad som redan meddelats i brev från dåvarande vice utrikesminister A.J.Vysjinskij den 18 augusti 1947 till envoyén Sohlman. Enligt detta brev skulle Wallenbergs öde vara okänt för de sovjetiska myndigheterna.

Vad speciellt frågan om Wallenbergs försvinnande i Budapest i början av år 1945 beträffar, kan det icke råda något som helst tvivel om att han omhändertagits av sovjetiska myndigheter. Vissa av svenska beskickningens med-

lemmar och andra personer ha i samband med och under de närmaste månaderna efter Budas intagande av den sovjetiska armén kallats till förhör av sovjetiska instanser. Av förhören har framgått att sovjetiska vederbörande ansett sig vara i besittning av visst material, som skulle visa, att Wallenberg under sin verksamhet som tjänsteman vid svenska beskickningen i Budapest utfärdat falska pass eller andra legitimationshandlingar åt personer, som stodo den dåvarande ungerska regimen nära, och att han misstänkts för bedrivande av illegal underrättelseverksamhet. Svenska regeringen vill på det bestämdaste framhålla, att dylika misstankar mot Wallenberg måste anses helt obefogade. Om pass och andra legitimationshandlingar i några fall påträffats i orätta händer, kan detta icke läggas Wallenberg till last, utan sådana fall få förklaras genom illegala tillgrepp eller förfalskningar utförda av andra personer under de kaotiska förhållanden, som rådde i Budapest under stadens belägring av den sovjetiska armén. Wallenbergs strävan var att bispringa den av de dåvarande makthavarna i Ungern hårt undertryckta och förföljda judiska befolkningen och andra politiskt förföljda.

Med hänvisning till de uppgifter om Wallenbergs omhändertagande i Sovjetunionen, som äro i svenska regeringens besittning, önskar svenska regeringen rikta frågan till Sovjetunionens regering, huruvida densamma - i händelse den får del av de närmare uppgifter rörande Wallenbergs öde efter 1945, som framkommit under de svenska myndigheternas ingående undersökningar - är beredd att utföra de undersökningar, vartill dessa uppgifter giva anledning.

Avslutningsvis vill svenska regeringen ånyo framhålla, att den fäster stor vikt vid en tillfredsställande lösning av denna fråga.

E. Muntligt meddelande, vilket med överlämnande av nedteckning framfördes av Sovjetunionens ambassadör Rodionov till kabinettssekreteraren Lundberg den 5 augusti 1953.

Översättning.

I samband med att Ni under Edert samtal med mig den 3 juni åter berörde frågan om den svenske diplomaten Wallenbergs öde, vilken som bekant försvunnit spårlöst under gatustriderna i Budapest i början av 1945, samt liksom i samband med de hänvändelser herr Sohlman nyligen gjort i denna fråga i sovjetiska utrikesministeriet, har jag erhållit i uppdrag att meddela Eder följande.

Såsom redan meddelats i sovjetiska utrikesministeriets och sovjetiska ambassadörens i Sverige noter ävensom under samtal med medlemmar av svenska ambassaden i Sovjetunionen, ha de kompetenta sovjetorganen genomfört noggranna undersökningar och efterforskningar angående R. Wallenberg, genom vilka det fastställts att Wallenberg icke varit eller är i Sovjetunionen och att han är oss okänd. Om man tar i beaktande att R. Wallenberg spårlöst försvann i Budapest vid den tid då förbittrade strider fördes där, kan man endast antaga att han endera händelsevis omkom under tiden för gatustriderna eller föll i händerna på Szalasy's anhängare.

Under tiden har under loppet av några år frågan om Raoul Wallenberg på det mest oblyga sätt utnyttjats för mot förhållandet till Sovjetunionen fientliga ändamål. Med just sådana ändamål utbreda på senare tid några svenska tidningar smädliga uppdiktade artiklar om Wallenberg föregivande att de bygga på uppgifter från något slags vittne.

Sovjetiska ambassaden är befullmäktigad att bekräfta tidigare av oss lämnade uppgifter i denna fråga och meddela, att alla försök att förbinda frågan om Wallenbergs öde med hans förmenta vistelse i Sovjetunionen äro helt grundlösa.

F.

Memorandum överlämnat av ambassadören Sohlman till vice utrikesminister Zorin i Moskva den 29 september 1954.

Översättning.

Raoul Wallenberg tog den 13 januari 1945 kontakt med den kommenderande ryske generalen i Pest för att med det ryska befälet dryfta problem, som mötte den svenska beskickningen i samband med de ryska truppernas inryckning i Budapest. Den 16 januari meddelade det ryska utrikesministeriet, att Wallenberg befann sig under de ryska truppernas beskydd. Den 17 januari tog Wallenberg avsked från sin personal i den av rysarna befriade delen av Pest och begav sig jämte sin chaufför Vilmos Langfelder under eskort av ryska officerare mot Debreceen för att söka kontakt med marskalk Malinovsky. Sedan dess har Wallenberg varit försvunnen. Vid olika tillfällen har från rysk sida meddelats, att Wallenberg icke befunnit sig eller befinner sig i Sovjetunionen.

Vid den utredning, som utrikesdepartementet företagit, har framkommit fullständiga bevis för att Wallenberg efter sitt försvinnande i Budapest hållits i fängsligt förvar i Sovjetunionen.

Uppgifter om Wallenbergs öde började inströmma till utrikesdepartementet strax efter hans försvinnande och fortsätter alltjämt att inkomma. Dessa uppgifter har noga kontrollerats även i vissa fall, då man från början haft anledning ställa sig misstänksam mot uppgiftslämnarna. Det har visat sig, att de allra flesta uppgifterna varit antingen osannolika, bevisligen oriktiga eller omöjliga att bedöma. Anledningarna till att så många sådana opålitliga uppgifter inkommit är av skiftande slag. Wallenberg var en i Budapest känd man, och efter hans försvinnande uppstod en mytbildning. Tidningsskriverierna kring hans person har stimulerat åtskilliga fantasifulla personer att lämna uppgifter. Vissa uppgiftslämnare har sökt göra sig intressanta eller uppnå personliga fördelar genom att lämna uppgifter, medan andra icke strävat att nå egen fördel genom sitt vittnesmål men varit offer för personförväxlingar och andra misstag. Alla sådana opålitliga vittnesmål har bortgallrats.

För att ett vittnesmål skall av utrikesdepartementet god-

tagas såsom fullt tillförlitligt kräves, att det skall vara spontant avgivet utan påverkan av ledfrågor eller av vad som skrivits i tidningar eller av rykten, att vittnesmålet innehåller uppgifter, som icke kunnat erhållas på annat sätt än genom kontakt med Wallenberg eller hans närmaste omgivning i fängelset samt att vittnesuppgifterna kan styrkas genom uppgifter från andra, trovärdiga, av övriga vittnen oberoende källor. Vid sidan av sådana fullt bestyrkta vittnesmål föreligger vittnesmål, som bära alla kännetecken på trovärdighet men som icke kunnat direkt verifieras av oberoende källor.

Såsom kriterium på trovärdighet har icke godtagits sådana omständigheter, som att ett vittne rent subjektivt gjort ett allmänt trovärdigt intryck, utan endast objektivt konstaterbara fakta.

Av vittnenas uppgifter framgår, att Wallenberg och Langfelder, sedan de fängslats i januari 1945, fördes till Moskva, där de i början av februari insattes i fängelse. De skildes från varandra. Wallenberg överfördes senare under våren till Lefortovskafängelset. Han insattes där först i en cell i tredje våningen och flyttades senare upp till en cell i fjärde våningen, belägen ungefär ovanför den cell, där han först suttit. Uppgifterna om Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja har styrkts av sex vittnen. Dessa vittnen har icke känt till varandras vittnesmål, som lämnats helt oberoende av varandra och som varit på väsentliga punkter samstämmiga. De har visat sig känna till detaljer beträffande såväl Wallenberg som Langfelder, vilka de icke kunnat erhålla kännedom om på annat sätt än genom direkt eller indirekt kontakt med dessa personer under deras vistelse i ryska fängelser.

Efter den svenska démarchen i juni 1947 och innan det ryska svaret lämnades den 18 augusti 1947 samt någon tid där-
efter företog de ryska fängelsemyndigheterna vissa åtgärder, som hade samband med fallet Wallenberg. Bl.a. förhördes ett antal fångar, som haft kontakt med Wallenberg eller Langfelder, beträffande sin kännedom om dessa personer. Det framgår klart, såväl av förhören som av andra omständigheter att vissa höga polisofficerare väl kände till Wallenbergs och Langfelders fångenskap.

Utöver de sex vittnen, som ovan återopats, föreligger över 20 trovärdiga vittnesmål, som styrker Wallenbergs vistelse i rysk fångenskap vid olika tidpunkter. Det sagda torde emellertid vara fullt tillräckligt för att giva ledtråd för

efterforskningar.

Under utredningens tidigaste skede föreföll Wallenbergs kvarhållande i Sovjetunionen helt obegripligt. Det har emellertid varit nödvändigt uppställa en hypotes rörande orsakerna till hans kvarhållande. Åtskilliga omständigheter pekar på att förklaringen ligger däri, att den ryska polisen misstänkte Wallenberg för att i Budapest ha uppträtt som spion. Sådana misstankar ursäktar icke kränkandet av Wallenbergs diplomatiska immunitet men kan likväl ha utgjort det faktiska motivet för hans kvarhållande. De omständigheter, som föranlett uppställandet av denna hypotes, skall här redovisas.

Det blev under utredningen snart känt att den ryska polisen till olika vittnen uttalade anklagelser mot Wallenberg för spionage både för tysk och amerikansk räkning. Såväl anställda vid den svenska beskickningen i Budapest som andra personer i Wallenbergs omgivning hade av rysk polis underkastats förhör rörande Wallenbergs verksamhet, varvid dessa misstankar uttalats. Senare har från rysk fångenskap återvändande personer berättat, att olika fångar, som i fängelser i Moskva-området kommit i kontakt med Wallenberg och Langfelder, förhörts om samma förhållanden. Det är att märka, att dessa hemvändande fångar icke haft någon kunskap om de förstnämnda förhören med personer i Budapest. Flera av varandra oberoende vittnesmål av ensartat innehåll föreligger således på denna punkt.

Utrikesdepartementet har sökt utröna, huruvida det föreläggat omständigheter, som kunnat föranleda, att sådana misstankar uppkommit inom den ryska polisen. Inga konkreta uppgifter föreligger om de fakta, varpå misstankarna i verkligheten grundats. Det föreligger emellertid tre förhållanden, som möjligen kan ha givit upphov till de uppkomna misstankarna.

Den svenska B-avdelningen i Budapest, till vilken Wallenberg icke hörde, ehuru hans tjänster i enstaka fall kan ha tagits i anspråk, handhade på grund av uppdraget att skydda de ryska intressena även skyddet av vissa ryska krigsfångar. För identifiering hade dessa utfrågats rörande namn, hemvist, vilka militära förband de tillhört etc. Denna utfrågning kan möjligen av den ryska polisen ha uppfattats som försök att utröna militära hemligheter. Syftet med utfrågningen var icke detta, och Wallenberg hade ingenting därmed att göra.

Under sin verksamhet för att hjälpa personer, som av tyskarna utsattes för rasförföljelse - vilken verksamhet nedan

skall utförligare skildras - utfärdade Wallenberg vissa provisoriska legitimationshandlingar, så kallade skyddspass. Så småningom hade obehöriga igångsatt förfälskning av sådana pass i stor skala. I behörig ordning utfärdade pass hade stulits eller överlåtits från de ursprungliga innehavarna. Åtskilliga falska eller illegalt utnyttjade pass hade därigenom hamnat i händerna på nazister och pilkorsare. Wallenberg kan icke göras ansvarig härför, men den ryska polisen kan möjligen, då pass påträffats hos sådana personer, ha fått den oriktiga uppfattningen, att Wallenberg skyddade fascistiska element.

Den tredje omständighet, på grund av vilken misstankar mot Wallenberg kan ha uppkommit, är mera komplicerad. Det är av yttranden från ryska polistjänstemäns sida under de ovannämnda förhören tydligt, att man på rysk sida icke satt tilltro till uppgifterna om Wallenbergs humanitära aktion i Budapest. Denna aktion var fullständigt unik. Den var betingad av de abnorma förhållanden under den nazistiska sönderfallsperioden i Ungern, och veterligen har ingen liknande verksamhet förekommit i något annat land. De delvis framgångsrika ansträngningar, som representanter för de svenska myndigheterna mot krigets slut vidtog för att rädda människor undan rasförföljelse i Tyskland, hade en helt annan karaktär. Det kan därför vara skäl att något redogöra för Wallenbergs verksamhet. Den följande skildringen är ordagrant hämtad ur en rapport i översiktlig form över beskickningens verksamhet. Rapporten upprättades på sin tid av förste legationssekreteraren Per Anger, vilken tjänstgjorde på beskickningen i Budapest under 1944 och fram till beskickningens upplösning i början av 1945, och har icke skrivits med tanke på Wallenbergs försvinnande.

"Det tyska maktövertagandet innebar, att legationen ställdes inför helt nya och svåra problem. Under sitt samtal med Horthy dagen före inmarschen hade Hitler bl.a. fordrat, att 'Ungerns judeproblem skulle lösas'. Man ansåg, att Ungern hade visat en oförmåga att komma till rätta med detta problem och att en miljon judar i landet, varav cirka 300,000 i Budapest, kunde bli en farlig femte kolonn i den tyska arméns rygg.

Redan dagarna efter inmarschen började man arrestera judar i framstående ställning. De neutrala beskickningarna belägrades av massvis av judar, som anade vad som komma skulle och som bönföll om hjälp. I mottagningsrummet på svenska legationen trängdes hjälpsökande, och långt ut på gatan ringlade sig kön.

Steg för steg berövades den judiska befolkningen i landet snart sagt alla medborgerliga rättigheter. Det föreskrevs, att judarna skulle bära en gul stjärna på bröstet. Efter hand sammanfördes de i särskilda läger eller hus, utmärkta med gul stjärna, och de fick inte vistas utomhus. Deras lidanden förvärrades dagligen i ett ständigt crescendo furioso. Till slut upprättades ghetton, som var den sista etappen före deportationen till Auschwitz eller Birkenaus gaskamrar.

Våra möjligheter att hjälpa alla dem, som ställt sitt hopp till svenska legationen, var i hög grad begränsade. Sett ur snäv juridisk synpunkt kunde legationen inte ingripa för andra än svenska medborgare samt de länderas medborgare, vars intressen Sverige på grund av kriget företrädde i Ungern. Något måste emellertid göras och det snabbt, ty med varje dag försämrades judarnas läge. Till en början utfärdade vi provisoriska svenska pass - egentligen ett slags resedokument som under vissa förhållanden kunde ges även till andra än svenska medborgare - för personer med speciell anknytning till Sverige i fråga om släktskap eller affärsförbindelser. De provisoriska passen erbjöd till en början inte något större skydd, men så småningom lyckades beskickningen efter förhandlingar med de ungerska myndigheterna genomdriva, att innehavarna av dylika pass behandlades som svenska medborgare och slapp bära judestjärnan. På så sätt undgick de i regel internering och deportation. Senare utfärdades intyg för judar, vilkas släktingar för dem ansökt om svenskt medborgarskap. Värdet av dessa intyg, som kom att bli förelöpare till de under Wallenbergs tid senare utfärdade s.k. skyddspassen, var vid första påseende diskutabelt. Avsikten var emellertid i första hand att vinna tid, och vi styrktes i våra fortsatta ansträngningar från personer, som vid razzior och husundersökningar lyckats klara sig undan genom uppvisande av sådana dokument.

Efter ganska kort tid hade beskickningen utfärdat inte mindre än 700 provisoriska pass och intyg. Hela beskickningen arbetade bokstavligen natt och dag under dessa månader."

Ministern hemställde till utrikesdepartementet om förstärkning, och Raoul Wallenberg sändes ned med ställning såsom förste legationssekreterare. Wallenberg hade för sin räddningsaktion till sitt förfogande inte endast svenska medel utan även pengar, som ställts till förfogande av judar i Amerika genom War Refugee Board. Om Wallenbergs aktion berättar

Anger bl.a.:

"Wallenbergs aktion hade med tiden byggts ut undan för undan. Ett flertal kontor hade upprättats i olika delar av staden, och hans stab uppgick till cirka 400 personer. Wallenberg lyckades hos de ungerska myndigheterna genomdriva, att de anställda judarna blev befriade från att bära den gula stjärnan. På avdelningen utställdes skyddspassen, d.v.s. legitimationshandlingar försedda med ministerns underskrift, varihelt frankt förklarades, att innehavaren och hans egendom stod under svenska beskickningens beskydd till dess avresa till Sverige kunde ske. Svenska regeringen hade nämligen förklarat sig beredd att mottaga samtliga judar, som var försedda med skyddspass. Från ungerska regeringens sida utlovades, att innehavarna inte skulle deporteras. De fick bo i särskilda hus, som beskickningen hyrt i Pest, de s.k. svenskhusen. Antalet skyddspass, godkända av de ungerska myndigheterna, uppgick till 5,000. Sedermera fördes i hemlighet utan myndigheternas vetskap fler och fler judar till dessa hus. Det totala antalet på detta sätt räddade judar var snart uppe i mer än det dubbla, eller cirka 10.000-15.000 människor.

Även vissa andra utländska beskickningar tog exempel av svenskarna och började utfärda legitimationshandlingar av liknande slag som skyddspassen. De lyckades i samråd med Wallenbergs avdelning hos myndigheterna utverka att ytterligare ett antal bostadshus ställdes till förfogande för judar, som innehade dessa dokument. Under svensk ledning organiserades livsmedelsförsörjningen till de utländska husen och särskilda sjukhus upprättades."

Det anförda torde tillräckligt tydligt ange arten av Wallenbergs verksamhet. Den ryska polisen har emellertid haft svårt att tro på berättelserna om Wallenbergs verksamhet. Den har trott, att Wallenberg måste ha haft några andra, hemliga syften. Den omständigheten, att amerikanska judar delvis finansierat hjälpaktionen för de ungerska judarna, har av den ryska polisen uppfattats som bevis för att Wallenberg "spionerat" för amerikansk räkning.

Så har den fruktansvärda tragedien inträffat, att Wallenberg, som länge tider dagligen riskerade att mördas av nazister och pilkorsare och som gjort en hjältemodig personlig insats för att rädda människor, bland dem också icke-judiska

socialister och kommunister, undan de fascistiska terroristerna, blivit misstänkt för att vara en spion och häktats.

G.

Uttalande av utrikesministern i riksdagsdebatten den
2 november 1955.

I anledning av herr Ohlins fråga om Raoul Wallenberg vill jag - utan att nu gå närmare in på saken - framhålla att ett intensivt utredningsarbete utföres inom utrikesdepartementet under ständig kontakt med de anhöriga och att på grundval härav åtskilligt bevismaterial kunnat erhållas. En del av de uppgifter som i samband med de tyska krigsfångarnas hemsändande från Sovjetunionen publicerats i pressen hade vi sålunda redan tidigare kännedom om. Jag tog upp denna sak med medlemmar av sovjetregeringen under mitt besök i Moskva 1954 och därefter tillställde vi det sovjetryska utrikesministeriet det material vi då hade. Senare har vid ytterligare ett par tillfällen framställning gjorts till ledande personer inom sovjetregeringen.

Svaren på tidigare framställningar har varit att Wallenberg inte funnits i Sovjetunionen. Vid de senaste démarcherna har dock från sovjetrisk sida uttryckligen tillfogats att, om Wallenberg anträffades, han skulle återsändas till Sverige. Vi betraktar detta som ett löfte och kommer att även i fortsättningen påminna om det och kräva att mysteriet Wallenberg äntligen uppklaras på det enda sätt som hela vårt folk hoppas och väntar.

Mer anser jag det inte lämpligt att för närvarande säga i denna sak.

H. Muntligt meddelande, vilket med överlämnande av nedteckning framfördes av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 8 november 1955.

Översättning.

Jag har bitt Eder besöka mig för att till Eder överlämna ett utdrag ur mitt uttalande i riksdagen häromdagen, nämligen det avsnitt där jag berörde fallet Raoul Wallenberg.

Såväl premiärminister Bulganin som president Vorosjilov ha förklarat, att Wallenberg, om han påträffas, skall överlämnas till svenska myndigheter. Jag ber Eder ännu en gång framföra till sovjetiska regeringen den oro denna affär sedan tio år förorsakar oss.

Vi äro i besittning av överväldigande bevis om att Wallenberg förts till Sovjetunionen och satts i fängelse anklagad för spioneri. Sedan åratal håller Utrikesdepartementet på med att samla och jämföra det upplysningsmaterial som inkommit från alla håll beträffande Wallenbergs öde. Frigivningen av tyska, österrikiska och andra krigsfångar under dessa sista veckor har försett oss med nya bevis men också gjort den svenska allmänna opinionen ännu mera otålig.

Ehuru de nya upplysningarna ännu inte tillräckligt genomgåtts och sammanställts för att framläggas för vare sig den sovjetiska regeringen eller den svenska allmänheten, har jag redan nu velat fästa den sovjetiska regeringens uppmärksamhet på angelägenheten av denna affär ur såväl humanitära som också politiska synpunkter.

I. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 10 mars 1956.

Den 8 november 1955 meddelade Utrikesminister Undén Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, att den svenska regeringen förfogar över överväldigande bevis om att den svenske medborgaren, legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg förts till Sovjetunionen och där insatts i fängelse anklagad för spioneri.

Detta meddelande utgjorde ett led i de sedan mer än 10 år till Sovjetunionens regering från den svenska regeringen riktade talrika démarcherna i avsikt att klarlägga Raoul Wallenbergs öde efter det han togs i sovjetiskt förvar i Budapest i mitten av januari 1945.

Tidigare har sålunda i Moskva den 29 september 1954 av ambassadör Sohlman överlämnats ett utförligt memorandum, i vilket bland annat redogjorts för vilka krav den svenska regeringen ställt på de utsagor angående Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen för att dessa skola kunna godtagas såsom fullt tillförlitliga.

Efter det ovan nämnda meddelandet den 8 november 1955, i vilket ävenledes uttalades, att det svenska Utrikesdepartementet på senare tid av från sovjetisk fångenskap återvända personer erhållit ytterligare bevis om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, har detta material minutiöst granskats och jämförts. Vidare har ytterligare ett stort antal vittnesmål inkommit och genomgått samma noggranna behandling. Allt detta bevismaterial fyller de uppställda kraven på full tillförlitlighet.

Ett stort antal av utsagorna om Raoul Wallenbergs omhändertagande av ryska myndigheter i Budapest och hans senare vistelse såsom fånge i Sovjetunionen ha under edlig förpliktelse undertecknats av vederbörande uppgiftslämnare och legaliserats av notarius publicus. Dessa utsagor ha därefter ingående granskats av juridiska experter och ett intyg om att enligt svensk rätt full bevisning föreligger om Raoul Wallenbergs omhändertagande av sovjetiska myndigheter i Budapest och om hans fångenskap i Sovjetunionen bifogas.

Den svenska regeringen fäster de största förhoppningar vid Presidentens i Sovjetunionens Högsta Råds Presidium

Vorosjilov och Premiärminister Bulganins tidigare gjorda uttalanden om att Raoul Wallenberg skulle hemsändas till Sverige därest han påträffades i Sovjetunionen.

Med anledning av vad som ovan anförts anser den svenska regeringen att alla förutsättningar föreligga för att kunna uppspåra Raoul Wallenberg och att återsända honom till Sverige.

Slutligen önskar den svenska regeringen fästa Sovjetunionens regerings uppmärksamhet på den utomordentligt stora vikt som regeringen och den svenska allmänna opinionen fäster vid detta ärende och vill betona, att en tillfredsställande positiv lösning av denna fråga endast kan bidra till att stärka de goda relationerna mellan de båda länderna. Det torde därför vara ett gemensamt stort intresse för de båda ländernas regeringar att ömsesidigt bistå varandra i denna fråga och räknar därför den svenska regeringen med Sovjetunionens regerings helhjärtade och fulla insats vid lösandet av detta trängande problem.

Undertecknade, förutvarande ledamöter av Högsta Domstolen i Sverige, hava hos svenska utrikesdepartementet tagit del av ett större antal upptecknade utsagor angående den svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg samt vissa andra handlingar som äga samband därmed. De som avgivit utsagorna äro italienska, schweiziska, tyska, ungerska och österrikiska medborgare samt statslösa personer. De flesta av dem hava tidigare befunnit sig i sovjetrisk fängenskap.

Utsagorna hava avgivits inför medlemmar av den svenska utrikesförvaltningen och den svenska statspolisen och äro, då omständigheterna vid avgivandet det medgivit, legaliserade av notarius publicus.

Av utrikesdepartementets instruktioner till de personer som inhämtat uppgifter och av dessas promemorior över de förda samtalen samt av de undertecknade utsagorna framgår att innehållet i utsagorna icke rönt påverkan av frågor eller annat som kunnat vara ägnat att förvanska berättarnas egen minnesbild av de händelser de själva upplevat och skildrat.

Uppgifterna grunda sig på dels personlig kontakt (gemensam cellvistelse) med Raoul Wallenberg, dels kontakt med honom genom meddelanden i fängelser och dels på berättelser, lämnade till uppgiftsgivarna av fångar vilka haft personlig eller annan kontakt med Wallenberg. Utsagorna äro för övrigt rika på detaljer av den art att kännedom därom icke gärna kunnat vinnas på annat sätt än nu nämnts.

Dessa uppgifter från olika håll och avseende skilda tidpunkter äro - ändock att de givits oberoende av varandra - i väsentliga avseenden överensstämmande, och de särskilda utsagorna stödja varandra.

På grund av vad i ärendet förekommit få vi uttala, att det enligt vår mening ej föreligger något tvivel om att Raoul Wallenberg, efter det han i mitten av januari 1945 ställts under effektivt ryskt förvar, senare befunnit sig som fånge i Sovjetunionen, och att det åberopade materialet enligt svensk rätt innefattar bindande bevisning därom.

Stockholm den 2 mars 1956.

Rudolf Eklund
f.d. Justitieråd

Erik Lind
f.d. Justitieråd

J. Note överlämnad av bitr.chefen för skandinaviska avdelningen i Sovjetunionens utrikesministerium Gribanov till t.f. chargé d'affaires Petri i Moskva den 19 mars 1956.

Översättning.

DSRU:s Utrikesministerium betygar Svenska Ambassaden sin aktning och har, med bekräftande av mottagandet av svenska regeringens note av den 9 mars i år rörande svenske undersåten Raoul Wallenberg, äran förklara följande.

I samband med svenska myndigheters upprepade hänvänelser rörande R. Wallenbergs öde har från sovjetisk sida meddelats, att det såsom resultat av en genom vederbörande sovjetiska organ utförd kontroll fastställts, att Wallenberg icke befinner sig på Sovjetunionens territorium.

Vad beträffar de i svenska regeringens nämnda note förekommande hänvisningarna till några slags vittnesmål om Wallenberg från krigsförbrytare, som i förtid befriats från ytterligare avtjänande av straff i Sovjetunionen, är det - vilket är fullkomligt uppenbart - omöjligt att såsom tillfyllestgörande och på något vis trovärdiga godtaga dessa vittnesmål, vilka strida mot fakta framkomna som resultat av en av vederbörande sovjetiska organ verkställd noggrann undersökning.

Utrikesministeriet finner nödvändigt bekräfta, att de förklaringar som tidigare lämnats företrädare för svenska regeringen av ledande personer i sovjetregeringen att Wallenberg icke finns på Sovjetunionens territorium, äro uttömmande och slutgiltiga. Utrikesministeriet har intet att tillägga till de ovan anförda förklaringarna.

K. Gemensam svensk-sovjetisk kommuniké den 3 april 1956
utfärdad i samband med statsminister Erlanders och stats-
rådet Hedlunds besök i Moskva.

På inbjudan av sovjetregeringen har från den 29 mars till den 5 april Sveriges statsminister Tage Erlander vistats i Moskva.

Statsminister T. Erlander jämte inrikesminister G. Hedlund som åtföljer honom har i Moskva fört förhandlingar med ordföranden i DSRU:s Ministerråd N.A. Bulganin, medlemmen av DSRU:s Högsta Råds presidium förste sekreteraren i Sovjetunionens kommunistiska partis centralkommitté N.S. Hrusjtjov, Förste vice ordföranden i DSRU:s ministerråd, utrikesminister V.M. Molotov samt andra ledande personer i Sovjetunionen.

I dessa samtal har från svensk sida även deltagit Sveriges utomordentliga och befullmäktigade ambassadör R. Sohlman, chefen för svenska utrikesdepartementets politiska avdelning ambassadör G. Jarring, ambassadrådet vid svenska ambassaden i DSRU L. Petri, statsministerns personlige sekreterare U. Palme, andre sekreteraren i svenska utrikesdepartementet G. Lorentzon samt pressattachén S. Frychius.

Från sovjetisk sida deltog i samtalen även DSRU:s utrikeshandelsminister I.G. Kabanov, DSRU:s kulturminister N.A. Mihajlov, DSRU:s vice utrikesminister V.S. Semjonov, DSRU:s utomordentlige och befullmäktigade ambassadör i Sverige K.K. Rodionov, chefen för skandinaviska avdelningen i DSRU:s utrikesministerium M.V. Gribanov, ambassadrådet vid DSRU:s ambassad i Sverige N.M. Lunkov samt ambassadrådet A.M. Aleksandrov.

Under samtalen hade de deltagande representanterna för de bägge länderna tillfälle till ett öppet och nyttigt meningsutbyte, främst i fråga om de svensk-sovjetiska förbindelserna men också angående allmänna internationella frågor, som berör båda parternas intressen. Samtalen fördes i den anda av vänskapligt och gott grannskapsförhållande som präglar förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen.

Det konstaterades, att de båda länderna äga intresse av en ytterligare ökning av det inbördes handelsutbytet. Det år 1954 ingångna sjöräddningsavtalet med dess senare utvidgning

nämndes som ett exempel på gott samarbete mellan de båda länderna i praktiska former. En i dagarna avslutad svensk-sovjetisk luftfartsöverenskommelse möjliggör upptagandet inom en nära framtid av direkt lufttrafik mellan Stockholm och Moskva.

Parterna har bekräftat den uppnådda överenskommelsen om att upptaga förhandlingar om reglering, i enlighet med den svensk-sovjetiska överenskommelsen av 1941, av vissa återstående ömsesidiga fordringar i samband med de baltiska republikernas uppgående i Sovjetunionen. En svensk delegation kommer att inom en nära framtid avresa till Moskva för att upptaga sådana förhandlingar.

Under överläggningarna konstaterades vidare, att de vetenskapliga och kulturella kontakterna, som av båda länderna tillmätts stor betydelse, under senare tid vidgats på ett glädjande sätt. Man var enig om att besök av konstnärliga ensembler och studiedelegationer och tekniska expertgrupper inom olika områden, idrottsutbyte och turism i hög grad kunde stärka förbindelserna och öka den ömsesidiga förståelsen mellan de båda folken. Det överenskomms, att de statliga organ i de båda länderna, som omhänderhar de kulturella kontakterna med utlandet, på lämpligt sätt skall främja en utvidgning av utbytet på dessa områden.

Under diskussionen om de kulturella och vetenskapliga kontakterna enades man om att bl.a. följande konkreta projekt inom en nära framtid borde förverkligas. Utbyte av kvalificerade forskare, framför allt inom de medicinska, naturvetenskapliga och tekniska vetenskapsgrenarna, varvid det mottagande landet borde bestrida kostnaderna för studievistelsen; tillträde för forskare till arkiv och bibliotek i respektive länder; vidgat utbyte av litteratur och publikationer mellan vetenskapliga och kulturella institutioner i de båda länderna. Från svensk sida framfördes önskemål om att sända en expertdelegation för studier av den högre undervisningens organisation i Sovjetunionen. Från sovjetisk sida uttrycktes intresset för att på motsvarande sätt studera den tekniska utbildningen i Sverige. Närmare överenskommelse om dessa utbytesprojekt skall träffas på diplomatisk väg.

Från svensk sida underströks den stora vikt som frågan om den i Budapest vid krigets slut försvunne svenske diplomaten Raoul Wallenbergs öde hade för den svenska sidan. Under samtalen överlämnades från svensk sida ett till dess förfo-

gande stående material angående Wallenberg med hemställan att sovjetiska vederbörande måtte granska och pröva detta material. På sovjetisk sida förklarade man sig beredd härtill. Samtidigt uttalades att Wallenberg, om han befunne sig i Sovjetunionen, givetvis skulle få hemresa. Meddelande rörande resultatet av undersökningen komme att lämnas på diplomatisk väg.

Eventuella ansökningar av i Sovjetunionen bosatta svenska och f.d. svenska medborgare om utresetillstånd till Sverige för dem och deras familjemedlemmar komme att prövas i välvillig anda under förutsättning att vederbörande själva önskar avresa. På samma sätt kommer de svenska myndigheterna icke att resa några hinder för utresa till Sovjetunionen för de sovjetiska eller f.d. sovjetiska medborgare och deras familjemedlemmar, som uttrycka en önskan om att avresa dit.

Under meningsutbytet om det internationella läget hänvisade de svenska stats- och inrikesministrarna till att Sverige fullföljer sin traditionella alliansfria politik i fred, syftande till att upprätthålla neutraliteten i händelse av krig inom ramen för de förpliktelser, som medlemskapet i FN medför och att enligt svensk uppfattning denna utrikespolitik är icke endast i Sveriges intresse utan också ägnad att främja fredliga och vänskapliga förbindelser i denna del av Europa. Från sovjetisk sida förklarades, att Sovjetunionen kommer att liksom hittills respektera denna Sveriges alliansfria och fredliga politik.

Vidare underströk vardera parten sina respektive länders intresse av att söka medverka till ytterligare internationell avspänning och till utveckling av det fredliga samarbetet mellan folken på grundvalen av principerna i FN:s stadga och som bl.a. innefattar respekt för medlemsstaternas oavhängighet och suveränitet, non-aggression samt icke-inblandning i inre angelägenheter.

Båda parter uttryckte sin beredvillighet att stödja fortsatta strävanden, att i FN få till stånd praktiska resultat såväl i fråga om en allmän nedrustning och minskning av stridskrafternas numerär samt förbud mot och kontroll av atomvapnen som en utvidgning av det internationella samarbetet för fredligt utnyttjande av atomenergin.

Det meningsutbyte, som ägt rum, har medfört en djupare förståelse för vardera sidans åsikter i de under samtalen

berörda frågorna och kommer att medverka till ett stärkande av det goda grannskapsförhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen.

Efter vistelsen i Moskva kommer svenske statsministern T. Erlander och maka, inrikesminister Hedlund och maka jämte övriga personer som åtföljt dem under några dagar att göra en resa i Sovjetunionen, varunder de bl.a. besöker Suhumi, Tbilisi, Jerevan, Kiev och Leningrad.

/u/ Tage Erlander

/u/ N. Bulganin

L. Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 14 juli 1956.

Sovjetambassaden i Stockholm har idag framfört till UD att man å sovjetisk sida kommer att snarast möjligt lämna besked om resultatet av de sovjetiska myndigheternas undersökningar beträffande Raoul Wallenberg. Dessa myndigheter håller enligt ambassadens meddelande på med en detaljerad granskning av det från svensk sida överlämnade materialet. Från utrikesdepartementets sida har understrukits liksom skett tidigare betydelsen av ett snabbt svar.

M.

Memorandum överlämnat av t.f. chargé d'affaires Petri till vice utrikesminister Zacharov i Moskva den 27 september 1956.

Vid statsminister Erlanders och statsrådet Hødlunds besök i Moskva vid månadsskiftet mars-april 1956 överlämnades till utrikesminister Molotov ett utförligt material rörande den svenske legationssekreteraren Wallenberg. Från sovjetisk sida förklarades, att detta material noggrant skulle studeras och att resultatet av denna prövning därefter skulle meddelas den svenska regeringen. I anledning av en hemställan från sovjetambassaden i Stockholm den 4 maj 1956 överlämnade det svenska utrikesdepartementet den 12 maj till ambassaden visst kompletterande material. Den 14 juli meddelade ambassaden utrikesdepartementet, att ett svar snarast möjligt komme att lämnas i Wallenberg-ärendet.

Nära ett halvår har sålunda nu gått, sedan sovjetregeringen lovade inleda sina nya efterforskningar. Svenska regeringen konstaterar, att den icke på denna tid, varunder upprepade påminnelser gjorts till sovjetiska vederbörande, mottagit någon upplysning om undersökningarnas resultat. Den önskar i anledning härav ånyo understryka den utomordentliga vikt, som den fäster vid detta ärende. Det har såväl hos svenska regeringen som hos den svenska allmänheten framkallat stor besvikelse, att sovjetregeringen icke ens sett sig i tillfälle lämna några informationer om vad som hittills framkommit genom undersökningarna.

Memorandum överlämnat av ambassadören Sohlman till vice utrikesminister Zacharov i Moskva den 17 november 1956.

Det är nu över sju månader sedan sovjetregeringen i samband med statsminister Erlanders och statsrådet Hedlunds besök i Sovjetunionen utfäste sig att efterforska legationssekreteraren Raoul Wallenberg på grundval av det material, som överlämnats från svensk sida. Resultatet skulle meddelas på diplomatisk väg. Det utlovades även vid regeringsdelegationens besök, att Wallenberg, om han befunde sig i Sovjetunionen, givetvis skulle få hemresa.

Den 14 juli 1956 meddelade ambassadör Rodionov på uppdrag av sin regering utrikesdepartementet, att besked snarast möjligt skulle lämnas om de sovjetryska myndigheternas undersökningar.

Då Sveriges t.f. chargé d'affaires den 27 september 1956 överlämnade en aide-mémoire i saken till vice utrikesminister Zacharov uttryckte denne en förmodan om att ett svar skulle kunna lämnas under oktober månad.

Svenska regeringen finner det oförståeligt, att de sovjetryska myndigheternas undersökningar ännu ej kunnat avslutas och meddelande om resultatet lämnas. Den vill ånyo uttrycka sin stora besvikelse över att de vid de svenska regeringsmedlemmarnas besök gjorda utfästelserna ännu icke infriats, och den anser sig i avvaktan på det slutliga svaret ha rätt begära ett skyndsamt besked om orsaken till dröjsmålet.

Den 7 februari 1957.

12 FEB 1957

Utrikesdepartementet offentliggör härmed visst material i Wallenberg-frågan. Materialet har uppdelats i två avdelningar.

Den första omfattar skriftväxling mellan svenska och sovjetryska myndigheter samt viss annan dokumentation om Wallenberg efter den 22 maj 1951, då en utförlig redogörelse lämnades av utrikesministern i anledning av en interpellation av fru Ingrid Gärde-Widemar i andra kammaren. (För fullständighetens skull bifogas texten till interpellationssvaret.) Denna skriftväxling har i allmänhet vid dokumentens de överlämnande åtföljts av muntliga kommentarer varjämte mellan olika svenska skriftliga framställningarna ha gjorts upprepade muntliga påminnelser. Bland dessa må särskilt nämnas en hänvändelse till utrikesminister Vysjinskij från utrikesminister Undén vid ett sammanträffande i New York den 17 november 1952.

Den andra avdelningen omfattar utsagor av från sovjetrysk fångenskap återvända fångar av olika nationalitet, som kunnat lämna upplysningar om Wallenberg, vilka upplysningar överlämnades till sovjetryska vederbörande vid statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Moskva vid månadsskiftet mars/april 1956. Samtliga utsagor fylla de krav på tillförlitlighet, vilka utgjort utrikesdepartementets norm och vilka finnas redovisade i memorandum den 29.9.1954 (avd.I, bil.F). Efter den ryska framställningen om ytterligare material den 4 maj 1956 överlämnades den 12 maj 1956 personliga data, fotografier och signalement beträffande Wallenberg samt ytterligare ett vittnesmål (avd.II, bil.19).

De överlämnade utsagorna ha varit det huvudsakliga material, varöver justitieråden Eklund och Lind förfogat, då de gjort det skriftliga uttalandet om Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen. Uttalandet finnes redovisat i bilagan till note Undén-Rodionov, dagtecknad 9.3.56, överlämnad 10.3.56 (avd.I, bil.I).

En del utsagor beröra även Wallenbergs ungerske chaufför, Wilmos Langfelder, vilken rönt samma öde som Wallenberg vid Budapests erövring.

Efter interpellationssvaret den 22 maj 1951 fortsatte utrikesdepartementet, liksom dittills med anlitande av

särskild expertis, efterforskningsarbetet efter Wallenberg. Samtliga spår och uppslag gjordes till föremål för de noggrannaste undersökningar. Detta arbete fortgår alltså. Det kan i detta sammanhang förtjäna bli omnämnt, att denna metodik ledde till att utredningen blev mycket omfattande, och att många spår följdes, som till slut visade sig vara falska eller som icke gick att fullfölja. Som exempel på skäl till att vissa spår icke kunnat fullföljas kan exempelvis anföras, att vederbörande uppgiftslämnare på ett visst lands territorium icke vågat upptaga kontakt med utrikesdepartementets representant.

Arbetet ledde emellertid till talrika positiva resultat. En detaljerad redogörelse för dessa skulle bli alltför omfattande. Materialet i avdelning II är emellertid representativt för hela utredningen med förbehållen bl.a., att utrikesdepartementet endast velat redovisa dels enligt dess bedömning absolut tillförlitliga utsagor, dels endast sådana där uppgiftslämnaren uttryckligen medgivit dess användning gentemot sovjettrysk eller annan myndighet.

Allteftersom utredningsarbetet fortskred, företogs de diplomatiska démarcher, vartill resultaten gav anledning.

Nedan lämnas först en kort sammanfattning av dessa framställningar, varefter ges några kommentarer till det till sovjettryska vederbörande överlämnade bevismaterialet.

Vid årsskiftet 1951/52 förelåg ett antal utsagor av från sovjettrysk fångenskap återvända italienska medborgare om Wallenbergs fångenskap i Sovjetunionen. Med anledning härav hemställde svenska regeringen i en note den 11 februari 1952 bl.a. att: "Sovjetunionens regering vidtager de för Wallenbergs snara återförande till Sverige erforderliga åtgärder" (avd.I, bil.3).

Denna note besvarades den 16 april 1952 med att "sovjetmyndigheterna inte förfoga över några tilläggsuppgifter om Raoul Wallenbergs öde utom det, som redan meddelats i A.J.Vysjinskijs brev till herr Sohlman av den 18 augusti 1947" (avd.I, bil.C).

Detta negativa svar bemöttes den 23 maj 1952 i en note till Sovjetunionens ambassadör (avd.I, bil.D). För att särskilt understryka den vikt man på svensk sida tillmätte denna note överlämnades densamma även till vice utrikes-

minister Zorin i Moskva den 26 maj 1952.

De båda framställningarna i Stockholm och Moskva besvarades den 5 augusti 1953 (avd.I, bil.E) med att ambassadör Rodionov meddelade, att tidigare lämnade uppgifter i denna fråga bekräftades och att alla försök att förbinda frågan om Wallenbergs öde med hans förmenta vistelse i Sovjetunionen vore helt grundlösa.

Under sommaren 1954 hade utrikesdepartementet erhållit ytterligare utsagor, vilka styrkte de tidigare om Wallenbergs vistelse i sovjettrysk fångenskap. Med anledning härav överlämnades den 29 september 1954 i Moskva ett utförligt memorandum (avd.I, bil.F) om de svenska efterforskningarna av Wallenberg etc.

Sedan den österrikiske förbundskanslern i april 1955 utverkat frigivandet av i sovjettrysk fångenskap kvarvarande österrikiska medborgare, inledde utrikesdepartementet ingående efterforskningar i Österrike efter personer, som kunde tänkas ha haft förbindelse med Wallenberg ävensom efter sådana personer, som utrikesdepartementet av tidigare utsagor kände till att de skulle ha kännedom om Wallenbergs vistelse i sovjettrysk fångenskap. Dessa undersökningar ledde till positivt resultat i flera fall, och det framgick att, förutom dessa personer, i Sovjetunionen kvarvarande tyska medborgare även varit i förbindelse med Wallenberg. Då efter förbundskansler Adenauers besök i Moskva i september 1955 även de i Sovjetunionen kvarvarande tyska medborgarna frigåvos, fortsattes undersökningarna under hösten 1955 i Tyskland. Även i detta fall ledde efterforskningarna till positivt resultat. Det var detta utredningsarbete som utrikesminister Undén åsyftade, när han som svar på en fråga av professor Ohlin gjorde ett uttalande i riksdagsdebatten den 2 november 1955 (avd.I, bil.G).

Efter hand som detta material inkom till utrikesdepartementet, och då dess överväldigande samstämmighet och beviskraft var uppenbar redan innan materialet hunnit systematiskt detaljbearbetas, ansåg utrikesdepartementet det nödvändigt att omedelbart informera sovjettryska vederbörande om det nya bevismaterialet, vilket skedde i ett muntligt meddelande den 8 november 1955, som framfördes av utrikesministern till ambassadör Rodionov (avd.I, bil.H).

Sedan under senhösten 1955 och de första månaderna 1956

det nya materialet om Wallenberg hunnit bearbetas och vederbörande uppgiftslämnare undertecknat respektive utsaga samt förklarat sig beredd att när som helst under edlig förpliktelse bekräfta sina uppgifter, tillkallade utrikesdepartementet justitieråden Eklund och Lind, vilka fingo taga del av dessa utsagor jämte visst annat material. Justitierådens granskning av materialet ledde till ett skriftligt uttalande, vilket överlämnades av utrikesministern till ambassadören Rodionov den 10 mars 1956 med en den 9 mars 1956 dagtecknad note, vari bl.a. redogjordes för de noggranna undersökningarna samt förklarades, att den svenska regeringen med anledning av dessa ansåge "att alla förutsättningar föreligga för att kunna uppspåra Raoul Wallenberg och återsända honom till Sverige" (avd.I, bil.I).

Under mars månad 1956 pågingo förberedelserna för statsminister Erlanders och inrikesminister Hedlunds besök i Sovjetunionen, varvid det beslöts, att de svenska regeringsledamöterna skulle upptaga frågan om Wallenberg med de sovjetryska ledarna. Den 19 mars 1956 överlämnades emellertid av biträdande chefen för skandinaviska avdelningen i Sovjetunionens utrikesministerium Gribanov till ^{t.f.}chargé d'affaires Petri i Moskva en note, vari det bl.a. sades att "utrikesministeriet finner nödvändigt bekräfta, att de förklaringar, som tidigare lämnats företrädare för svenska regeringen av ledande personer i sovjetregeringen, att Wallenberg icke finns på Sovjetunionens territorium, äro uttömmande och slutgiltiga. Utrikesministeriet har intet att tillägga till de ovan anförda förklaringarna." (avd.I, bil.J).

Sedan det meddelats den sovjetryska regeringen att statsminister Erlander och inrikesminister Hedlund vid besöket i Moskva månadsskiftet mars/april 1956 önskade upptaga Wallenberg-frågan, skedde så redan vid det inledande samtalet med de sovjetryska ledarna. Förhandlingarna ledde som bekant till att den sovjetryska regeringen tillmötesgick det svenska kravet på en förnyad undersökning på basis av det överlämnade materialet (avd.I, bil.K).

Den 14 juli 1956 meddelade ambassadör Rodionov utrikesdepartementet, att besked om resultatet av de sovjetryska myndigheternas undersökningar beträffande Raoul Wallenberg komme att lämnas snarast möjligt, vilket utrikesdepartementet offentliggjorde i ett pressmeddelande den 14 juli 1956 (avd.I, bil.L)...

Den 26 september 1956 instruerades^{t.f.} chargé d'affaires Petri att snarast göra en ny påminnelse hos det sovjetryska utrikesministeriet och därvid överlämna ett memorandum (avd.I, bil.M).

Den 13 november 1956 instruerades ambassadören Sohlman att snarast göra en ny påminnelse hos det sovjetryska utrikesministeriet och därvid överlämna ett memorandum (avd.I, bil.N).

Avdelning I omfattar sålunda följande dokument:

- A. Utrikesministerns svar den 22 maj 1951 på interpellation i andra kammaren av Fru Ingrid Gärde-Widemar.
- B. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 11 februari 1952.
- C. Note från Sovjetunionens ambassad i Stockholm till utrikesdepartementet den 16 april 1952.
- D. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 23 maj 1952.
- E. Muntligt meddelande, vilket med överlämnande av nedteckning framfördes av Sovjetunionens ambassadör Rodionov till kabinettssekreteraren Lundberg den 5 augusti 1953.
- F. Memorandum överlämnat av ambassadören Sohlman till vice utrikesminister Zorin i Moskva den 29 september 1954.
- G. Uttalande av utrikesministern i riksdagsdebatten den 2 november 1955.
- H. Muntligt meddelande, vilket med överlämnande av nedteckning framfördes av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 8 november 1955.
- I. Note överlämnad av utrikesministern till Sovjetunionens ambassadör Rodionov den 10 mars 1956.
- J. Note överlämnad av bitr.chefen för skandinaviska avdelningen i Sovjetunionens utrikesministerium Gribanov till t.f. chargé d'affaires Petri i Moskva den 19 mars 1956.
- K. Gemensam svensk-sovjetisk kommuniké den 3 april 1956 utfärdad i samband med statsminister Erlanders och statsrådet Hedlunds besök i Moskva.
- L. Pressmeddelande från utrikesdepartementet den 14 juli 1956.
- M. Memorandum överlämnat av t.f. chargé d'affaires Petri till vice utrikesminister Zacharov i Moskva den 27 september 1956.
- N. Memorandum överlämnat av ambassadören Sohlman till vice utrikesminister Zacharov i Moskva den 17 november 1956.

Avdelning II omfattar utsagor av nedanstående personer, vilkas yrke och ställning vid tillfångatagandet framgår i början av varje utsaga. Samtliga utsagor ha bestyrkts av behö-

rig notarie på platsen för avgivandet (Gäller icke Voss och Hofstetter). Det notariella bestyrkandet har av praktiska skäl icke medtagits. Utsagorna äga giltighet på originalspråket och översättningarna äro att betrakta såsom inofficiella.

Med hänsyn till att oftast en mycket lång tid - cirka 10 år - förflutit sedan de i de olika utsagorna redovisade händelserna inträffade, får det anses naturligt, att vederbörande uppgiftslämnare icke alltid kunnat lämna exakta tidsuppgifter etc. Med anledning härav är icke alltid utsagorna helt överensstämmande. Som exempel härpå kan anföras att Claudio de Mohr och Karl Supprian lämnat divergerande uppgifter om Wallenbergs placering i Lefortovskaja-fängelset i Moskva. de Mohr och Supprian ha med anledning härav gjort en gemensam utsaga, där detta förhållande beröres. I andra fall är inadvertenserna med hänsyn till vad som ovan anförts om tidsfaktorn av relativt liten betydelse.

Det bör noteras, att det i utsagorna förekommer namn på personer, som icke kunnat anträffas och höras av olika skäl. De här återgivna utsagorna ha gjorts av följande personer:

1. Gustav Richter
2. Karl Supprian
3. Claudio de Mohr
4. Claudio de Mohr o. Karl Supprian .
5. Heinz-Helmut von Hinckeldey
6. Ernst Wallenstein
7. Willi Bergemann
8. Horst Kitschmann
9. Anton Mohrmann
10. Wilhelm Mohnke
11. Bernhard Rensinghoff
12. Erhard Hille
13. Ernst Huber
14. Franz-Eccard von Bentivegni
15. Rudolf ten Hompel
16. Joachim Vorwerk
17. Gotthold Starke
18. Hans Erich Voss
19. Hans Hofstetter

Följande punkter i utsagorna synas vara att särskilt beakta. Enligt utsagorna ha ett tiotal fångar kortare eller längre period suttit i vederbörande fängelse tillsammans med Wallenberg och/eller dennes chaufför från Budapest ungraren Langfelder. Dessa fångar fördes i slutet av juli månad 1947 till förhör. Dessa förhör gällde huvudsakligen respektive fångars kännedom om Wallenbergs verksamhet i Budapest och om dennes och Langfelders tillfångatagande. Efter förhören isolerades de förhörda under viss tid i ensamceller.

Följande personer ha såsom frangår av utsagorna suttit tillsammans med Wallenberg och Langfelder i Ljubljanskaja-fängelset och Lefortovskaja-fängelset:

Tillsammans med Wallenberg: Otto Scheuer

Gustav Richter

Hans Loyda

Willi Roedl

Tillsammans med Langfelder: Hans Loyda

Willi Roedl

Erhard Hille

Ernst Huber

Hubert Hengstenberg

Ernst Krafft

Eero Pelkonen

Horst Kitschmann

Richter, Hille, Huber och Kitschmann ha återvänt från den sovjetryska fångenskapen. Av dessa är det endast Hille som under fångenskapen ej förhörts angående Wallenberg. Såsom frangår av Hilles utsaga har den i rysk fångenskap avlidne tyske amiralen Krafft med största sannolikhet också förhörts angående Wallenberg och Langfelder. Hille vistades vid tidpunkten för förhören i Krasnogorsk, medan de övriga sutto i Moskva-fängelserna Ljubljanskaja och Lefortovskaja. Såväl Huber som Pelkonen ha emellertid senare berättat för Hille om förhören.

Tidpunkten för förhören uppges av Richter vara den 27 juli. Kitschmann säger den 27 eller 28 juli. Huber säger i slutet av juli månad 1947.

De skilda utsagorna sammanfalla i fråga om tidpunkten på ett otvetydigt sätt. Någon gång i slutet av juli - sannolikt den 27 juli - torde de här nämnda förhören ha hållits.

Det får antagas, att förberedelserna till den av vice utrikesminister Vysjinskij den 18 augusti dagtecknade skrivelsen pågick just vid denna tid.

Även ifråga om gången i de skilda förhören råder största överensstämmelse. Detta gäller också behandlingen efter förhören.

Sålunda säger Gustav Richter, att han den 27 juli 1947 förhördes i Lefortovskaja-fängelset. Han utfrågades om vilka personer han delat cell med och uppgav därvid även namnet Wallenberg. Han fick därefter omtala för vilka personer han hade berättat något om Wallenberg. Efter förhöret vistades Richter i ensamceller till den 23 februari 1948.

Ernst Huber säger, att han i slutet av juli 1947 hämtades till ett förhör. Vid detta utfrågades han med vilka personer han suttit i Ljubljanskaja-fängelset och Lefortovskaja-fängelset. Då Huber härvid nämnde Langfelders namn, utfrågades han närmare om denne, samt om vad Langfelder berättat för honom om Wallenberg. Efter förhöret vistades Huber i ensamceller till den 27 april 1948.

Erhard Hille återger i sin utsaga Hubers berättelse om förhöret på ett sätt som helt överensstämmer med Hubers ovan relaterade utsaga.

Erhard Hille uppger i sin utsaga, att Pelkonen för honom berättat, att han den 27 juli 1947 hämtades till förhör. Härvid hade han utfrågats om vad Langfelder berättat för honom om den svenske legationssekreteraren, och om Pelkonen kände till dennes namn, vilket Pelkonen icke gjorde. Efter förhöret hade Pelkonen insatts i en ensamcell i Lefortovskaja-fängelsets bottenvåning.

Horst Kitschmann uppger, att han den 27 eller 28 juli 1947 hämtades till förhör. Han utfrågades med vilka fångar han delat cell under sin fångenskap och angav då namnet Langfelder. Kitschmann frågades därefter om vad Langfelder berättat för honom, vilket Kitschmann redogjorde för. Efter förhöret fick Kitschmann vistas i ensamceller i Lefortovskaja-fängelset till den 23 februari 1948.

Förhören torde endast haft till syfte att utröna hur mycket dessa fångar kände till om Wallenberg och Langfelder. Det måste efter förhören ha stått klart för förhørsledaren, att de förhörda haft god kännedom om såväl Wallenbergs verksamhet i Budapest som om dennes och Langfelders upplevelser

efter tillfångatagandet. Den behandling, som de förhörda fingo genomgå efter förhören, ger vid handen, att de sovjetryska myndigheterna önskade så långt det var möjligt förhindra ytterligare spridning av kännedomen om den svenske diplomaten.

De åtgärder som i första hand vidtogos var att var och en av de förhörda sattes i ensamcell i cirka ett halvt års tid.

Under deras fortsatta fängelsetid finner man en bestämd tendens från de sovjetryska myndigheternas sida att isolera denna lilla krets bestående av f.d. cellkamrater till Wallenberg och Langfelder. De sammanförs i stor utsträckning i grupper om två eller tre. Så t.ex. sutto Gustav Richter och Horst Kitschmann under flera år tillsammans, och detsamma gäller Hille och Pelkonen, vilka en kortare tid hade Huber som cellkamrat. Den schweiziske medborgaren Hofstetter, som under tiden juli 1947 - januari 1949 i Lefortovskaja-fängelset och under tiden januari 1949 - januari 1952 i Butyrskaja-fängelset satt tillsammans med Loyda, fördes - i full konsekvens med de ovannämnda isoleringssträvandena - sedan han skilts från Loyda till den cell, där Hille och Pelkonen sutto.

Av intresse är också att notera, att Hille och Loyda, som vid tidpunkten för förhören i juli 1947 voro i Krasnogorsk, återfördes till Moskva och därefter, såsom framgår av utsgorna, inrangerades i gruppen av f.d. cellkamrater till Wallenberg och Langfelder.

12 FEB. 1957

Undertecknad, Gustav Richter, boende Ludwigshafen a/Rhein, Herderstrasse 14, avger härmed följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var mot slutet av kriget polisattaché vid tyska beskickningen i Bukarest.

Den 23 augusti 1944 tillfångatogs jag i Bukarest och efter en kortare internering därstädes fördes jag med flyg över Tecuci vid Moldau till Moskva, dit jag anlände den 7 september 1944. Vid framkomsten till Moskva infördes jag i Lefortovskaja-fängelset, cell 142, i tredje våningen, tillsammans med den tyske överstelöjtnanten Max Braun och den tyske generalkonsuln i Bukarest Dr. Dr. Schellhorn.

Den 17 januari 1945 överfördes jag till Ljubljanskaja-fängelset, cell 123. I denna cell satt då en österrikare, löjtnant Scheuer. Den 31 januari 1945 infördes Raoul Wallenberg, legationssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest.

Wallenberg och jag blevo mycket snart vänner. Under den månad, som vi tillbringade tillsammans i Ljubljanskaja-fängelset, var han vid gott mod och mycket gott humör.

Wallenberg berättade för mig, att han hade skickats till Budapest för att bistå de ungerska judarna med svenska skyddspass. Han hade haft stora svårigheter med de tyska myndigheterna (företrädare för den hemliga statspolisen) i Budapest. Så snart de sovjetryska trupperna hade trängt fram till staden, hade Wallenberg anmält sig hos de sovjetryska militärmyndigheterna. Man hade skickat honom från den ena instansen till den andra tillsammans med hans chaufför, Langfelder, och slutligen hade de blivit häktade (verhaftet). De fördes båda per järnväg över Rumänien till Moskva där de blevo inspärrade i Ljubljanskaja-fängelset. Vid ankomsten till fängelset blevo Wallenberg och Langfelder skilda åt.

Om sina familjeförhållanden talade Wallenberg inte så mycket men nämnde dock sin mor och tant. Han sade flera gånger, "vad skall då mina anhöriga säga, när de få veta, att jag sitter i fängelse". Han var mycket mån om sitt rykte.

Jag tröstade honom med motiveringen att detta under de givna förhållandena alls inte vore någon skam. Wallenberg berättade också för mig att han tillhörde en bekant bankfamilj i Sverige och hade studerat arkitektur i Amerika och till yrket vore arkitekt. Vid ett samtal över Rumänien frågade jag Wallenberg, om en i Bukarest under det senaste kriget bosatt affärsman med samma namn, vilken också var svensk medborgare, vore släkt med honom, vilket Raoul Wallenberg bekräftade. Wallenberg talade perfekt engelska och tyska. Under den tid vi voro cellkamrater utbytte vi adresser, och jag erinrar mig ännu helt tydligt, att jag av honom erhöll en lapp med hans egenhändigt skrivna namn, på vilken lapp Utrikesdepartementet i Stockholm angavs såsom hans adress. Denna lapp fräntogs mig vid en genomsökning.

Någon gång i början av februari 1945 upprättade Wallenberg en skrivelse på tyska, vilken riktades till fängelse-direktören och i vilken han protesterade mot behandlingen och mot sin häktning (Verhaftung). Wallenberg begärde också att i sin egenskap av svensk medborgare och diplomat få träda i förbindelse med den svenska beskickningen i Moskva. Denna in-laga överlämnades av Wallenberg till den tjänstgörande fält-väbeln (Starji) i Ljubljanskaja-fängelsets bottenvåning.

Under den tid Wallenberg tillbringade tillsammans med mig i Ljubljanskaja-fängelset blev han blott förd till förhör en gång. Den kommissarie, som ledde förhöret, hade därvid bl.a. sagt till honom: "Ni är oss ju bekant. Ni tillhör en storkapitalistisk familj i Sverige." Wallenberg anklagades för att ha bedrivit spioneri. Förhöret varade ungefär en till en och en halv timme.

Den 1 mars 1945 överfördes jag från cell 123 till cell 91 i sjätte våningen i Ljubljanskaja-fängelset. Scheuer blev ensam kvar med Wallenberg i cell 123. Från den 17 juni 1945 till februari 1948 satt jag i olika celler i Lefortovskaja-fängelset.

Den 27 juli 1947 vid 10-tiden på kvällen hämtades jag till förhör i Lefortovskaja-fängelset. Detta förhör leddes av en överste från inrikesministeriet (NKVD). Vid hans sida stod en tolk med överstelöjtnants rang, som talade bra ryska. Jag utfrågades om vilka personer jag delat cell med under min fångenskap. Jag räknade upp namnen och nämnde därvid även namnet Wallenberg. Man frågade mig då för vilka personer jag hade berättat något om Wallenberg. Jag svarade, att jag ta-

lat om Wallenberg med mina cellkamrater, tyske generalkonsuln i Brasov (Rumänien) Wilhelm Rodde, och Franz Langer, f.d. adjutant hos Dr. Ley (ledare för den tyska arbetsfronten). Jag måste därvid också redogöra för vad Wallenberg hade berättat för mig. Likaså talade jag om fallet Wallenberg även med amiral Werner Tillessen, som kom in i cellen efter Franz Langer.

Efter förhöret fördes jag in i en annan cell, där jag utan att alls få gå ut tillbringade 14 dagar ensam. Därefter placerades jag i cell 72 och sedan på grund av reparationer i fängelset i cell 79. Ända till den 23 februari 1948 måste jag uppehålla mig ensam i dessa celler.

Den 23 februari 1948 infördes de tyska medborgarna överste Horst Kitschmann och amiral Werner Tillessen i cell 79 i Lefortovskaja-fängelset. Överste Kitschmann, vilken suttit tillsammans med Langfelder, Wallenbergs chaufför, berättade bl.a. att han, liksom jag, också förts till förhör på kvällen den 27 juli 1947. Genom överste Kitschmann erfor jag vidare, att jämte honom även generalkonsul Rodde befann sig i cellen, och genom amiral Tillessen, att den 27 juli 1947 omedelbart efter mig även generalkonsul Rodde hämtats ur cellen till förhör.

I slutet av mars 1950 överfördes jag tillsammans med Kitschmann och Tillessen från Lefortovskaja-fängelset till Butyrskaja-fängelset. I juli 1951 insattes jag i Ljubljanskaja-fängelset, där jag blev dömd i januari 1952. Därefter fördes jag tillbaka till Butyrskaja-fängelset och kom därifrån i mitten av mars 1952 till fängelsesjukhuset i Vladimir, där jag åter placerades tillsammans med överste Kitschmann. Vi sutto tillsammans i Corpus II. Lasarettsavdelningen omfattade cirka 60 celler.

Ludwigshafen a/Rhein den 27 januari 1956.

u/ Gustav Richter

Översättning

Undertecknad, Karl Supprian, f.n. boende Hamburg-Grossflottbeck, Schwindstrasse 18, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var mot slutet av kriget generalsekreterare vid tyska vetenskapliga institutet i Bukarest, vilket var anknutet till tyska beskickningen.

Den 23 augusti 1944 internerades jag av de rumänska myndigheterna, blev en kort tid därefter tagen tillfånga av de sovjetiska trupperna i Bukarest och efter en kortare fångenskap i Bukarest och Greceanca fördd till Moskva med flyg. Jag insattes i Lefortovskaja-fängelset den 21 september 1944, där jag förblev till den 14 oktober 1948, och därefter överfördes jag till Vladimir-fängelset. I Lefortovskaja-fängelset placerades jag först på tredje våningen tillsammans med pressattachén vid tyska beskickningen i Bukarest, Dr. Kurt Welkisch, därefter med medarbetaren vid tyska beskickningens i Bukarest informationsavdelning, Ernst Wallenstein. Den 18 april 1945, några dagar före min födelsedag, vilken infaller den 20 april, flyttades jag så över till cellen bredvid, där de båda italienska diplomaterna pressattaché de Mohr och kanslisten Ronchi från italienska beskickningen i Sofia befunno sig.

Efter ungefär ett kvarts års tid i Lefortovskaja-fängelset lärde jag mig att "knacka". På detta sätt upprättade jag från min cell 151 (efter den 18 april 1945 nr 152) förbindelse med bl.a. följande personer i granncellerna:

1. I tredje våningen:

a) till den 18.4.45 (från min cell nr 151) med fångarna i den ena granncellen (nr 150):

Rensinghoff och Rantzau;
med fångarna i den andra granncellen (nr 152):

de Mohr, Ronchi och Simen (den sistnämnde till en dag under första hälften av januari 1945);

b) efter den 18.4.45 (från min cell nr 152) med fångarna i granncellen (nr 153):

Mohrmann, Pörzgen och Galfy.

(I den andra granncellen nr 151 befann sig i varje fall tidvis en person som icke var tysk, förmodligen en japan, med vilken det icke var möjligt att göra sig förstådd medelst knackningar, med undantag av den varje dag återkommande hälsningen på engelska: Good morning).

2. I fjärde våningen:

Endast efter den 18.4.45 (från min cell nr 152)

Wallenberg och Roedel

(Beträffande Roedel hade jag redan före den 18.4. indirekt erfarit, att han befann sig i Lefortovskaja-fängelset.)

Under den följande tiden fram till 1947 hade jag förlöpande knackningskontakt med det för mig från Bukarest väl bekanta legationsrådet av 1:a klassen vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Roedel, och med hans cellkamrat, legationssekreteraren vid svenska beskickningen i Budapest, Raoul Wallenberg. I allmänhet knackade jag direkt med Roedel, men i några fall också med Wallenberg.

Roedel meddelade beträffande Wallenberg, att denne tillhörde en bekant svensk familj, och att han hade stått i spetsen för en aktion till förmån för judarna i Budapest. Wallenberg beskylldes av ryssarna för spioneri men satt "sedan år och dag utan förhör". Över den första underrättelsen om närvaron av en svensk diplomat i fängelset blev jag så överraskad, att jag bad Roedel än en gång bekräfta sitt meddelande för att undvika varje missförstånd. Roedel upprepade sitt meddelande. Senare frågade jag vid upprepade tillfällen, "vad gör svensken" eller "är svensken fortfarande där", vilket Roedel varje gång helt entydigt besvarade.

Köln den 21 januari 1956.

/u/ Karl Supprian

Undertecknad, Claudio de Mohr, Dr., kulturråd vid italienska ambassaden i Madrid, avger följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Den 18 september 1944 blev jag tagen tillfånga av sovjetiska trupper vid gränsen mellan Bulgarien och Turkiet och fördd först till Debrecen och efter några dagar därifrån direkt till Moskva med flyg. Jag anlände dit den 22 september 1944 och inspärrades omedelbart i fängelset Lefort (Lefortovskaja), cell nr 152, tillsammans med herr Simen och herr Ronchi, båda två från italienska beskickningen i Sofia. Jag förblev i samma cell ända till i april 1948. Herr Ronchi blev kvar med mig hela tiden, under det att herr Simen flyttades bort den 11 januari 1945.

Den 7 november 1944 lyckades vi efter några fåfånga försök upprätta förbindelse med granncellen nr 153, vilken beboddes av herr Mohrmann, herr Pörzgen och en ungrare, herr Galffy. Vi hade också regelbunden förbindelse med cell 151, i vilken vid denna tidpunkt herr Supprian och herr Wallenstein befunno sig. Denna cell utrymdes den 18 april 1945, och herr Supprian kom in i vår cell, under det att herr Wallenstein överflyttades till cell nr. 150.

Cell 151 förblev tom några dagar. En natt i slutet av april hörde vi, att man förde in två nya fångar dit. Man förhörde dem mycket ofta. Till en början upprättade vi icke kontakt med dem. Mycket tidigt en morgon hörde jag, att våra grannar i cell 151 kommunicerade länge genom knackningar med en annan cell. Vi uppfattade senare hälften av meddelandet, och vi kunde förstå, att en av fångarna på tyska berättade att han blivit tillfångatagen av ryssarna i Budapest i januari månad 1945. Sedan försökte vi i vår tur att komma i direkt förbindelse med fångarna i 151, och på detta sätt fingo vi veta, att en av våra grannar var det tyska legationsrådet Willy Roedel och den äldre herr Raoul Wallenberg från svenska legationen i Budapest. Vi blevo till den grad förvånade över att en svensk diplomat tagits tillfånga, att vi flera gånger begärde bekräftelser, vilka gavs oss och vilka av oss vidarebefordrades till herrar Mohrmann och Pörzgen. Kontakten med herrar Wallenberg och Roedel upprätthölls regelbundet under

mycket lång tid. Jag hade det bestämda intrycket av och jag är alltjämt övertygad om att Wallenberg och Roedel befunno sig i granncellen i samma våning. Eftersom min säng var placerad vid väggen mellan cellerna 152 och 151, är jag övertygad om att knackningarna åstadkoms nästan i nivå med min säng.

Efter flera månader blev det ett avbrott i förbindelserna med våra grannar, men en dag fick vi kontakt med cellen ovanför cell 151, och vi konstaterade att densamma beboddes av herrar Wallenberg och Roedel. Roedel bekräftade själv för oss att han hade flyttats dit upp. Sedan fortsatte kontakten med cellen ovanför och de andra angränsande cellerna mer eller mindre intensivt, såväl på tyska (genom Supprian) som på franska (genom mig), ända till min förflyttning från cell 152. Under denna tid mottog vi inget meddelande om någon förflyttning av herr Wallenberg och herr Roedel. Sedan jag i april 1948 flyttats över till cell 144 i samma våning, förblev jag där, alltjämt tillsammans med herr Supprian och herr Ronchi, ända till den 29 juli 1948.

Därefter placerades jag en våning högre upp i cell 185, där jag sammanträffade med herr Bergemann och överste Schildknecht. Vid samtal med herr Bergemann nämnde denne, att han hade haft förbindelse med Wallenberg, när han, Bergemann, befann sig i en annan cell i samma våning som 185.

Efter april månad 1948 hade jag inte längre någon kontakt med vare sig herr Roedel eller herr Wallenberg.

Köln den 21 januari 1956.

/u/ Claudio de Mohr

Översättning.

Undertecknade, Claudio de Mohr, doktor, kulturråd vid italienska ambassaden i Madrid, och Karl Supprian, boende Hamburg-Grossflottbeck, Schwindstrasse 18, sammanträffade idag på svenska legationen i Köln och hade tillfälle att diskutera vissa detaljer i sina utsagor, särskilt frågan om att erfara om herrar Wallenberg och Roedel, innan de placerades i cell 203, befunno sig i en cell i en våning lägre i Lefortovskaja-fängelset i Moskva (troligen cell 151).

Herr de Mohr vidhåller, att Wallenberg och Roedel befunnit sig i cell 151. Han har ett exakt minne av att han hört herrar Wallenbergs och Roedels knackningsmeddelanden i nivå med sin säng, liksom också ett exakt minne av såväl avbrottet i förbindelsen med herrar Wallenberg och Roedel som, sedan kontakten återupptagits, meddelandet från herr Roedel, att herrar Wallenberg och Roedel flyttats till våningen ovanför.

Då herr Supprian under sin vistelse i Lefortovskaja-fängelset inte hört talas om någon förflyttning av herr Wallenberg eller herr Roedel från en våning till en annan, delar han inte herr de Mohrs uppfattning i detta avseende.

Han erkänner för övrigt exaktheten och noggrannheten i alla andra detaljer i herr de Mohrs utsaga, och han anser att densamma, liksom de andra utsagorna han fått kännedom om, fastställer det odiskutabla faktum, att herr Wallenberg vistats i Lefortovskaja-fängelset.

Köln den 21 januari 1956.

/u/ Claudio de Mohr

/u/ Karl Supprian

Översättning.

Undertecknad, Heinz-Helmut von Hinckeldey, boende Wiesbaden, Biebricher Allee 31, avger härmed följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Vid tiden för mitt tillfångatagande i Bukarest den 1 september 1944 var jag tysk generalstabsmajor, i vilken egen-skap jag tjänstgjorde hos den rumänske generalen Garbea. Efter en kortare internering utanför Bukarest fördes jag med flyg till Moskva, dit jag anlände den 21 september 1944. Jag insattes där i Lefortovskaja-fängelset, cell 149 i tredje våningen. Med undantag för kortare uppehåll på sjukhus satt jag i denna cell ända till i mars 1948. Mina cellkamrater under denna tid voro nedanstående tyska medborgare:

Telegrafinspektör Albert Laarmann, september 1944 - mars 1948 (död 1949)

Sonderführer Günther Paschkau, september 1944 - juni 1945

General Piekenbrock	} sutto i nu nämnd ordning efter och varandra i cellen under måna- derna juli-september 1945, vardera cirka sex veckor.
Envoyé Zechlin	

Därefter blevo Laarmann och jag ensamma kvar i cellen till den 20 april 1947, vid vilken tidpunkt tyske medborgaren, översten vid generalstaben Albert Dietl infördes i cellen.

Min säng stod utmed den vägg, som gränsade till cell 150. Genom knackningar hade jag efter någon tid fått kontakt med denna cell. I denna cell sutto de tyska medborgarna

Ekonomiske rådgivaren (Wirtschaftsberater) Bernhard Rensinghoff

Legationsrådet Josias von Rantzau och

"Wissenschaftlicher Hilfsarbeiter" Ernst Wallenstein.
(Ekonomiske medarbetaren)

Så småningom kom jag också i direkt kontakt med den svenske diplomaten Wallenberg och med tyske medborgaren, legationsrådet vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Roedel. Dessa båda sutto i en av cellerna snett ovanför cell 149, d.v.s. ovanför 150 eller möjligen 151. Cellnumren voro angivna på utsidan av fängelsemurarna ovanför fönstren, så att vi kunde läsa dem vid våra dagliga promenader på

fängelsets rastgårdar. Skillnaden i nummer mellan en cell i tredje våningen och motsvarande cell i fjärde våningen var 52. Wallenberg och Roedel måste därför ha suttit i cell 202 eller 203.

I regel knackade jag med Roedel. Jag hade emellertid även direkt förbindelse med Wallenberg. Mina knackningar med honom ägde rum på tyska. På så sätt utbytte vi t.ex. adresser och Wallenberg uppgav, att bankirfirman Wallenberg i Stockholm räckte som adress till honom. Adresserna, som t.ex. Roedel på en linnelapp hade sytt in i sitt ärmfoder, upptäcktes emellertid och avlägsnades. Jag erfor vidare av Wallenberg (namnet Wallenberg var mig icke obekant), att han hade tillfångatagits i Budapest, att man anklagade honom för delaktighet i judeaktionerna i Budapest, och att han som svensk diplomat upprepade gånger mycket skarpt protesterat mot sin häktning (Verhaftung). I egenskap av diplomat från en neutral stat lär Wallenberg ha fordrat att bli satt i förbindelse med en representant för svenska beskickningen i Moskva. Vid förhör lär han ha nekat att uttala sig och hänvisat till att han vore diplomat. När envoyén Zechlin fördes in i vår cell och han erfor, att Wallenberg var i en av cellerna ovanför oss, bad han oss genom knackningar sända hälsningar till Wallenberg, vilka återgäldades av Wallenberg. Genom Rensinghoff i cell 150 kom ett sista meddelande från Wallenberg och Roedel. Det lød: "Vi föras bort". Tidpunkten för detta meddelande kan jag emellertid efter så lång tid icke längre med bestämdhet angiva.

Våra knackningsförbindelser, för vilka i allmänhet cellernas yttermurar användes, framgår för övrigt av följande skiss.

203 Wallenberg Roedel	202	201 Bergemann Röstel	
151	150 Rensinghoff v. Rantzau Wallenstein	149 vår egen cell	148 Gerstenberg Ziervogel

Haus
von dem Böckemhoff
von Stritzky

I fråga om Wallenberg kan jag slutligen säga, att jag aldrig förhöordes eller utfrågades om honom.

p.t. Bad Tölz den 30 januari 1956
/u/ Heinz Helmut v. Hinckeldey

Översättning.

Undertecknad, Ernst Wallenstein, boende Frankfurt a/Main, Daneckerstrasse 22, avger härmed följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag är född den 5 mars 1906 och var vid tiden för mitt tillfångatagande den 2 september 1944 vetenskaplig medarbetare ("wissenschaftlicher Hilfsarbeiter") vid tyska beskickningen i Bukarest.

Efter mitt tillfångatagande i Bukarest fördes jag med flyg till Moskva, där jag den 7 september 1944 insattes i Lefortovskaja-fängelset. Efter det jag tillbringat ungefär en månad tillsammans med de tyska medborgarna legationsrådet Willi Roedel och "Sozialberater" Franz Langer i en hörncell i tredje våningen, troligen cell nr 143, överfördes jag till den tredje cellen från trappan räknat i samma cellrad.

I denna cell satt jag tillsammans med tyske medborgaren, förste sekreteraren vid tyska vetenskapliga institutet i Bukarest Karl Supprian.

Efter en tid, någon gång i april 1945, överflyttades jag till fjärde cellen från trappan räknat. Som cellkamrater i den nya cellen fram till början av 1948 fick jag då de tyska medborgarna "wissenschaftlicher Hilfsarbeiter" Bernhard Rensinghoff och legationsrådet von Rantzau, båda från tyska beskickningen i Bukarest.

Därefter insattes jag tillsammans med Rensinghoff och von Rantzau i en annan cell, troligen nr 141, vilken låg i samma flygel och samma våning.

Under den tid jag tillbringade tillsammans med Rensinghoff och von Rantzau i fjärde cellen från trappan räknat, upprättade vi knackningsförbindelser med våra cellgrannar, och det lyckades oss därigenom att fastställa vilka dessa voro:

I samma våning sutto, från trappan räknat i första cellen:

Pörzgen och Mohrmann, båda tyska medborgare, från någon gång i oktober 1944 till omkring slutet av 1947;

i andra cellen:

Två italienare, av vilka den ene hette de Mohr, och

från och med april 1945 kom Supprian, sedan vi skilts åt, in i denna cell;

i tredje cellen:

Med denna cell hade vi ingen förbindelse; troligen voro ryssar inspärrade där;

i fjärde cellen:

Det var vår egen;

i femte cellen:

Tyska medborgarna, generalstabsmajoren Heinz-Helmut von Hinckeldey, från september 1944 till juni 1948, telegrafinspektör Laarmann och en i Bukarest häktad tysk "Sonderführer". Senare, ungefär 1947, den tyske generalen Piepenbrok.

I våningen ovanför, d.v.s. i fjärde våningen, hade vi förbindelse med den svenske diplomaten Wallenberg och legationsrådet Roedel från tyska beskickningen i Bukarest. Dessa båda sutto i cellen snett ovanför oss, i den cell, som i vår rad var den tredje från trappan räknat. Vår förbindelse med Roedel och Wallenberg kom till stånd ungefär vid årsskiftet 1945/46.

Jag erinrar mig ännu tydligt denna tidpunkt, eftersom Wallenberg då hade för avsikt att skriva en protestskrivelse och inte var helt säker på till vem densamma borde riktas. Genom knackningar kommo vi överens om att det vore lämpligast att rikta skrivelsen till Stalin personligen och att skrivelsen borde avfattas på franska språket. Jag föreslog Wallenberg, att som tilltalsord använda "Monsieur le Président", och när Wallenberg frågade efter en hövlighetsfras, lät jag honom förstå, att den passande frasen torde vara "Agréez, Monsieur le Président, l'expression de ma très haute considération". Jag vet att Wallenberg skrev en dylik skrivelse och lät vidarebefordra den genom vakten. Av egen erfarenhet vet jag vidare, att dylika skrivelser verkligen vidarebefordras. Av mina egna handlingar framgick detta nämligen vid föreläsandet av samtligt aktmaterial före anklagelsen, enligt den ryska föreskrift som säger, att före inledandet av processen allt aktmaterial måste läsas upp för den anklagade.

Genom dessa knackningar erfor jag också sedan, att Wallenberg varit försedd med diplomatpass, och att han hade fått i uppdrag av svenska regeringen att bistå judarna i Budapest. Wallenberg häktades som misstänkt för spioneri, emedan

han uppehållit sig i av ryssarna ockuperat område.

Om herr Wallenbergs person har jag aldrig utfrågats eller förhört.

p.t. Berchtesgaden den 1 februari 1956.

/u/ Ernst Ludwig Wallenstein

Undertecknad, Willi Bergemann, f.n. boende i Kiel, Quinkestrasse 11, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till tidigare gjorda uttalanden och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var mot slutet av kriget kanslist vid tyska beskickningen i Bukarest. Den 21 september 1944 häktades jag i Timisiora och fördes till Moskva. Först insattes jag i Lefortovskaja-fängelset. Där satt jag under tiden september 1946 - maj 1948 i cell 202, vilken låg i fjärde våningen. Under den första tiden var den tyske medborgaren, legations-tjänstemannen Helmut Styhler och jag ensamma där. I april 1947 infördes dit också överstelöjtnanten vid generalstaben Hans Joachim Röstel från Bukarest, vilken sedan oktober 1944 var inspärrad tillsammans med Styhler och mig, men som hade varit intagen på sjukhus sedan augusti 1946, då vi befunno oss i cell 189. I december 1947 inlades Röstel återigen på sjukhus. I januari 1948 infördes i vår cell folktysken Ernst Peter Krohner från Bukarest och i maj utbyttess Styhler mot telegrafisten vid tyska beskickningen i Sofia Paul Lorke.

Under den tid jag tillbringade i Lefortovskaja-fängelset satt jag i följande celler:

<u>165</u>	25 okt. 1944 - 1 sept. 1945
<u>172</u>	1 sept. 1945 - 28 sept. 1945
<u>189</u>	28 sept. 1945 - sept. 1946
<u>202</u>	sept. 1946 - maj 1948
<u>190</u>	maj 1948 - 21 juli 1948
<u>146</u>	21 juli 1948 - 26 febr. 1949
<u>137</u>	26 febr. 1949 - 8 mars 1949
<u>185</u>	8 mars 1949 - 31 mars 1950

I flera av dessa celler lyckades det oss att upprätta förbindelse med granncellerna. Förbindelserna upprätthölls dels genom telegrafering medelst knackningar, dels kunde vi, då vi sutto i cellerna i övre våningen, använda oss av vattenledningen för våra meddelanden. Vattentrycket var ofta otillräckligt, så att vattenledningen var tom. När man öppnade vattenkranarna kunde man tala med den granncell som tillhörd samma huvudvattenledning som den egna cellen. Sedan vi placerats i cell 202 fingo vi kontakt med granncellen, cell 203,

såväl genom knackningar som genom vattenledningen. I cell 203 satt vid denna tidpunkt en svensk konsulatstjänsteman, Wallenberg, som varit konsultssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest, samt legationsrådet Roedel från tyska beskickningen i Bukarest. Förbindelserna med Wallenberg och Roedel upprätthölls ända tills de båda förflyttades från cell 203.

Denna överflyttning måste ha genomförts under tiden mars - maj 1947. Bland dem, som därefter infördes i cell 203, befunno sig överste Horst Kitschmann, den ungerske översten Hatz, generalerna Wilhelm Mohnke från Berlin och Erik Hansen från Bukarest, liksom också överstelöjtnanten Braun från Bukarest.

Wallenberg var en mycket ivrig knackare. Han talade och knackade på flytande tyska. Oss anropade han genom att knacka fem gånger i följd.

Vad jag under denna tid erfor rörande Wallenberg var att Wallenberg den 13 januari 1945 i egenskap av "Sachbearbeiter" i judeangelägenheter begivit sig till det sovjetryska högkvarteret för att förhandla med ryssarna om bättre förhållanden för den judiska befolkningen i Budapest. Vid detta tillfälle kvarhölls Wallenberg och sändes till Moskva som misstänkt för spioneri.

Medan Wallenberg befann sig i cell 203, begärde han vid upprepade tillfällen att av kommissarien få besked om sitt öde. Man hade därvid bl.a. tröstat Wallenberg med hänvisning till den konferens som skulle äga rum i Moskva i mars 1947 och vid vilken fångarnas öde skulle avgöras.

Kiel den 27 januari 1956.

/u/ Willy Bergemann

Undertecknad, Horst Kitschmann, boende Pding bei Reichenhall, Dorfstrasse 26, avger härmed följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var vid krigsslutet överste vid reservledningen ("Führerreserve") för arméns överkommando och blev den 21 maj 1945 häktad (verhaftet) i Tyskland och förd med flyg till Moskva, dit jag anlände den 21 juni 1945. Sedan jag tillbringat en dag i Ljubljanskaja-fängelset, överfördes jag till Lefortovskaja-fängelset, cell 39 eller 40. Under senare hälften av juli månad överflyttades jag till cell 105 i samma fängelse. I denna cell befunno sig redan tyske amiralen Krafft och ungerske medborgaren Langfelder.

Langfelder var en kraftigt byggd man, ungefär 172 cm lång, hade rödblont hår, som han bar tillbakakammat, blåa ögon och en något böjd näsa. Hans ålder torde vid denna tidpunkt ha varit ungefär 30-35 år.

Vad beträffar Langfelders adress erinrar jag mig, att en tant till honom ägde ett av de största kvarnföretagen i Budapest, vilket sköttes i namnet Langfelders regi.

Genom Langfelder fick jag för första gången höra talar om den svenske diplomaten Wallenberg.

Wallenberg och Langfelder foro före Budapests fall de sovjetryska trupperna till mötes. När de fått kontakt med dessa fördes de till en sovjetrisk stab i en by, där de behandlades vänligt. Men när de ville fara tillbaka till Budapest kvarhölls de mot sina protester och behandlades som fångar. Senare fördes de till Moskva.

Langfelder befann sig ännu i november 1945 i cell 105 och insattes någon gång i början av december i en annan cell.

Den 8 januari 1946 överfördes jag från cell 105 i Lefortovskaja-fängelset till en cell i översta våningen i Ljubljanskaja-fängelset. I denna cell placerades jag tillsammans med den tyske generalen Weidling och den tyske majoren Kuhn. I granncellen befann sig den tyske amiralen Voss. Den 1 juli 1946 flyttades jag till en ny cell i Ljubljanskaja-fängelset, cell 123. Denna cell delade jag med en österrikare vid namn Schauer. Senare kom också amiral Voss in i denna cell.

Den 28 februari 1947 överfördes jag på nytt till Lefortovskaja-fängelset, denna gång till en cell i fjärde våningen.

I denna cell insattes samtidigt den ungerske översten Hatz. Några månader senare, i juni, kom den tyske generalmajoren i Waffen-SS Mohnke in i cellen.

Fram emot klockan 11 på kvällen den 27 eller 28 juli 1947 hämtades jag till förhör. Förhørsledaren var en överste. I förhöret deltog dessutom en underavdelningsledare med majors rang. Båda voro från inrikesministeriet. Man frågade mig med vilka fångar jag hade delat cell under min fångenskap. Då jag nämnde namnet Langfelder, frågade förhørsledaren vad denne hade berättat för mig. Jag återgav då i huvudsak vad Langfelder hade berättat för mig om Wallenberg och deras gemensamma upplevelser. Förhørsledaren fordrade därefter att få veta för vilka personer jag i min tur hade berättat om Langfelder och Wallenberg. Jag nämnde därvid följande personer: Scheuer, Weidling, Kuhn, Voss, Hatz och Mohnke.

Efter förhöret fördes jag in i en separat cell. Som straff för att jag hade berättat för mina cellkamrater om Langfelder och Wallenberg måste jag tillbringa tiden fram till den 23 februari 1948 i olika ensamceller i Lefortovskaja-fängelset.

Denna dag sammanfördes jag med polisattachén vid tyska beskickningen i Bukarest, tyske medborgaren Gustav Richter, vilken tidigare suttit tillsammans med Wallenberg i en cell i Ljubljanskaja-fängelset, och vilken också, liksom jag, förhörts om denne. Richter och jag insattes i en cell på kvinnoavdelningen i Lefortovskaja-fängelset i andra våningen, i vilken samtidigt också amiral Tillessen infördes. Den 1 april 1950 överflyttades jag till Butyrskaja-fängelset, där jag blev kvar till den 29 augusti 1951. Därefter överfördes jag än en gång till Ljubljanskaja-fängelset. Den 2 oktober 1951 dömdes jag utan domstolsförfarande till 25 års fängelse. Sedan jag ånyo suttit i en ensamcell i bottenvåningen invid köket, överfördes jag till Vladimir-fängelset, dit jag anlände den 23 oktober 1951. I Vladimir-fängelset kom jag i corpus III, cell 6, där jag stannade till den 7 december 1951. På grund av sjukdom placerades jag sedan i corpus II, sjukhusavdelningen i Vladimir-fängelset, cell 10. I denna cell satt jag ensam till den 19 mars 1952,

vid vilken tidpunkt Gustav Richter på nytt sammanfördes med mig. Fram till den 11 september 1955 sutto vi båda därefter i en rad av celler i corpus II, tills vi i slutet av september överfördes till corpus III, där vi förblevo tills vi frigåvos.

Piding bei Reichenhall den 31 januari 1956.

/u/ Kitschmann

Undertecknad, Dr. Anton Mohrmann, f.d. legationsråd av 1.klassen vid tyska beskickningen i Sofia, f.n. boende Bad Godesberg, Wurzerstrasse 17, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Den 18 september 1944 blev jag tillsammans med övrig personal vid tyska beskickningen liksom också medlemmarna av den italienska beskickningen i Sofia tagen tillfånga av sovjetiska trupper i Bulgarien. Tillsammans med elva personer från denna grupp fördes jag till Moskva, dit jag anlände den 22 september. Jag insattes omedelbart i Lefortovskaja-fängelset, tredje våningen, cell 153. I samma cell infördes pressattachén vid tyska beskickningen i Sofia, Pörzgen, och senare också kanslisten vid ungerska beskickningen i Sofia Galffy. När jag i mars 1947 flyttades från denna cell till cell 154, fjärde våningen, hade både Galffy och Pörzgen redan lämnat cellen.

Till höger om cellen - om man stod inne i den med ansiktet mot dörren till korridoren - fanns det en trappa; till vänster om cellen låg en cell, i vilken befunno sig den italienske chargé d'affaires från Sofia, Simen, pressattachén från italienska beskickningen i Sofia, de Mohr, och senare generalsekreteraren vid tyska vetenskapliga institutet i Bukarest, Supprian. Med dessa stodo vi genom knackningar i direkt förbindelse. Genom dessa hörde vi talas om närvaron av den svenske diplomaten Raoul Wallenberg och herr Roedel från tyska beskickningen i Bukarest, vilka båda placerats i en cell i våningen ovanför oss. Efter vad jag kan erinra mig hade jag intrycket att de båda tidigare under en kort tid varit placerade i vår våning. Fr.o.m. december 1946 hade jag, efter vad jag kommer ihåg, icke mer någon förbindelse med dem.

Köln den 28 januari 1956.

/u/ Anton Mohrmann

Översättning.

Undertecknad, Wilhelm Mohnke, boende Hamburg 26, Sievekingssallee 19, avger härmed följande förklaring och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var vid tiden för mitt tillfångatagande i Berlin den 4 maj 1945 generalmajor, kommandant för regeringskvarteret i Berlin, och fördes med flyg till Moskva, där jag tillbringade tiden 9 maj 1945 - 15 maj 1947 i Butyrskaja-fängelset och tiden 15 maj 1947 - 30 mars 1950 i Lefortovskaja-fängelset. Under tiden 30 mars 1950 - 17 juli 1952 var jag åter i Butyrskaja-fängelset. Därefter överfördes jag till Vladimir-fängelset, 180 km sydost om Moskva.

När jag den 15 maj 1947 infördes i Lefortovskaja-fängelset, inspärrades jag i cell 203, vilken ligger i fjärde våningen. I denna cell sutto redan den tyske översten Kitschmann och den ungerske översten Hatz. Dessa hade i januari eller februari 1947 kommit in i denna cell.

De, med vilka jag vid skilda tidpunkter delat cell 203 voro:

Överste Kitschmann, tidigare tysk militärattaché i Finland, 15 maj - juli 1947;

Överste Hatz, ungersk militärattaché i Turkiet och Bulgarien, 15 maj - juni 1947;

Överste Max Braun, biträde till tyske militärattachén i Rumänien, början av augusti - december 1947, samt

General Erik Hansen, tysk general i Rumänien, början av september 1947 - sommaren 1948.

Under min fångenskap i Sovjetryssland hörde jag ofta talas om en tillfångatagen svensk diplomat, vilken varit verksam i Budapest. De sovjetryska myndigheterna lär ha anklagat honom för spioneri för tysk räkning. Hans namn var Wallenberg, men jag minns inte längre vid vilket tillfälle och av vem jag hörde berättas om honom.

p.t.Hintersee bei Berchtesgaden den 1 februari 1956.

/u/ W.Mohnke

Översättning.

Undertecknad, Bernhard Rensinghoff, boende Gescher, Fabrikstr. 45, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var mot slutet av kriget ekonomisk rådgivare vid tyska beskickningen i Bukarest, där jag den 2 september 1944 blev tagen tillfånga av sovjetryska trupper och med flyg förd till Moskva. Dit anlände jag den 19 september 1944 och insattes i Lefortovskaja-fängelset, cell 150 i tredje våningen, i vilken redan befann sig tyske medborgaren Josias von Rantzau. Den 18 april 1945 kom herr E.L. Wallenstein från tyska beskickningen i Bukarest in i vår cell, sedan han tillbragt en kortare tid i granncellen 151 tillsammans med generalsekreteraren vid tyska vetenskapliga institutet i Bukarest, Karl Supprian, vilken vid samma tidpunkt överflyttades till cell 152. I cell 150 måste jag förbli till den 21 mars 1948, då jag överfördes till cell 141 i samma våning. I cell 150 hade Wallenstein sin säng intill väggen mot cell 151, von Rantzaus säng stod vid ytterväggen mot gården och min säng stod vid väggen mot cell 149. Genom knackningar enligt det s.k. idiotsystemet, A = 1, B = 2 o.s.v., erhöilo mina cellkamrater och jag kännedom om vilka våra cellgrannar voro.

Under den tid Wallenstein och Supprian ännu befunno sig i cell 151 stodo vi i knackningsförbindelse med dem. Sedan de båda flyttats bort kommo i deras ställe en finne, en jugoslav och förmodligen även en ryss. Dessa kunde visserligen göra sig något förstådda på tyska men kunde inte upprätthålla knackningsförbindelser på detta språk, vilket troligen kan förklaras därigenom att det tyska alfabetet beredde dem svårigheter. Jag träffade dessa tre i badrummet och erfor därvid bl.a. att jugoslaven hette Fuchs. Först när en tysk löjtnant vid namn Gentsch (Gensch) flyttades dit in, fingo vi åter kontakt med cell 151. I en cell i fjärde våningen, rakt ovanför oss, befunno sig tyska medborgarna

löjtnant Styhler, överstelöjtnanten Rösstel samt kanslisten vid tyska beskickningen i Bukarest Bergemann. Bredvid dessa, d.v.s ovanför cell 151, befunno sig Willy Roedel, legationsråd vid tyska beskickningen i Bukarest, och den svenske diplomaten Wallenberg. Förbindelsen mellan mig och de båda i cellen ovanför blev mycket livlig. Dagligen utbyttes meddelanden mellan cellerna. Såväl Roedel som Wallenberg voro ivriga "knackare". Wallenberg berättade för mig på detta sätt om sin verksamhet i Budapest och om sitt tillfångatagande. Som sin adress uppgav herr Wallenberg Stockholm. Vår cellkamrat Josias von Rantzau berättade för oss om familjen Wallenberg, som han kände till sedan den tid han varit verksam i Stockholm.

Under den första tiden användes våra knackningsförbindelser till stor del för att sätta upp en skrivelse på franska. I denna skrivelse åberopade sig Wallenberg på sin diplomatiska status och hemställde om att bli förhörd. Skrivelsen hade Wallenberg sommaren 1946 riktat till Stalin med begäran om att bli satt i tillfälle upptaga förbindelse med svenska beskickningen i Moskva. Beträffande det franska ordvalet rådfrågades bl.a. von Rantzau.

Wallenberg erhöll efter någon tid ett meddelande, i vilket avsändandet av hans ansökan bekräftades.

Kort före Wallenbergs och Roedels förflyttning hämtades Wallenberg till förhör. Efter förhöret knackade Wallenberg själv ner ett meddelande av ungefär följande innehåll: Kommissarien hade meddelat honom, att hans fall vore helt klart, och att han vore "ett politiskt fall". Om han ansåge sig oskyldig vore det hans sak att bevisa detta. Det bästa beviset för att Wallenberg vore skyldig låge i det faktum, att svenska beskickningen i Moskva och svenska regeringen icke hade gjort någonting åt hans sak.

Wallenberg hade begärt av kommissarien som ledde förhöret att få komma i direkt kontakt med svenska beskickningen i Moskva eller med Röda korset eller att i varje fall skriftligen få taga kontakt med dem. Denna begäran hade kommissarien avvisat under hänvisning till "att ingen människa tar notis om er". "Om svenska regeringen eller dess beskickning hade haft något som helst intresse för er, så hade de redan för länge sedan satt sig i förbindelse med er."

Vid ett annat tillfälle meddelade Wallenberg, att han

hade frågat en s.k. "förhörsofficer" (Vernehmungsoffizier), om han skulle dömas eller inte. Till svar hade meddelats Wallenberg: "Ni kommer av politiska skäl aldrig att dömas".

Med undantag för det formella förhör, som hållits med Wallenberg i samband med hans införande i ett ryskt fängelse, var detta det första verkliga förhör som han underkastades.

Utom detta meddelande kom senare endast ytterligare ett helt kort meddelande: "Vi föras bort" samt några knytnävslag mot väggen, troligen i samband med att de avhämtades. Detta skedde under loppet av år 1946, såvitt jag kan erinra mig på hösten detta år.

I cell 203 infördes efter Wallenberg och Roedel de tyska medborgarna general Mohnke och överstelöjtnanten Max Braun.

Gescher den 13 februari 1956.

/u/ B.Rensinghoff

Undertecknad, Erhard Hille, boende Frankfurt a/Main-Zeilsheim, Pfaffenwiese 52, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag blev tillfångatagen i Kurland den 12 januari 1945, vid vilken tidpunkt jag var korpral i tyska Wehrmacht, och fördes via olika sovjetryska instanser till Moskva, där jag den 6 mars 1945 först insattes i Ljubljanskaja-fängelset och på följande natt i Lefortovskaja-fängelset, cell 105. Den 22 mars 1945 infördes den ungerske medborgaren Wilmos Langfelder från Budapest i cellen. Langfelder hade rödblont hår, runt ansikte och var c:a 170 cm lång. Han var född år 1912 eller 1913 och var av judisk börd.

Langfelder var diplomingenjör. Hans familj ägde en maskinfabrik i Budapest, vilken under kriget övertogs av Göring-koncernen (Reichwerke Hermann Göring). Huvuddelägare var farmodern (Grossmutter), som vid denna tid ännu levde. Langfelder arbetade likväl inte i familjeföretaget utan var verksam som konsulterande ingenjör och som konstruktör, tills nazisterna övertog makten. I september-oktober 1944 började Langfelder arbeta som den svenske legationssekreteraren Wallenbergs chaufför i Budapest. Om sina upplevelser berättade han följande:

Efter det att Budapest omringats av de sovjetryska trupperna försökte Wallenberg åtföljd av Langfelder att i början av januari komma i kontakt med det ryska överkommandot för att försöka utverka, att beskickningskvarteret inte skulle beskjutas längre, då skottsäkra skyddsrum helt saknades. De staber, med vilka Wallenberg kom i förbindelse, förklarade sig inte vara i den position, att de kunde utdela en sådan order och rådde honom att vända sig direkt till marskalk Malinovsky. Wallenberg och Langfelder blevo därefter likväl häktade av en NKVD-major. Detta skedde tre eller fyra dagar efter det att Wallenberg hade anmält sig hos den första sovjetryska staben.

Senare fördes Wallenberg och Langfelder per järnväg

över Rumänien till Moskva, där de - såvitt jag kan erinra mig - den 6 februari 1945 infördes i Ljubljanskaja-fängelset. Där blevo de skilda från varandra. Langfelder hade därefter inte sett Wallenberg.

Langfelder fördes in i en cell, i vilken han fram till den 18 mars 1945 satt tillsammans med legationsrådet av 1. klassen Roedel från tyska beskickningen i Bukarest och en tjeck. Under vistelsen i Ljubljanskaja-fängelset förhöordes Langfelder två gånger rörande omständigheterna i samband med tillfångatagandet.

Den 18 mars 1945 överfördes Langfelder till Lefortovskaja-fängelset, där han de tre första dagarna satt ensam. Därefter kom han till cell 105, i vilken jag befann mig sedan den 6 mars 1945.

Langfelder och jag sutto tillsammans fram till den 6 april 1945, då jag överfördes till Butyrskaja-fängelset, cell nr 287. Jag har sedan dess inte återsett Langfelder. Under loppet av de följande åren sammanträffade jag dock med andra fångar, vilka hade varit Langfelders cellkamrater.

Under de följande månaderna satt jag i olika celler. Bland mina cellkamrater från denna tid befann sig bl.a. en Jan Loyda, tolk vid ett lyssnarkompani (Horcherkompagnie) och i det civila svarvare till yrket. Loyda var född tjeckoslovakisk medborgare år 1912 i närheten av staden Trautenau, men blev i tjugooårsåldern tysk medborgare därigenom att hans föräldrar flyttade till Tyskland (Mittweida i/Sachsen). Eftersom Loyda talade flytande tyska och angav Mittweida som sin hemort, gick det vid detta tillfälle inte upp för mig att Loyda kunde vara identisk med den "tjeck", om vilken Langfelder hade talat och vilken suttit tillsammans med honom och Roedel under tiden 6 februari - 18 mars 1945 i Ljubljanskaja-fängelset. Detta stod nämligen klart för mig först när jag på nytt sammanträffade med Loyda i Krasnogorsk, läger 27/II, dit jag överfördes i oktober 1945.

Under ett samtal med Loyda i november 1946 frågade jag honom om han suttit tillsammans med Langfelder i Ljubljanskaja-fängelset. Loyda svarade "ja" och sade, att han var "tjecken". Efteråt berättade Loyda följande för mig: Efter det att Langfelder den 18 mars 1945 fördes bort från cellen kom Wallenberg dit i hans ställe.

Wallenberg var en mycket god kamrat och bad den sovjetis-

ke dagofficeren att lämna hans cigaretter till Langfelder. Under den tid Wallenberg satt tillsammans med Loyda, fördes denne flera gånger till förhör. Wallenberg hade sagt, att ryssarna inte hade någon orsak att över huvud hålla honom fången. Han hade arbetat för ryssarna i Budapest. Detta ville ryssarna dock icke tro. Förhørsledarna sade, att Wallenberg vore en rik svensk kapitalist, och vad skulle en sådan väl göra för ryssarna. I mitten av maj 1945 blevo alla tre bortförda från Ljubljanskaja-fängelset i en fångvagn. Genom en springa i vagnen hade Loyda sett, hur Wallenberg och Roedel blevo avlastade vid Lefortovskaja-fängelset. Loyda fördes därefter själv till Butyrskaja-fängelset.

Den 18 augusti 1945, en kort tid efter det jag suttit tillsammans med Loyda i Butyrskaja-fängelset, sammanfördes jag med den svenske medborgaren Sandeberg. Jag frågade Edward af Sandeberg, om han kände Wallenberg, och fick till svar, att namnet Wallenberg vore mycket välkänt i Sverige, men att han, Sandeberg, inte kunde säga, om en medlem av familjen Wallenberg hade varit i diplomatisk tjänst och i Budapest. Även med Sandeberg sammanträffade jag på nytt i Krasnogorsk.

I läger 27/II Krasnogorsk satt jag till den 1 februari 1948, då jag överfördes till Lefortovskaja-fängelset. Där fick jag finnen Ero Pelkonen till cellkamrat, och under mer än två år delade jag cell med honom. I Lefortovskaja-fängelset sutto vi i cellerna 92, 87 och 57. Den 31 mars 1950 överflyttades vi till Butyrskaja-fängelset, cell 287, där vi förblevo till den 24 april 1951. Pelkonen, vars ena ansikts-halva var bortskjuten, var bondson från Karelen. Han var född år 1922. Pelkonen talade inte ett ord tyska och endast helt litet ryska.

Pelkonen berättade för mig, att han under tiden 20 april 1945 - 6 maj 1945 suttit i Lefortovskaja-fängelset, cell 105, tillsammans med Langfelder och den tyske konteramiralen Krafft, befälhavare för flottbasen i Gdynia.

Därefter hade han överförts till ett litet fängelse, ett f.d. kloster, utanför Moskva. År 1946 inlades han på Butyrskaja-fängelsets sjukhus, där han stannade till april 1946. Sedan fördes han återigen till cell 105 i Lefortovskaja-fängelset. Krafft satt alltjämt i cellen, men Langfelder hade förts ut ur cellen i december 1945. Utom Krafft befann sig vid denna

tidpunkt även den tyske generallöjtnanten Stahel i cellen. Stahel var från 1920 till 1923 verksam i Finland som tysk instruktör för finska armén resp. finska hemvärdet. Han kunde finska, och genom honom erhöU Pelkonen huvuddelen av sina uppgifter beträffande Wallenberg och Langfelder.

Den 27 juli 1947 hämtades först Krafft och en kvart senare också Pelkonen till förhör. Pelkonen förhördes av två höga NKVD-funktionärer. De hade frågat honom vad Langfelder hade berättat för honom om den svenske legationssekreteraren, och om Pelkonen kände till dennes namn. Pelkonen hade svarat, att han inte kände till den svenske legationssekreterarens namn. Efter förhöret hade Pelkonen kommit till en ensamcell i Lefortovskaja-fängelsets bottenvåning, hade från en fönsteravsats slängt sig mot stengolvet och därvid ådragit sig ett skallbrott; han hade kommit till sjukhuset i Butyrskaja-fängelset, och därifrån till cell 92 i Lefortovskaja-fängelset, där jag sammanfördes med honom den 1 februari 1948.

När Pelkonen och jag den 31 mars 1950 fördes till Butyrskaja-fängelset, kommo vi in i cell nr 287. Dit infördes i mitten av mars 1951 den österrikiske medborgaren Ernst Huber.

Huber är född i Wien år 1908 och son till den avlidne generalmajoren Huber. Sedan han under flera år arbetat i Rumänien, återvände Huber år 1936 till Wien, där han tillsammans med en kompanjon upprättade en konststensfabrik. Efter år 1938 kom Huber i kontakt med tyska Abwehr, på vars uppdrag han transporterade sändaranläggningar. Under kriget var Huber i tjänst hos tyska Abwehr i Rumänien. Vid sammanbrottet i Rumänien hamnade Huber i fångenskap och fördes i februari eller mars 1945 med flyg till Moskva. I januari 1946 blev han dömd till 10 års fängelse och i mars 1946 skickad till Sibirien.

Den 2 maj 1947 återfördes Huber till Moskva, där han insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Huber förhördes där närmast beträffande en bankir från Bukarest, vilken var av judisk börd och hade varit i tjänst hos tyska Abwehr. Huber hade den 7 eller 8 april 1945 tillsammans med en tysk löjtnant Hengstenberg insatts i cell nr 105 i Lefortovskaja-fängelset, där Langfelder befann sig.

Langfelder hade talat med Huber om sina och Wallenbergs upplevelser på samma sätt som han hade berättat dem för oss.

Huber hade förhörts av höga NKVD-funktionärer i inrikesministeriet den 27 juli 1947, samma dag som Pelkonen. Därvid tjänstgjorde en överste i uniform som tolk, under det att den egentlige förhørsledaren var civil. Enligt de uppgifter Huber gav mig, antar jag, att det ifråga om den civile kan ha rört sig om general Karbulov, vilken var mig bekant från Krasnogorsk. Karbulov var förmodligen NKVD:s kommissionär hos chefen för krigsfångeväsendet, general Petrov. Karbulov var mycket lång, då - år 1947 - närmare 60 år gammal, hade mörkt vågigt hår och ovalt ansikte. Förhørsledaren frågade Huber, med vilka han varit tillsammans i Ljubljanskaja-fängelset år 1945. Huber räknade upp några namn, men det rörde sig inte om dem. Därpå sade förhørsledaren, att han väl varit tillsammans med Langfelder. Huber svarade därpå: Ja, men i Lefortovskaja-fängelset. Förhørsledaren ville då noga ha reda på vem Langfelder var, vad han hade berättat och vem den svenske diplomaten var. När Huber inte kunde nämna detta - Wallenbergs namn - emedan han glömt det, sade förhørsledaren: "Det är mycket illa, ty ni vet säkert detta namn".

Den 24 april 1951 blev jag dömd till 25 års fängelse och överförd till Vladimir-fängelset, där jag kom i en ensam-cell, cell nr 54.

Den 20 mars 1952 överflyttades jag till cell nr 13, där Pelkonen befann sig.

Den 15 april 1952 överfördes Pelkonen och jag till cell nr 50, där den schweiziske medborgaren Hans Hofstetter redan befann sig.

Hofstetter, som är född i Luzern år 1924, blev tagen tillfånga i Bukarest i mars 1945 och förd till Moskva med flyg. I januari 1948, när Hofstetter befann sig i Lefortovskaja-fängelset fördes Loyda in i Hofstetters cell. De båda delade sedan cell till år 1952.

Loyda hade inte talat om för Hofstetter att han redan under åren 1943-1945 befann sig i sovjetrisk fångenskap och hade följaktligen inte heller sagt något om Wallenberg och Langfelder. Hofstetter hörde därför talas om Wallenberg och Langfelder först när jag den 15 april 1952 sammanfördes med honom.

Den 17 juni 1953 sammanfördes jag med 23 andra tyska fångar och sändes till Tyskland via genomgångslägre Tapiau.

Frankfurt a/Main-Zeilsheim den 8 februari 1956.

/u/ Erhard Hille

Undertecknad, Ernst Huber, f.n. boende Klimschgasse 13, Wien III, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var mot slutet av kriget telegrafist vid tyska Abwehr i Rumänien med korprals rang.

Jag blev tillfångatagen den 25 augusti 1944 av rumänska trupper i Rumänien. Sedan jag varit inspärrad dels i Craiova, dels i Bukarest, överfördes jag omkring den 24 mars 1945 med flyg till Moskva, där jag insattes i Ljubljanskaja-fängelset. I detta fängelse vistades jag cirka fyra dagar och överflyttades därpå till Lefortovskaja-fängelset. Under den första tiden i Lefortovskaja-fängelset var jag inspärrad tillsammans med två ryska emigranter. I mitten av april 1945 kom jag till en ny cell. I denna cell befann sig redan ingenjör Langfelder från Budapest. Langfelder var omkring 170 cm lång, hade ett smalt ansikte, rödblont hår, blågrå ögon och en böjd näsa. Vid denna tid bar han ett pipskägg (Kristus-skägg). Det visade sig, att Langfelder och jag hade gemensamma bekanta. En tant (på moderns eller faderns sida) till Langfelder var gift med en medlem av en judisk familj vid namn Eschkenasy; denne person kände jag väl från Craiova.

Langfelder berättade följande för mig om orsaken till sin häktning.

Den svenska beskickningen i Budapest hade företrätt de sovjetryska intressena i Ungern. Därutöver hade från beskickningens sida initiativ tagits till en stort upplagd aktion för att rädda judarna ur det judiska gettot i Budapest från pilkorsorganisationens förföljelser genom att svenska skyddspass utfärdades. Ledare för denna aktion var legationssekreterare Raoul Wallenberg. Langfelder, som själv var av judisk börd, räddades från förföljelserna genom att han anställdes som Wallenbergs chaufför.

Efter det att de sovjetryska trupperna besatt Budapest

önskade Wallenberg komma i kontakt med den sovjetryska överkommendanten för att utverka skydd för judarna. Wallenberg och Langfelder foro iväg ensamma i en bil. Skottlossning pågick ännu för fullt på gatorna, så de kunde endast långsamt komma framåt och de måste här och där gömma sig i olika hus. Senare blevo de hejdade av några sovjetryska soldater, vilka tvingade dem stiga ur bilen. Till och med bildäcken skuros sönder. Wallenberg legitimerade sig och fordrade att bli förd till överkommendanten. De blevo i stället överlämnade till NKVD och sutto inspärrade en kortare tid i ett provisoriskt NKVD-fängelse i Budapest. De fördes därefter under bevakning av en rysk officer och fyra soldater per järnväg genom Rumänien till Moskva. Bl.a. fingo de under ett uppehåll på stationen i Jasi tillåtelse att stiga av tåget en stund och besöka restauranten Luther. I Budapest såväl som i Moskva förklarade man för dem, att de inte skulle betrakta sig som fångar utan de voro blott tagna i skyddshäkte. I Moskva hade man bl.a. visat dem den underjordiska järnvägen och de hade gått till fots till Ljubljanskaja-fängelset. Där hade man skilt Wallenberg och Langfelder från varandra. Sedan dess hade Langfelder inte sett Wallenberg.

Langfelder fördes in i en cell, där redan en tysk legationssekreterare Roedel från Bukarest befann sig.

Man anklagade Langfelder för spionage för amerikansk - eller möjligen engelsk - räkning. I dessa anklagelser innefattades också Wallenberg. Någon tid senare överfördes Langfelder till Lefortovskaja-fängelset, där han till en början var inspärrad tillsammans med en tysk journalist vid namn Erhard Hille. Efter någon tid fördes denne Hille bort och jag kom i hans ställe. Detta var omkring den 15 april 1945.

Under tre eller fyra dagar voro Langfelder och jag ensamma. Därefter kom en tysk löjtnant Hengstenberg, vars fader, såvitt jag kan erinra mig, hade varit tysk konsul i Moskva. På natten mellan den 30 april och den 1 maj överfördes Hengstenberg och jag från Lefortovskaja-fängelset till Butyrskaja-fängelset; där skildes vi från varandra i början av augusti. I Butyrskaja-fängelset blev jag den 12 januari 1946 dömd till 10 års tukthus och kort därpå överförd till Ivdel-distriktet.

Här sammanträffade jag med bl.a. kapten Dr. Wolfgang Richter.

Den 27 april 1947 återfördes Richter och jag med tåg under eskort till Moskva, dit vi anlände den 2 maj 1947. Vi insattes i Ljubljanskaja-fängelset och blevo där skilda från varandra. Jag satt i en cell tillsammans med tre ryska generaler: artillerigeneralen Goluschkevitsch, flyggeneralen Diplinsky och general Samochin (kärkommendant).

I Ljubljanskaja-fängelset blev jag återigen förhörd. En kväll klockan 6 i slutet av juli 1947 hämtades jag på nytt till förhör. Jag fördes emellertid inte till den vanliga förhörslokalen utan till ett rum i tredje våningen. Förhørsledaren var en ung, blond jätte, som var civilklädd. Tolken hade majors rang. Förhørsledaren frågade mig först tillsammans med vilka personer jag hade suttit i Ljubljanskaja-fängelset. Efter det att jag nämnt dessa tillfrågades jag tillsammans med vilka personer jag suttit i Lefortovskaja-fängelset. Jag nämnde några namn, varpå förhørsledaren irriterat frågade, om jag inte hade träffat ytterligare någon. Jag nämnde då Langfelders namn. Förhørsledaren övergick då genast till att fråga, vad jag visste om Langfelder. Jag svarade bl.a. att Langfelder varit chaufför hos en svensk legationssekreterare i Budapest. Försättningen av förhöret gällde Wallenberg och vad Langfelder hade berättat för mig om honom.

Efter förhöret inspärrades jag i en box av det slag som fångar insattes i efter ett förhör i väntan på vidare åtgärder. Senare fördes jag till en ensamcell i Ljubljanskaja-fängelsets tredje våning. I dylika ensamceller satt jag till den 27 april 1948, då jag fick sällskap av en österrikare vid namn Schlüter. Den 7 juli 1948 överfördes Schlüter och jag till Lefortovskaja-fängelset, där vi sutto inspärrade tillsammans till slutet av mars 1950. Därefter kommo vi till Butyrskaja-fängelset. Här blev jag i slutet av mars 1951 skild från Schlüter.

I slutet av mars 1951 - d.v.s. efter ungefär ett år - infördes jag i en ny cell i Butyrskaja-fängelset. I denna cell befann sig Erhard Hille, vilken, som jag redan nämnt, hade suttit tillsammans med Langfelder i Lefortovskaja-fängelset, samt en finne vid namn Pelkonen eller Pelkomen.

Pelkonen, med vilken jag talade ryska, eftersom han endast kunde något litet tyska, berättade för mig, att även han suttit inspärrad med Langfelder i Lefortovskaja-fängelset under år 1945. Han hade också blivit förhörd angående Langfelder och Wallenberg i början av augusti 1947, då han delade cell

med de tyska medborgarna generallöjtnant Stahel och amiral Krafft i Lefortovskaja-fängelset. Efter förhöret placerades han i en isoleringscell.

Hille, som efter sin vistelse i Lefortovskaja-fängelset kom till speciallägret i Krasnogorsk, återfördes i början av augusti 1947 till Lefortovskaja-fängelset.

Den 20 april 1951 flyttades Pelkonen och Hille ut ur cellen.

Den 23 maj 1951 fördes jag till en MGB-officer, som meddelade mig, att mitt straff höjts till 25 år på administrativ väg (genom O.S.O.). Sedan jag fått denna dom fördes jag till en större gemensamhetscell, vilken var inredd för 14 personer och i vilken ett antal ryssar uppehöllo sig. Efter en stund hämtades jag dock av en av vice fängelsedirektörerna, en major eller överstelöjtnant, och insattes i min gamla ensamcell. I denna cell vistades jag till den 27 maj 1951. Sedan överfördes jag till Vladimir-fängelset.

Från den 27 maj 1951 till den 26 oktober 1952 satt jag alldeles ensam i isoleringscell nr 11, corpus 2, i Vladimir-fängelset. Därefter infördes en mexikansk medborgare vid namn Evelio Vadillo Martínez i cellen, och med honom delade jag cell till den 17 februari 1954. Sedan jag tillbragt någon tid i ensamcellen nr 54 i corpus 3, placerades jag den 1 april 1954 i en större cell, nr 17 i corpus 3 i Vladimir-fängelset. I denna cell sutto bl.a. tyske generalöversten Schmidt, tyske generallöjtnanten Stahel och österrikaren Viktor Hahn. När Stahel nämnde, att han suttit tillsammans med Pelkonen, talade vi om Langfelder, och jag berättade för mina cellkamrater bl.a. vad jag kände till om den svenske diplomaten Wallenberg och om Langfelder.

Den 1 juni 1954 överfördes jag på grund av en magsjukdom till sjukcellen nr 6 i samma korridor. Där träffade jag bl.a. en major Gamillschegg och en japansk konsul Nakamura. Den 14 maj 1955 flyttades jag tillsammans med 6 andra fångar på grund av reparationer in i cell nr 26, i vilken cell jag uppehöll mig till den 26 september 1955. Vid denna tidpunkt fördes alla tyska medborgare på grund av amnestin till översta våningen i corpus 3. Där sammanträffade jag med bl.a. förutvarande tyske militärattachén i Finland överste Kitschmann, vilken år 1945 i Lefortovskaja-fängelset hade suttit tillsammans med Langfelder och senare med en polis-

attaché Richter från tyska beskickningen i Bukarest, vilken jag kände sedan kriget. Richter hade suttit tillsammans med Wallenberg. Kitschmann och Richter berättade också, att de år 1947 hade blivit förhörda angående sin kännedom om Wallenberg och Langfelder, och att de båda därefter isolerats.

Wien den 12 mars 1956.

/u/ Ernst Huber

Undertecknad, Franz-Eccard von Bentivegni, boende Trier, Zurmaienerstrasse 8, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

I samband med den tyska kapitulationen blev jag den 9 maj 1945 tagen tillfånga av sovjetryska myndigheter i trakten av Tuckum (Kurland), sydväst om Riga, vid vilken tidpunkt jag var general och divisjonschef i tyska Wehrmacht. Jag blev först förd till ett läger och därifrån avhämtad av en NKVD-man, som förde mig till den ryska frontstaben. Där förklarade man för mig, "att chefen önskade tala med mig". Så skedde emellertid inte utan jag fördes med flyg till Moskva, dit jag anlände den 17 maj 1945. I Moskva placerades jag först under två dagar i Ljubljanskaja-fängelset. Samtidigt med mig kom även den tyske överstelöjtnanten Liesong (boende i Wiesbaden) till samma fängelse, där vi delade cell. Sedan jag förhörts av förutvarande sovjetryske ministern Abakumov, överflyttades jag omkring den 20 maj 1945 till en cell i tredje våningen i Lefortovskaja-fängelset, där jag fick stanna till början av januari 1946. Mina cellkamrater där voro bl.a. min f.d. kalfaktor, tyske medborgaren Erich Müller, senare den tyske generalen Ziervogel och den estniske generalen Hermann von Salza, vilken avled i rysk fångenskap.

I Lefortovskaja-fängelset hade jag endast en helt kort tid knackningsförbindelse med en cellgranne, nämligen den tyske SS-mannen Wünsche.

I början av januari 1946 överfördes jag åter till Ljubljanskaja-fängelset. Där vistades jag till början av år 1949 och hade under denna tid som cellkamrater bl.a. den tyske generalen von Österreich och den tyske "Sonderführer" Eugen Schäfer. Därefter insattes jag på nytt ungefär 6 veckor i Lefortovskaja-fängelset. Ljubljanskaja-fängelset blev sedan min vistelseort till september 1951, varefter jag kom till Butyrskaja-fängelset. Där blev jag den 9 februari 1952 dömd till 25 års straffläger för spioneri och krigsförberedelser inom Abwehr samt för utlämnande av ryska agenter till tyska hemliga polisen. Den 30 juni 1952 fördes jag med tåg till fängelset i Vladimir. Den 4 oktober 1955 kom jag

tillsammans med andra tyska och japanska generaler till lägret Vojkovo vid Ivanovo. Därifrån fick jag i början av oktober 1955 anträda återfärden till Tyskland och anlände den 10 oktober 1955 till Friedland.

Under tiden juli 1947 - juli 1948 delade jag i Ljubljanskaja-fängelset cell med den ungerske översten Otto (?) Hatz, vilken tidigare varit ungersk militärattaché i Sofia. Under en kortare tid var han också i denna egenskap i Ankara. Genom honom hörde jag för första gången talas om en svensk diplomat, vars namn jag inte längre kan erinra mig, och vilken också lär ha befunnit sig i ryskt förvar. Jag erinrar mig däremot ännu rätt klart, att denne svenske diplomat lär ha varit verksam i Budapest, där han i första hand bistod judarna. I Budapest lär han ha fallit i ryska händer. Även en annan cellkamrat till mig - efter vad jag kan minnas var det den tyske brigadchefen Panzinger, vilken tidigare varit bosatt i München - har på liknande sätt för mig skildrat den svenske diplomatens öde.

Även när jag för andra gången vistades i Lefortovskaja-fängelset hörde jag talas därom, nämligen genom den tyske medborgaren, f.d. chefen för tyska passavdelningen i Bukarest, Bergemann, med vilken jag delade cell under en vecka i ovan nämnda fängelse.

I Butyrskaja-fängelset delade jag även vid ett tillfälle år 1952 cell med den ungerske översten Hatz, vilken under tiden blivit dömd till 15 års fängelse, och vilken också berättade för mig om den svenske diplomatens öde.

I Vladimir sammanträffade jag med bl.a. de tyska medborgarna, ekonomiske rådgivaren Rensinghoff, major Hans-Helmut von Hinckeldey och en man vid namn Josef Böhm (boende i en liten ort i närheten av Neuwied), vilka också berättade för mig om den svenske diplomaten, som vid tiden för sin vistelse i Lefortovskaja-fängelset lär ha varit en ivrig "knackare". Dessa uppgifter berörde i varje fall den tid under vilken vederbörande uppehållit sig i Lefortovskaja-fängelset.

Därefter har jag inte hört någonting ytterligare om detta fall.

Trier den 14 februari 1956.

/u/ Franz-Eccard v.Bentivegni

Undertecknad, Rudolf ten Hompel, f.n. boende i Wuppertal-Elberfeld, Düppelerstrasse 1, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Före Rumäniens kapitulation var jag förbindelseofficer inom södra armégruppens ekonomiavdelning med placering i Bukarest. Vid kapitulationen begav jag mig till tyska legationens byggnad för att undgå att bli tillfångatagen. Omkring den 5 september 1944 blev jag tagen tillfånga av sovjetryska myndigheter. Vid tiden för mitt tillfångatagande hade jag ställning som "Sonderführer" med kaptens rang. Med bil blev jag tillsammans med övriga militärer och anställda vid tyska beskickningen förd först till Tecuci (Rumänien) och den 9 september 1944 med flyg sänd till Moskva. Här inspärades jag i en cell i tredje våningen i Lefortovskaja-fängelset. Det var en hörncell och i denna vistades jag till december månad 1944. Efter den 9 september 1944 hade jag som cellkamrat under cirka två veckor den tyske ministern Carl Clodius, vilken varit verksam i Bukarest. Omkring den 22 september 1944 fördes minister Clodius åter bort från cellen och jag blev ensam kvar där. Från den 2 december 1944 placerades jag i en annan cell i Lefortovskaja-fängelset, där jag fick den ungerske medborgaren överstelöjtnanten Andre Szöke, tidigare militärattaché i Sofia, till cellkamrat. Jag vet att i samma våning i fjärde cellen från hissen räknat befann sig kanslisten Kurt Muschke från tyska beskickningen i Sofia. I januari eller februari månad 1946 flyttades jag åter till en annan cell i tredje våningen. Det kan ha varit den andra eller tredje cellen från hissen räknat. Där satt jag till en början ensam. Sedan infördes dit den tyske amiralen Guse, vilken senare lär ha avlidit i sovjetrisk fångenskap.

En av mina cellgrannar var den tyske ekonomiske rådgivaren Rensinghoff, med vilken jag hade knackningsförbindelse och genom vilken jag erfor, att en svensk diplomat vid namn

Wallenberg även befann sig i fängelset. Jag erfor, att han var son till en bankir, hade varit verksam i Budapest på uppdrag av svenska röda korset och varit anknuten till svenska beskickningen i Budapest. Där skulle han också ha blivit fängslad av sovjetryska myndigheter. Detta meddelande erhöll jag under år 1945.

Vid månadsskiftet juni-juli 1947 kom jag åter till en cell i fjärde våningen. I augusti 1948 blev jag på grund av "massplundring" på sovjetiskt område dömd till 25 års fängelse och en kort tid därefter förd till Vladimir. I Vladimir hade jag från augusti 1948 som cellkamrater de tyska amiralerna Guse och von Bredow, den tyske professorn Karl Clauberg, vidare den japanske kaptenen i flottan Maeda och några sovjetiska medborgare. Sedan satt jag en tid som enda tysk i en cell med bara ryssar. År 1949 delade jag i Vladimir cell med bl.a. de tyska medborgarna herr Pörzgen och Kurt Landwehr von Pragenau. Våren 1950 befann sig också herr Rensinghoff där. Även i Vladimir talades då och då om fallet Wallenberg, vilket jag ännu helt tydligt kan erinra mig.

Jag skulle vilja tillägga, att jag under tiden från omkring slutet av mars 1949 till våren 1950 i Vladimir satt i cell nr 66, där även två finska medborgare befunno sig, nämligen en kapten i finska generalstaben Puschkarjov, vilken är ryskfödd, och kapten Narbut. Den förre har varit bosatt i Helsingfors; den senare lär ha avlidit i fångenskapen. Jag tror mig nästan med bestämdhet kunna erinra mig, att även kapten Narbut berättade för mig om Wallenberg och dennes öde.

I början av oktober 1955 fick jag återvända till Västtyskland, där jag den 13 oktober 1955 anlände till Friedland.

Wuppertal-Elberfeld den 18 februari 1956.

/u/ Rudolf ten Hompel

Undertecknad, Dr. Joachim Vorwerk, boende Hamburg 20, Loogestieg 17, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Jag var vid slutet av kriget "Verwaltungsreferent" hos det särskilda ombudet för ekonomiska frågor vid tyska beskickningen i Bukarest (envoyén dr. Neubacher).

Den 23 augusti 1944 blev jag tillsammans med övriga medlemmar av tyska beskickningen internerad av rumänska myndigheter i beskickningsbyggnaden och en kort tid därefter placerad i ett f.d. tyskt reservsjukhus. Omkring den 1 september 1944 övertogo ryssarna kommandot över de internerade. Kort därefter blev jag tillsammans med andra beskickningsmedlemmar sänd med bil till en ort i närheten av Bacau och därifrån med flyg via Charkov till Moskva, dit vi anlände den 8 september 1944. Jag insattes där omedelbart i en cell - antagligen 141 eller 142 - i tredje våningen i Lefortovskaja-fängelset. Cellen - den tredje från byggnadens framsida - låg i den flygel, i vars bottenvåning utgången till badet befann sig, och den låg på den sida, där det endast fanns fyra celler.

I denna cell fick jag som cellkamrater de tyska medborgarna korvettkapten ingenjör Eduard Bretthauer från Essen och affärsmannen Paul Wittern från Hamburg.

Såvitt jag kan erinra mig var det på våren 1945 som jag erfor, att den tyske medborgaren Willi Roedel, legationsråd vid tyska beskickningen i Bukarest, satt i en cell i Lefortovskaja-fängelset tillsammans med en svensk vid namn Wallenberg. Wallenberg skulle ha arbetat för svenska röda korset och, efter vad jag minns, berättade man att han häktats i Berlin. Vem som berättade detta för mig kan jag inte med bestämdhet säga. Jag håller det för högst sannolikt, att jag under en promenad på gården erhöll detta meddelande från den tyske medborgaren Wallenstein, medarbetare vid tyska beskickningen i Bukarest. På promenadgården talade jag ofta med Wallenstein. Samtalen fördes genom bräddväggen utan att

vi kunde se varandra. Jag kan tydligt erinra mig att han vid ett sådant tillfälle berättade för mig vad han kände till om Roedel. Därför antar jag att han också meddelade mig med vem Roedel satt tillsammans, och att samtalet därvid också berörde Wallenberg. Jag minns inte i vilken cell Wallenberg satt, men däremot erinrar jag mig helt tydligt att man berättade att han befann sig i Lefortovskaja-fängelset.

Därefter har jag inte hört någonting mer om Wallenberg.

Under tiden juli - september 1948 satt jag i olika celler i Lefortovskaja-fängelset, men inte tillsammans med mina tidigare nämnda cellkamrater. Den 8 september 1948 överfördes jag till Vladimir-fängelset, där jag hölls fängslad till den 12 oktober 1955. Därifrån blev jag frigiven och kom den 14 oktober 1955 till Västtyskland.

Hamburg den 24 februari 1956.

/u/ Joachim Vorwerk

Undertecknad, Gotthold Starke, boende München 25, Waxensteinstrasse 9, avger härmed följande förklaring såsom bekräftelse på och komplettering till redan tidigare gjorda uttalanden, och är alltid beredd att inför domstol eller annan myndighet under ed bekräfta densamma.

Vid krigsslutet tjänstgjorde jag i utrikesministeriet i Berlin och evakuerades jämte övriga tjänstemän till Mühlhausen/Thür. Den 22.7.1945 blev jag tillsammans med andra medlemmar av utrikesministeriet häktad av röda arméns organ, emedan jag hade arbetat som beskickningsråd vid den sista tyska ambassaden i Moskva.

Jag fördes med flyg till Moskva, dit jag anlände den 16 augusti 1945. Jag placerades i en cell i Butyrskaja-fängelset, där jag vistades till den 5 oktober 1947. Under månaderna januari - april 1946 var jag intagen på Butyrskaja-fängelsets sjukavdelning tillsammans med den finske soldaten Eiro Pelkonen.

Den 5 oktober 1947 dömdes jag till 10 års fängelse "för spioneri och delaktighet i en kapitalistisk sammansvärjning mot sovjetmakten".

Därefter överfördes jag den 5 november 1947 till Vladimir-fängelset och hölls där fängslad till den 19 juni 1953, vilken dag jag som följd av en benådningsaktion fick anträda återresan till Västtyskland tillsammans med c:a 1.500 andra tyska fångar. Jag fördes med en järnvägstransport från Vladimir till Tapiau, där jag kom i ett samlingsläger. På denna resa sammanträffade jag med två tyska medborgare, Hille - förnamnet har jag glömt - och Herman Grossheim (Tomsen), med vilka jag vistades i Tapiau till den 23.12.1953. En av dessa båda berättade därvid för mig, att han vid en tidpunkt, som jag inte kan erinra mig, delat cell i ett Moskva-fängelse med ovan nämnde Pelkonen, och en ungersk medborgare, vars namn jag glömt. Denne ungrare skulle ha varit chaufför hos den likaledes tillfångatagne sekreteraren Wallenberg vid svenska beskickningen i Budapest. Vidare berättades det för mig att - eftersom Sverige var skyddsmakt

för Sovjetunionen i Ungern - Wallenberg bl.a. hade haft i uppdrag att skydda sovjetiska medborgare i Ungern. När det kom till stridigheter i Ungern och ryssarna närmade sig staden, hade Wallenberg med sin ovannämnde chaufför farit ryssarna till mötes. Han hade anmält sig vid ett ryskt armékommando och gjort detsamma uppmärksamt på att det i Budapest funnes sovjetiska medborgare, över vilka svenska beskickningen åtagit sig skyddet, och vilka Wallenberg fört samman i ett särskilt bostadskvarter. Detta meddelande var enligt chaufförens utsaga ändamålet med deras gemensamma bilresa. De sovjetiska militärmyndigheterna hade emellertid missförstått aktionen och häktat såväl Wallenberg som hans chaufför.

Något mer har jag icke att säga beträffande Wallenberg och hans chaufför. Såväl Hille som Grossheim, vilka ävenledes hållits fångna i Vladimir, hade isolerats från de övriga fångarna till den 17 juni 1953 och därefter kommit till Tapiau samtidigt som jag med den ovan nämnda transporten. Hille och Pelkonen skulle - enligt vad som då försäkrades mig - ha isolerats därför att de delat cell med Wallenbergs chaufför.

Tidigt på morgonen den 23.12.1953 skildes jag från de övriga fångarna i Tapiau, vilka skulle sändas till Västtyskland. Jag måste via fängelset i Königsberg återvända till Vladimir, där jag blev kvar till slutet av juli 1955.

Omkring den 27 januari - min födelsedag - 1955 satt jag under två dagar i en cell intill Pelkonens cell. En av mina cellkamrater hade därvid upptagit knackningsförbindelse med Pelkonens cell. Vid detta tillfälle hade Pelkonen genom knackningar frågat efter Hilles öde, varvid jag lät meddela, att Hille redan i slutet av 1953 återvänt till Tyskland.

Sedan tiden för mitt straff löpt ut fördes jag den 22.7.1955 från min cell i Vladimir-fängelset till ett samlingsläger i Potjma, dit jag anlände den 29 juli 1955. Under uppehållet i Potjma till den 17 september 1955 träffade jag en finne, vilken meddelade, att Pelkonen något tidigare sänts hem.

I mitten av september 1955 fick jag anträda återfärden till Västtyskland, dit jag anlände den 25 i samma månad.

Hamburg den 25 februari 1956.

/u/ Gotthold Starke

U p p t e c k n i n g

rörande samtal med tyske medborgaren, viceamiral Hans Erich Voss, född den 30 oktober 1897, boende Hintersee bei Berchtesgaden, Forsthaus, den 31 januari 1956.

Amiral Voss tillfångatogs den 2 maj 1945 i Berlin, vid vilken tidpunkt han tjänstgjorde vid Hitlers högkvarter som representant för krigsmarinens överkommando.

Efter det han häktats fördes han till ett fängelse i Friedrichshagen i närheten av Berlin, där han vistades några veckor. Omkring månadsskiftet juni-juli 1945 blev amiral Voss med flyg förd till Ljubljanskaja-fängelset, i vilket fängelse han, såvitt han kan erinra sig, tillbringade tiden fram till den 20 december 1946. Under vistelsen i Ljubljanskaja-fängelset befann sig amiral Voss i olika celler, vars nummer han emellertid inte längre kan komma ihåg. Som cellkamrater hade han under olika perioder bl.a. en japansk medborgare vid namn Taniguti, en rumänsk general, som varit stationerad i Odessa, två sovjetryska officerare, den bekante ryske generalen Vlassov, en sovjetrisk medborgare, som var son till en minister, den tyske översten Kitschmann och slutligen en österrikare vid namn löjtnant Scheuer. Med Kitschmann och Scheuer delade amiral Voss cell från oktober månad 1946. Efter vad amiral Voss kan erinra sig överfördes de den 20 december 1946 till Lefortovskaja-fängelset i Moskva, där de placerades i en cell i tredje våningen i den sidoflygel, som gränsar till motorprovningsanstalten. Inte heller detta cellnummer kan amiral Voss längre angiva. Han trodde sig emellertid kunna säga, att han där tillsammans med Kitschmann och Scheuer tillbringade tiden fram till ungefär mitten av januari 1947. Vid denna tid blev amiral Voss skild från de båda andra och förd tillbaka till Ljubljanskaja-fängelset. Därefter har han inte hört någonting mer om Scheuer och dennes öde.

Beträffande Scheuer förklarade amiral Voss, att han icke kände till dennes förnamn. Scheuer, som utgivit sig för att vara österrikare och troligen också var det - efter dialekten att döma - hade berättat följande om sig själv.

Scheuer hade före andra världskriget en radioaffär i Wien. Någon närmare adress hade han icke uppgivit. Hans svåger lär ha varit professor vid en lantbrukshögskola, möjligen i Leoben (Steiermark).

Under kriget lär Scheuer, enligt egen utsago, ha varit stationerad vid Stalingrad. Han var radiospecialist och lär ha kallats till general Paulus' armé för att ordna radioanläggningar.

I Ljubljanskaja-fängelset blev Scheuer förhörd av ryska kommissarier och därvid lär ha framkommit, att han anträffats civilklädd på sovjetiskt territorium långt bakom fronten, vid vilken tidpunkt han lär ha medfört en radioutrustning och en större summa ryska pengar. Ryssarna betraktade därför Scheuer som spion.

Enligt den uppfattning, som amiral Voss bildat sig om Scheuer, kan denne möjligen ha varit agent och arbetat för tysk räkning, kanske t.o.m. på ryskt område bakom den tysks-ryska fronten. Amiral Voss hade föga förtroende för Scheuer och hävdade som sin åsikt, att eventuella utsagor av honom borde behandlas med största försiktighet.

Utan tvivel led Scheuer av en sjukdom i ena benet. Han deltog aldrig i de dagliga promenaderna och kunde besöka badet endast när någon hjälpte honom att komma fram och tillbaka dit. Amiral Voss hade därvid själv hjälpt honom flera gånger och t.o.m. burit honom.

Först sedan amiral Voss upplysts om att Scheuer eventuellt kan ha varit cellkamrat med en svensk medborgare, förklarade han att det möjligen kunde förhållit sig så, att Scheuer berättat något om en svensk medborgare som suttit i Ljubljanskaja-fängelset. Några som helst ytterligare detaljer kunde amiralen emellertid inte längre erinra sig.

Antagligen den 5 januari 1947 fördes amiral Voss tillbaka till Ljubljanskaja-fängelset, där han placerades i en cell tillsammans med tyske generalfältmarskalken Schörner och tyske generalen Pieckenbrock.

År 1952 fick amiral Voss sin dom och flyttades därefter från Ljubljanskaja-fängelset till fängelset i Vladimir.

Den 23 december 1954 fördes amiral Voss från Vladimir tillbaka till Moskva till ett fängelse, där han påföljande dag förklarades frigiven. I januari 1955 kunde han åter-

vända till Västtyskland.

På till amiral Voss riktade frågor svarade han följande:

Han kände den tyske generalen Stahel men hade aldrig träffat honom under fångenskapen. Stahel uppges ha varit inspärrad i Lefortovskaja-fängelset och sedermera avlidit.

Amiral Voss hade under sin fångenskap i Ryssland aldrig hört talas om en finsk medborgare vid namn Pelkonen, ej heller om en person vid namn Langfelder.

Konteramiral Krafft förekom som vittne i anklagelserna mot amiral Voss. Amiralen hade sett en utsaga, som Krafft undertecknat i slutet av 1951. Amiralen visste, att Krafft i varje fall år 1952 fortfarande befunnit sig i Vladimir. Amiralen och Krafft hade likväl aldrig träffats under fångenskapen i Ryssland.

Om Kitschmann hade amiralen erfarit, att han tidigare varit cellkamrat till den tyske generalen Weidling.

Genom Kitschmann har han också hört talas om major Kuhns vistelse i Ljubljanskaja-fängelset.

Amiral Voss förklarade slutligen, att han endast hört talas om en svensk medborgare under fångenskapen i Ryssland. Dennes namn kunde han emellertid inte erinra sig. Han kunde inte heller med säkerhet säga, om han hört talas om svensken i Ljubljanskaja-fängelset eller först i Vladimir.

Hintersee bei Berchtesgaden den 31 januari 1956.

/u/ Voss

f.d. Viceamiral

Schweiziske medborgaren Hans HOFSTETTER, född den 27/3-24, tillbringade tiden 18/3-45 - 30/10-53 i rysk fångenskap och på följande platser under följande perioder:

1 och 2. Den 18/3-45 - 23/3-45 i Lubjankafängelset i Moskva, i 4:de eller 5:te våningen, cellnummer icke känt.

Den 23/3-45 - 9/5-45 i Lefortowskajafängelset i Moskva, cellnummer 136 och senare 101 (?). Som cellkamrater hade han 2 bulgarer, 1 armenier och 2 serber (efter varandra).

Den 9/5-45 - 21/5-45 i Lubjankafängelset i Moskva, cellnummer förmodligen 101, bottenvåningen. Cellkamrat under denna tid: Franz PETER, Wienerfeld 64, Wien 16 och vidare en viss SCHEFER med okänt förnamn.

Den 21/5-45 - 21/7-47 i Butyrskajafängelset i Moskva i cell nr 304. Som cellkamrater hade han under denna tid en tysk, kapten Ernst WEGEMUND, en polack med okänt namn, överste Otto HATZ, f.d. ungersk militärattaché i Sofia och Ankara samt åter Franz PETER och tyske majoren KEITL junior.

Den 21/7-47 - januari 1949 åter i Lefortowskajafängelset, cellnummer 53. Cellkamrater: generallöjtnant Kurt von ÖSTER-REICH, tysk och Hans LOYDA, Kapellengasse 1, Mittwaida utanför Chemnitz.

Januari 1949 - 16/1-52 i Butyrskajafängelset i Moskva, cellnummer 364. Cellkamrat: Hans LOYDA.

Den 16/1-52 - 21/6-53 i Vladimir, cellnummer 4 och 52 (?), första våningen. Cellkamrater: Erhard HILLE, tysk, korpral och journalist och Eero PELKONEN, finne.

Den 21/6-53 - 30/10-53 i lägret Tschtscherbakow.

3. HILLE och PELKONEN berättade om LANGFELDER. Denne skulle ha varit chaufför åt WALLENBERG. Tillsammans med sin chaufför LANGFELDER skulle WALLENBERG vid krigsslutet i samband med striderna om Budapest med en bil och svenska beskickningens i Budapest kassa, ett ansevärt belopp, ha gått tillbaka till ryssarna och tillsammans med chauffören anmält sig hos ryssarna varvid han legitimerade sig som diplomat och hoppades, att ryssarna skulle låta honom resa tillbaka till Sverige. Ryssarna grep dem emellertid båda två, beslagtogs de medförda pengarna och förklarade, att WALLENBERG och LANGFELDER vore vanliga spioner, som försökte camouflera sig med diplomaters identitetshandlingar. H. hörde, att Loyda senare suttit i samma cell som WALLENBERG. H. anser det emellertid helt

säkert, att LOYDA var rysk angivare. Då LOYDA senare också blev H:s cellkamrat, hade ryssarna redan "kopplat av" honom.

4. H. har aldrig underkastats förhör rörande WALLENBERG eller LANGFELDER etc.

5. Ryssarna visste inte, att H. hört något om WALLENBERG och LANGFELDER. Men H. tror, att Loyda och Pelkonen inte blev frigivna, därför att de kände till affären WALLENBERG.

6. Bland fångarna i nämnda ryska fängelser var det vanligt, att man försökte underhålla sig med varandra genom knackningar. Detta förekom särskilt i Butyrskajafängelset och även i Lefortovskajafängelset, medan man i Lubjankafängelset på grund av vaktpersonalen inte kunde använda knackningar eller i mycket ringa utsträckning. Antingen knackade man genom hela alfabetet A = 1 knackning, B = 2 knackningar o.s.v. till 26 knackningar eller också - senare - använde man kolumnsystemet. Delvis användes också morsetecknen, varvid 1 längre knackning betydde en punkt och 2 kortare efter varandra ett streck.

7/12-55

Det ryska beskedet att Raoul Wallenberg dött i ryskt fängelse 1947 förtjänar i och för sig inte tilltro. Men vare sig det är sant eller falskt, styrker detta besked ytterligare att Raoul Wallenbergs öde är en fruktansvärd mänsklig tragedi — och inte på något sätt mindre fruktansvärd, därför att den är tidstypisk, i det att Raoul Wallenberg är ett i en lång, ja, den ter sig nästan oändligt lång, rad av offer för statens tyranni i nazismens och kommunismens århundrade. Det överväldigande problemet inför varje nytt offer för statens tyranni är självklart detta: hur skall det bli möjligt att till sist krossa Molok och ge människorna människovärdet åter?

Men det finns också andra frågor, av ringare vidd och vikt. Och det är självklart, i ett demokratiskt samhälle som vårt, att frågan framställs: har vi, Raoul Wallenbergs landsmän, gjort allt vad som var möjligt att göra för att rädda honom ur Moloks käftar?

Är Undén hjärtlös och kall?

Svaret på frågan har bl a blivit häftiga anklagelser mot ledaren för Sveriges utrikespolitik sedan 1945, utrikesminister Östen Undén. Dessa anklagelser formar sig till en kampanj av sällsynt våldsamhet. Östen Undén har anklagats för oskicklighet och liknöjdhet, det heter att han varit hjärtlös och gemen, fantasilös och formalistisk. Han har, så lyder en anklagelse, mött kraven på handling i denna sak med irritation och kallsinnighet och visat abnorm brist på generositet mot dem som helhjärtat och uppoffrande sökt skapa klarhet om Raoul Wallenbergs öde.

Redaktionen för FIB har frågat mig: Är dessa anklagelser berättigade, dessa hårda ord om Östen Undén sanna? Hur stämmer de med fakta? Jag har gärna åtagit mig att söka besvara de frågorna. Inte i första hand därför att jag personligen lärt känna Östen Undén som en allt annat än hjärtlös, allt annat än kallsinnig, hård och simpel människa. Utan främst därför att här erbjuder sig ett fängslande samtids-historiskt problem.

Pressen och politikerna

Men innan jag försöker ge ett svar på de ställda frågorna, vill jag understryka att källmaterialet, som jag och alla andra bedömare har att arbeta med, är ytterst knappt. Inget svar kan bli definitivt. Vi känner ännu praktiskt taget ingenting om de utredningar och överväganden som legat till grund för Sveriges ryska politik

SVENSK UNDÉN

efter 1945, och därmed för Sveriges officiella hållning i frågan om Raoul Wallenbergs öde. Akterna i målet är ännu till större delen hemliga. Varje svar måste bygga på analys av ett sprött material. Men det är ju inget ovanligt för historikern.

En sak måste också inskräpas från början: Den kritik mot Östen Undén, det här gäller, är i och för sig självklar i vårt demokratiska samhälle, och i den politiska pressen. Då det är uppenbart att en ansvarig politiker 1947 och även 1951 lämnat upplysningar, som efter ytterligare ett par år visat sig oriktiga, och då det kommer fram uppgifter om att medborgare skulle ha avspisats med advokatyrt och undanflykter, är den politiska pressen skyldig att ta ställning. Finner pressen uppgifterna riktiga och den klandrade politikerns handlingsätt oförsvarligt, är det ingen anledning att väja för hårda ord. Man får heller inte glömma att en hetsig agitation med personlig udd mot misshagliga politiker, inte bara kritik av en misshaglig politik, hört till den politiska pressens sätt att verka, alltsedan dess uppkomst på franska revolutionens tid. Vi har i våra dagar och i vårt land t ex upplevt agitationen mot Ernst Wigforss, som så snabbt förbyttes i högaktning, då Wigforss lämnade politiken och blev memoarförfattare. Agitationen mot Karl Staaff efter 1914, för att ta ett annat exempel, hann aldrig avbrytas före dennes död och har av särskilda skäl fortsatt i årtionden. Mot den bakgrunden saknas det inte anledning till tvekan och misstro inför den pressopinion, som nu stormar mot Östen Undén.

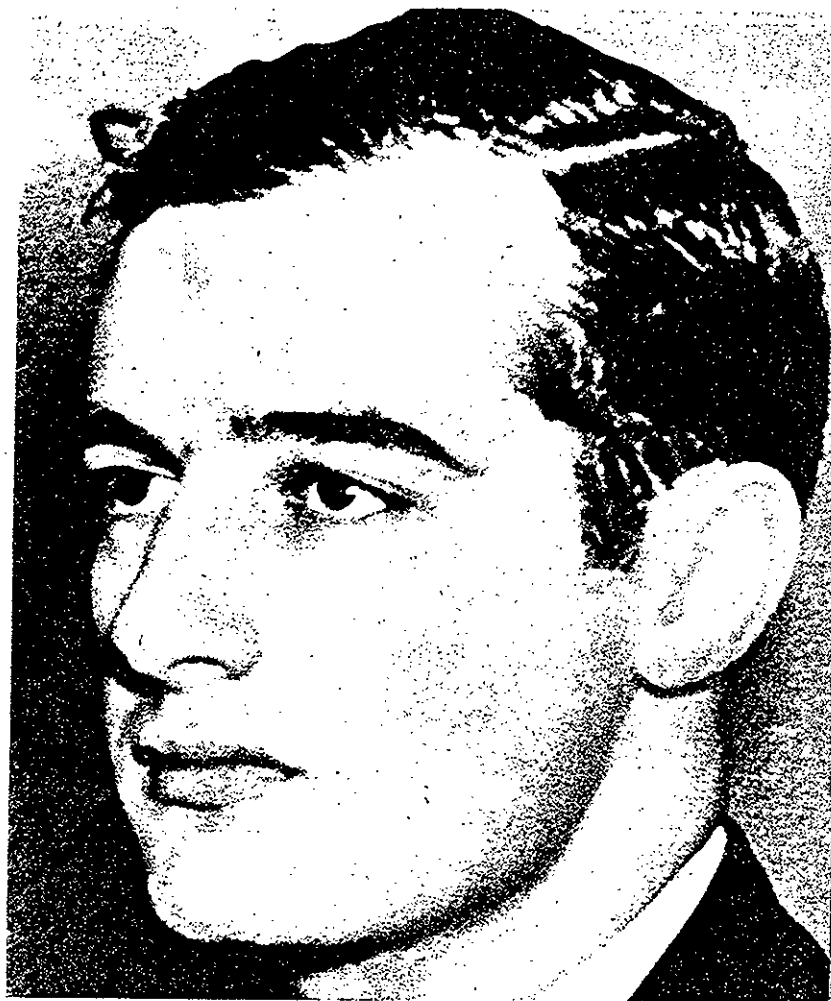
Så till saken!

Blockaden av Östersjön

Sveriges officiella hållning i Wallenberg-affären är en del av Sveriges ryska politik efter 1945. Då de verkliga utredningarna och övervägandena bakom denna politik ännu inte är offentliga, blir det nödvändigt att bedöma den utifrån annat tillgängligt material. Utgår man från att politiken utformats av Östen Undén, tilldrar sig Undéns tidigare politiska hållning stort intresse.

Man kan då konstatera, att Undén redan som konsultativt statsråd i Nils Edéns regering 1917—1920 hade att ta ställning till en stormaktskonflikt i Östersjöområdet. Det var då västmakterna på hösten 1919 begärde att Sverige skulle delta i en handelsblockad mot Sovjetunionen, till stöd för de vitryska truppernas framrykning mot Petrograd. Undén uttryckte då i statsrådsberedningen önskemålet att Sverige skulle i samverkan med

Forts. sid. 32

- ★ Det ryska beskedet om Raoul Wallenberg har blåst upp en storm kring Sveriges utrikesminister Östen Undén. Han har anklagats för kallsinne och hjärtlöshet, för att ha visat sig likgiltig för en människas öde...
- ★ Vad är sant och vad är falskt i dessa anklagelser — har Undén svikit Wallenbergs sak eller följt en konsekvent politisk linje?
- ★ FIB har vänt sig till en känd historiker för att försöka få svar på dessa frågor och överlämnar härmed ordet till

docent SVEN ULRIC PALME

WALLENBERG?

ör

r också

bens män
pecial?

ka rakapparaten med 3-års-
ch perfekt rakning, tack vare
t. Den tillfredsställer därför
ch seg skäggsstubb — herrar
rakbladets skärpa. Lätt sagt
visat. Gå redan idag till Er
och bekvämt rakprov, och
ng Ni upplevt.

a skärpa

ör sedan en
e om de kan

hyvel. Prova
ta ytterligare

er den skon-
fa.

revisar den böga kvalitén

så genialt konstruerad, att det
del i motorn. Motorn är där-
outslitlig.

örpackad i ett elegant plast-
rengöringsborste.

ns också i lyxutfört presentetu.

SVEK UNDÉN...

Forts. från sid. 7

övriga neutrala vägra att vara med. I varje fall borde Sverige inte vara med om några represalier mot Sovjetunionen. Det framgår av Undéns dagbok denna höst, som sedan länge är publicerad, att han närmast väntade sig en snabb vitrysk seger som skulle göra blockadfrågan inaktuell. Hans hållning dikterades alltså tydligt av önskan att hålla Östersjön utanför stormaktskonflikterna, samtidigt som han syftade till samverkan mellan de neutrala småstaterna för att hindra krig eller begränsa konflikten.

Vid Brantings sida i NF

Fem år senare var Undén svensk utrikesminister. Han företrädde Sverige i Nationernas Förbunds (NF:s) råd och vann i samarbete med Hjalmar Branting framgångar för programmet: *skiljedom i stället för krig* vid lösningen av konflikter mellan staterna (så vid konflikten England-Turkiet om Mosul 1924).

Undén kom snart att spela en ledande roll i NF, i samband med Tysklands inträde i världsorganisationen 1926. Saken var den att Tyskland 1922 hade slutit en allians med Sovjetunionen. Detta var en stor framgång för Sovjetunionen, som dithills varit alldeles isolerat i politiken. Men det ledde till att hotande orosmoln skockade sig över Östersjön. Polen kände sig hotat av alliansen Sovjetunionen-Tyskland (jämför 1939!) och slöt därför förbund med Frankrike mot Tyskland.

Om dessa motsättningar ledde till krig, skulle det vara ytterst farligt för Sverige. Dessutom betydde alliansen mellan Östersjöns två starkaste, ehuru för tillfället försvagade, makter alltid en rubbning av maktbalansen i vår del av världen och därmed en fara för svagare grannar.

Nu fanns det starka krafter i Tyskland som ville att Tyskland skulle bryta med Sovjetunionen och inträda i NF. Dessa krafter segrade med den tyske rikskanslern Stresemann 1925. Meningen var nu att Tyskland skulle inträda i NF, och som stormakt få en permanent plats i dess råd. Då skyndade sig Polen att som ett motdrag begära en särskild plats i NF:s råd för egen del. Tyskland hotade att dra sig tillbaka, dvs att överge NF och återgå till alliansen med Sovjetunionen.

Principryttare eller skickliga taktiker?

I det läget inledde Undén en lika skicklig som målmedveten aktion för att lugna tyskarna och hindra att NF:s råd blev en tummelplats för motsättningar mellan Tyskland och Frankrike-Polen. Detta lyckades han genomföra i samarbete med England och med de neutrala småstaterna, samt genom att offra Sveriges plats i NF:s råd.

Undéns politik 1925-26 var en klar och konsekvent maktpolitik. Det gällde hela tiden att i Sveriges intresse hålla stormaktskonflikterna borta från Östersjön. Men den saken gick det ju inte att tala om offentligen. Inför riksdagen och allmänheten lade Undén upp sin politik som en principiell insats för Tysklands rätt till inträde i NF, och för NF-statutens helgd. Bland dem, som hyste misstro

Jong

ger smaken

soppor
såser
grytor
bulljong

i konsumbutiker

Limma ett stenhus

enligt en ny metod som

möjliggör större egen
arbetsinsats
utesluter murningsarbete
minskar materialspillet
förenklar ställningsbygget
och ytbehandlingen

...bygg med

YTONGSTAV

Rekvirera vår katalog, i den
finner Ni hus både med och
utan källare — alla
med trivsamt, rationellt
planlösning.

AB YTONG-hus

Warfvinges väg 28, Stockholm K.
Tel. 52 05 65

Jag har tomt ☐ har icke tomt ☐
och är intresserad av hus i 1-plan ☐
hus i 1½-plan ☐ källarlös hus ☐
Antal rum utom kök FIB 12-57

Namn

Adress

Tel.

mot NF, kom Undén nu att stämplas som en verklighetsfrämmande idealist och principryttare. Men det var ett rent missförstånd. Ett annat drag är desto viktigare. De förhandlingar Undén förde i denna fråga, var långvariga, och det kom en del bakslag, innan han till sist lyckades. Att hans politik fick framgång, berodde på en ganska ovanlig målmedvetenhet, envishet och företagsamhet.

Undén och Hitlerpoken

Då stormaktspolitiken mot slutet av 1930-talet åter hotade att leda till konflikt i Östersjöområdet, biträdde Östen Undén planerna på att Sverige skulle i samarbete med Finland befästa Åland. Men då denna politik hotade att leda till konflikt med Sovjetunionen, och därmed att förfela sitt syfte, bidrog han till att avbryta den. Under andra världskriget var Undén ordförande i utrikesnämnden och så till vida ansvarig för riksdagens stöd åt samlingsregeringens utrikespolitik.

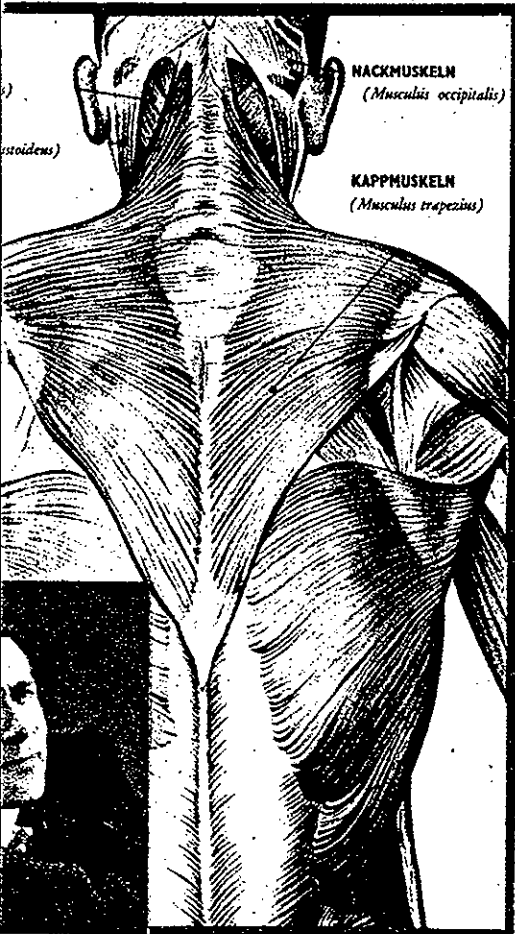
Han framträdde emellertid snart öppet med från kritik av vissa sidor i de svenska eftergifterna mot Tyskland, särskilt i fråga om tryckfriheten. Han framträdde också öppet med skarpt klander av Tysklands våldspolitik och tillvann sig beundran bland aktiva demokrater — särskilt efter ett stort tal i Katrineholm i december 1940, då Hitler stod på höjden av sin makt, samt efter flera tal i riksdagen, bl a 1942 då han skarpt klandrade indragningen av GHT, som publicerat vittnesmål om tyska grymheter. Att han här uppriktigt talade för demokratiens sak är alldeles klart, men bland eftergiftspolitikens anhängare hette det nu, att Undén var en verklighetsfrämmande idealist och princippolitiker. Man anknöt alltså till kritiken bland folkförbundstänkens motståndare av Undéns politik 1925-26.

Östersjön åter oroscentrum

Sedan Tyskland blivit besegrat, var det självklart att Östen Undén skulle bli svensk utrikesminister. Ser man tillbaka på hans bana före 1945, skall man finna vissa dominerande drag: stormaktspolitiken så långt möjligt bort från Östersjön, samarbete mellan de neutrala småstaterna för att hindra allmänna konflikter, stärkande av den internationella organisationen (då NF). Vad angår Sovjetunionen hade han låtit sig vägledas av just dessa bevekelsegrunder. Han hade motarbetat handelsblockaden 1919 men inte tvekat att 1925-26 gå hårt emot Sovjetunionens intresse av att ha kvar Tyskland som allierad. Andra drag var envisheten och förmågan att för offentligheten följa de innersta bevekelsegrunderna och övervägandena. En belastning var alldeles klart att Undén, i det hela alldeles utan grund, av sina motståndare ur olika läger stämplades som doktrinära princippolitiker. Den uppfattningen hade också vunnit spridning bland pressmän, som eljest kunde ha haft anledning att särskilt högt uppskatta Undéns vakthållning kring pressfriheten under kriget.

Läget i världen och kring Östersjön var nu efter 1945 ett helt annat än på 1920-talet. Sovjetunionen var starkare än någonsin och Tyskland splittrat och svagt. Denna rubbning av maktbalansen måste komma att

salva mot värk lindrar och värmer

ger snabb lindring just i den muskelgrupp som smärtar och ger snabb lindring vid muskelsmärta, muskelreumatism, ischias, ryggskott och träningsvärk.

att salvor en salicylsyraförening — dietylaminosalicylat — och ett ämne — isopropylnikotinat — som ökar blodcirkulationen, vilket ger en känsla av värme och samtidigt förstärker effekten. Man får alltså en tvåfaldig smärtlindring.

DERMOSAL SALVA

både lindrar och värmer
ger snabb lindring vid muskel-
värk, muskelreumatism, ischias,
ryggskott och träningsvärk.

Dermal
salva
fläckar ej.
Säljs endast på apotek.
Pris 3: 25.

Klipp ur kupongen, så kommer Ni lättare ibåg
namnet — Dermal.

betyda svåra påfrestningar för Sverige, tills Tyskland åter reste sig ur ruinerna. Och samtidigt ledde stormaktskonflikten om Tyskland till att Östersjön åter låg inom oroscenrum.

Är Undén "sovjetvänlig"?

I detta nya maktläge har Östen Undén uppenbarligen sökt fullfölja samma linjer som på 1920-talet: alltså stormaktskonflikterna bort från Östersjön, samarbete med de neutrala småstaterna och stärkande av den nya säkerhetsorganisationen (FN). Undéns svalg, ofta klandrade uttalanden om Sveriges absoluta neutralitet är att se mot denna bakgrund. Det har gällt att så långt möjligt hålla Östersjöområdet utanför stormaktsblockens konfliktområde. Atlantpaktens utsträckning till att omfatta även Danmark-Norge har varit ett nederlag för denna politik, oundvikligt efter misslyckandet år 1948—49 att få till stånd ett nordiskt samarbete på försvarets område.

Den skärpta maktkampen i Mellanuropa ända upp till Östersjöskusten har markerat de utomordentliga svårigheterna. Men slutligen har stormaktskonfliktens tillfälliga förflyttning till andra delar av världen, Östasien, Suez, samt Västtysklands konsolidering betytt att trycket i Östersjöområdet lättat något och att maktbalansen i denna del av världen är på väg att återvända. Att Sovjetunionens aggressivitet och starka maktställning, särskilt under de första åren, efter 1945, föranlett vissa svenska eftergifter är tydligt: baltutlämningen, den tveksamma reaktionen efter de ryska nedskjutningarna i Östersjön och måhända just dröjsmålet med att på allvar kräva besked om Raoul Wallenbergs öde. Att här spåra en principiell sovjetvänlighet hos Undén är, med tanke på hans tidigare politik, omöjligt. Lika omöjligt är det att uppfatta detta som en principiell eftergiftspolitik. Däremot talar bestämt Undéns hållning under kriget.

Fallet Wallenberg och UD

Den aktuella opinionsstormen i vissa tidningar utgår från vad Undén uppges ha sagt till medlemmarna av Raoul Wallenberg-kommittén 1947. Källan är anteckningar som i efterhand gjorts av medlemmar av kommittén. Det saknas varje anledning att betvivla att dessa berättelser återger samtalet sådant kommitténs medlemmar efteråt erinrat sig det. Men det är ändå mycket väl möjligt att de rymmer missförstånd. Uppgifterna i dessa redogörelser stämmer inte helt med varandra. Och Undén har för sin del bestämt bestritt riktigheten av åtskilligt i de framlagda vittnesmålen. Det är vidare uppenbart att det skurit sig alldeles mellan parterna vid denna överläggning, och det är ingalunda ovanligt att minnesbilderna då blir färgade av affekt (åtskilliga uttryck och reflexioner i de framlagda redogörelserna ger också bestämt besked om att de nedtecknats under ett starkt känslotryck). Tydligt är emellertid att Undén önskat få kommittén att godtaga den ryska försäkran som UD mottagit. Så långt stämmer Undéns hållning med den allmänna linje i hans politik, som här skisserats. Kommittén har emellertid vägrat — som man nu vet på goda grunder. Att Undéns ståndpunkt dock inte varit helt avvisande framgår av att han önskat få del av

kommitténs material. Därvid har kommittén emellertid givit uttryck åt sin misstro mot UD:s behandling av materialet.

Då är det naturligt att resten av meningsutbytet blev irriterat och att kommittémedlemmarna missförstått Undéns försök att praktiskt exemplifiera olika grunder för att i lika hög grad misstro eller lita på besked från Sovjetunionen och från Förenade staterna. Så som replikerna i denna del refereras — och det är inte alls säkert att de efteråt kunnat refereras så som de verkligen fallit — förutsättes att man från kommittén uttalat en allmän misstro mot varje rysk sakuppgift, eller att Undén uppfattat samtalet så. Om något hän eller någon advokatyr från Undéns sida mot kommittén behöver det därför inte vara tal. Man tycks helt enkelt ha missförstått varandra.

Det enskilda ödet och politikern

Men den avgörande frågan är en annan: har Undén under tiden fram till den stund, då trycket i Östersjöområdet lättade, väjt för en fastare hållning i Wallenbergfrågan, ja, rent av väjt för att engagera UD i mera energiska efterforskningar, och i så fall av politiska skäl? Materialet ger inte möjlighet att besvara den frågan, men frågan själv är tillräcklig för att envar skall stå inför den djupa allvarliga konflikten mellan den politiska och den humanitära värderingen. För man offera en enskild mans liv och välfärd för att inte utsätta hela folket för vad man ärligt uppfattar som allvarliga politiska vådor? Jag kan för min personliga del inte besvara den frågan jakande, och det är ett av skälen till att jag aldrig önskat bli politiker. Men som historiker vet jag att ärliga politiker nästan alltid besvarar den jakande — och att de i varje fall gör det i handling.

Besked om Undéns verkliga överväganden i det enskilda fallet finns inte i det material som står till buds. Men huvudlinjerna i hans politik sedan trettio år, sådana de teknats här, klargör att det i varje fall inte är tal om en politik av envishet, doktrinarism eller formalism. Det har under alla förhållanden varit en politik med bestämda mål. Men sedan är det självfallet alltid försvarligt att uttala en annan mening om målen för svensk politik, liksom att ställa frågan, om det inte varit möjligt att fullfölja samma politik utan dessa eftergifter. Det är om det senare den politiska debatten i en modern demokrati i allmänhet handlar, inte om målen utan om medlen.

Närmare än så tror jag inte att man nu kan komma sanningen om Östen Undéns handläggning av fallet Raoul Wallenberg.

ÄNGLAR PÅ JORDEN

Forts. från sid. 15

Där satt han tillsammans med sin mor och far som båda druckit ur blodets källa och nu tillhörde Guds rike. Han kanske skulle träffa honom på kafferasten. Han gillade honom inget vidare men kanske pratade han med honom en liten stund.

Nu reste sej predikant Persson.

— I Herren Jesu, Kristi namn ...begynner vi nu vår högtid med att sjunga sången "O, mätte ingen bli tillbaka..."

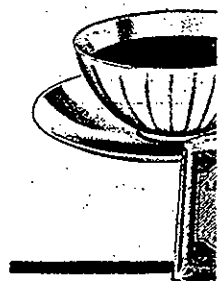

kvali

för

hela

slant

Den nya sensation
bevarande Liptonf
en — Alkathene-
garanterar Er hela
bara aromen hos

LIPTON

världens mest

IL TRADIMENTO SI ADDICE ALL'UNIONE SOVIETICA

Storia e "morte", di Raoul Wallenberg

SE non intervengono fatti imprevedibili nelle relazioni tra la Svezia e la Russia, Bulganin e Krusiov dovranno considerare la loro visita a Stoccolma come rimandata alle Calende Greche. Il caso del diplomatico Raoul Wallenberg ha definitivamente fatto naufragare il proposito russo di attaccare migliori contatti con la tanto preziosa nazione neutrale sul Baltico. Al Cremlino, però, non si potrà neppure fingere qualche sorpresa. La Svezia, nel caso Wallenberg, si è sempre dimostrata coerente; ed ha tutte le ragioni, oggi ancora di più, per continuare nella sua dignitosa posizione.

In questi ultimi giorni si è molto scritto del « diplomatico umanitario » che la polizia segreta russa ha destituito « fatto fuori » in disprezzo agli stessi interessi sovietici, ma si è trattato sempre di notizie troppo vaghe per pretendere che la nobile figura del diplomatico scandinavo apparisse nella sua giusta luce. Chi era dunque questo Raoul Wallenberg che ha fatto scrivere quarantasei note di protesta svedesi al governo russo e che, dopo la recente spiegazione del Cremlino (« siamo dolenti di comunicare che il signor Raoul Wallenberg è morto a Mosca nel 1947 »), ha indotto il governo di Stoccolma a lacerare di falso la risposta russa e di crudele assassinio la polizia segreta sovietica?

Bisogna risalire all'estate del 1944, quando gli eserciti di Hitler cominciavano già a cedere sotto la pressione degli alleati e quando, per distale conseguenza, i nazisti sfogavano ancor più la loro ira sulle disgraziate popolazioni di razza ebraica. Bisogna riportarci a Budapest, in una città dove mezzo milione di israeliti vivevano alla meglio nel ghetto. La Germania, pur occupando l'intera Ungheria, aveva molto bisogno dell'aiuto e, quindi, aveva sempre cercato di evitare i contrasti. La rotta delle armate occidentali, però, infranse anche l'effimera diga di sicurezza degli ebrei ungheresi. L'ammiraglio Horthy, che aveva sempre saputo allontanare la minaccia, cominciò a sentirsi sempre più impotente di fronte alle richieste di Himmler: « abbiamo bisogno di uomini, anche ebrei, da usare come lavoratori salariai, nelle nostre industrie ». Il governo asservito ungherese, in realtà, sapeva bene, nel caso degli israeliti, che si trattava invece di un viaggio non verso gli stabilimenti industriali sotterranei delle armate tedesche, bensì verso le camere a gas dei campi di concentramento e di eliminazione.

Da Budapest si avvertì Washington del pericolo sul mezzo milione di ebrei. E Roosevelt indirizzò un appello radiofonico agli ungheresi perché si opponessero in qualsiasi modo all'evidente manovra dei nazisti. « Poi saremo noi ad aiutarvi » — concluse il presidente degli Stati Uniti. Dal canto suo la B.B.C. mise in guardia il governo di Budapest che l'opinione inglese avrebbe non ha-

Non convince nessuno l'annuncio, dato dopo dieci anni e dopo 49 note di protesta, della morte del diplomatico svedese che sarebbe avvenuta in Russia nel 1947. Ma perché fu arrestato dalla NKVD? La gigantesca opera umanitaria svolta da Wallenberg a Budapest in difesa degli ebrei braccati dai nazisti

Wallenberg così, il 30 giugno del 1944, fu nominato segretario della Legazione Svedese a Budapest con un decreto d'urgenza firmato da Re Gustavo V. Compreso dell'importanza della sua missione, Wallenberg partì in aereo con un semplice sacco da montagna, raggiunse Berlino e di qui iniziò un lungo ed estenuante viaggio in treno verso Budapest: un viaggio fatto nel corridoio di un vagone, seduto sul sacco in cui c'erano una lista di ebrei da salvare per primi e una lista di persone che lo avrebbero potuto aiutare se si fosse trovato in brutte acque.

Quest'uomo che, per natura, aveva sempre sfuggito i pericoli o comunque le avventure, si dimostrò subito di una audacia e, quel che più conta, di una freddezza sbalorditive. Egli giocò soprattutto sulla « paura » che, aveva capito benissimo, serpeggiava ormai nelle vene, sia degli alti comandanti della polizia nazista e sia in quelle degli stessi uomini di governo e di comando ungheresi. Per esempio, fece sapere all'ammiraglio Horthy che se si fosse adoperato per ostacolare l'eliminazione degli ebrei ungheresi nelle camere a gas naziste, egli sarebbe stato « tolto dalle liste dei criminali di guerra » redatte dai servizi segreti occidentali.

La grande trovata di Wallenberg fu il « passaporto protettivo ». Si trattava di qualcosa più d'un salvacondotto, che assicurava al possessore ogni immunità fino al momento in cui si fosse trovato in Svezia e poteva essere concesso a chiunque avesse avuto relazioni commerciali, o d'altro genere, con la Svezia. Era un documento assurdo, eppure fu

questo. Un giorno si precipitò alla stazione e, giocando sul fatto che egli sapeva benissimo come fosse difficile che gli ufficiali e i soldati tedeschi della scorta conoscessero la lingua ungherese, gridò ad alta voce: « Chiunque è in possesso del passaporto protettivo è esentato dalla partenza ». A centinaia, gli ebrei che avevano capito che egli stava offrendo loro l'estrema via di salvezza, si affollarono intorno a Wallenberg e agli ufficiali tedeschi interdetti mostrandogli loro un qualsiasi documento scritto in ungherese. E Wallenberg facendo finta di esaminarli, diceva: « va bene questo... va bene questo ».

Così, sin dall'ottobre, Wallenberg intensificò la sua attività, preparandosi al momento del collegamento con i russi, da tutti considerati come liberatori. Nel suo ufficio, all'ambasciata, dove lavoravano circa seicento persone all'organizzazione del « passaporto », il diplomatico svedese riunì una ventina di giovani ebrei, i cui tratti somatici non tradissero però la loro razza, pronti a compiere le più rischiose azioni. Una specie di « commandos », dunque, ai quali affidare l'esecuzione di colpi di mano per liberare ebrei in mano alla Gestapo. Questi giovani avevano a loro disposizione divise di ogni genere e dipendevano da Wallenberg in tutto e per tutto.

Ma il diplomatico fu costretto a frenare la sua azione, che stava per diventare troppo scoperta, per la lentezza dell'avanzata sovietica. Nello stesso tempo dovette moltiplicare gli espedienti per bloccare i rastrellamenti della polizia nazista. Gli stessi capi con cui aveva

tanto di emblema, una sezione dell'ambasciata svedese. Un bel mattino arrivarono i russi. Wallenberg si presentò ad un ufficiale, accreditandosi. Da notare che la Svezia, come nazione neutrale, si era assunta segretamente di curare gli interessi russi in Ungheria. La polizia sovietica, proprio la famigerata N.K.V.D., apparve improvvisamente sulla scena. Wallenberg da quel momento dovette cominciare a capire che « qualcosa non marciava », come egli stesso disse a qualche amico.

In un primo tempo egli fu dichiarato, chissà perché, « sotto la protezione » della polizia russa. Comunque, ufficialmente non faceva che ricevere complimenti per quello che aveva fatto. Anzi, poche settimane dopo la liberazione di Budapest, il maresciallo Malinowski inviò una magnifica lettera di elogi a Stoccolma e all'organizzazione del premio Nobel, definendo Wallenberg « un uomo straordinario ». Ma il 17 gennaio del 1945, il diplomatico svedese capì, forse dallo stesso stile con cui era stato invitato a recarsi a Debrecen per informazioni, che i russi stavano macchinando qualcosa di grave e di imponderabile nei suoi confronti. Comunque, sereno, disse sorridendo ad un funzionario dell'ambasciata svedese: « vado a Debrecen... non so ancora se come ospite o come prigioniero ». Da quel momento al lui non si seppe più nulla di certo. Certo è che, ai primi di febbraio, l'ambasciatore russo a Stoccolma comunicò alla madre di Wallenberg che « il figlio stava bene ». Invece, era già in arresto.

A Milano, il vice console svedese Lars Berg, che visse con Wallenberg le drammatiche giornate di Budapest dove si trovava come addetto diplomatico, ci ha raccontato le fasi dell'azione diplomatica svolta dalla Svezia per salvare Wallenberg.

« Appena fu chiaro che egli era stato tratto in arresto, avanzammo le prime proteste alle autorità sovietiche. Non sapevano nulla. Anzi, in un primo tempo, ci prospettarono l'ipotesi che egli potesse essere rimasto ucciso nelle scaramucce avvenute nelle vie di Budapest nei giorni della sua « asserita » scomparsa. Altre proteste, altre note ufficiali ebbero

Dichiarazioni del vice console svedese a Milano che fu compagno di Wallenberg in Ungheria

accettato come legale non solo dalle autorità ungheresi, ma persino da quelle tedesche d'occupazione: e ciò è una chiara prova del fatto che, sia le une che le altre avevano deciso di giocare

preso contatto, non avevano più alcun potere sulle truppe che, furibonde per la sconfitta, giungevano a Budapest pronte a sfogare su chiunque il proprio desiderio di rivincita. E fu di quei giorni

qualche sorpresa. La Svezia, nel caso Wallenberg, si è sempre dimostrata coerente, ed ha tutte le ragioni, oggi ancora di più, per continuare nella sua dignitosa posizione.

In questi ultimi giorni si è molto scritto del « diplomatico umanitario » che la polizia segreta russa ha destinalmente « fatto fuori » in disprezzo agli stessi interessi sovietici, ma si è trattato sempre di notizie troppo vaghe per pretendere che la nobile figura del diplomatico scandinavo apparisse nella sua giusta luce. Chi era dunque questo Raoul Wallenberg che ha fatto scrivere quarantanove note di protesta svedesi al governo russo e che, dopo la recente spiegazione del Cremlino (« siamo dolenti di comunicare che il signor Raoul Wallenberg è morto a Mosca nel 1947 »), ha indotto il governo di Stoccolma a tacitare di falso la risposta russa e di crudele assassinio la polizia segreta sovietica?

Bisogna risalire all'estate del 1944, quando gli eserciti di Hitler cominciavano già a cedere sotto la pressione degli alleati e quando, per bestiale conseguenza, i nazisti sfogavano ancor più la loro ira sulle disgraziate popolazioni di razza ebraica. Bisogna riportarsi a Budapest, in una città dove mezzo milione di israeliti vivevano alla meglio nel ghetto. La Germania, pur occupando l'intera Ungheria, aveva molto bisogno dell'alleanza e, quindi, aveva sempre cercato di evitare i contrasti. La rotta delle armate occidentali, però, infranse anche l'effimera diga di sicurezza degli ebrei ungheresi. L'ammiraglio Horthy, che aveva sempre saputo allontanare la minaccia, cominciò a sentirsi sempre più impotente di fronte alle richieste di Himmler: « abbiamo bisogno di uomini, anche ebrei, da usare come lavoratori salariati, nelle nostre industrie ». Il governo asserito ungherese, in realtà, sapeva bene, nel caso degli israeliti, che si trattava invece di un viaggio non verso gli stabilimenti industriali sotterranei delle armate tedesche, bensì verso le camere a gas dei campi di concentramento e di eliminazione.

Da Budapest si avvertì Washington del pericolo sul mezzo milione di ebrei. E Roosevelt indirizzò un appello radiofonico agli ungheresi perché si opponessero in qualsiasi modo all'evidente manovra dei nazisti. « Poi saremo noi ad aiutarli » — concluse il presidente degli Stati Uniti. Dal canto suo la B.B.C. mise in guardia il governo di Budapest che l'aviazione inglese avrebbe bombardato senza discriminazione i quartieri residenziali della capitale se i soldati tedeschi avessero compiuto rastrellamenti nel ghetto. Avvertimenti inutili. Cominciarono gli arresti in massa e, immediatamente dopo, formazioni di bombardieri americani e inglesi colpirono Budapest. Intanto, dalla capitale avevano già cominciato a snodarsi le colonne di autocarri carichi di deportati ebrei: camions sigillati con questa sfacciatata scritta: « doni della popolazione ungherese alle città tedesche bombardate ».

Roosevelt affidò al Comitato per i rifugiati di guerra l'incarico di organizzare un piano per salvare gli ebrei ungheresi dalla distruzione. E il direttore, J. Phele, si mise in contatto con il ministro americano a Stoccolma per camuffare questa progettata azione di salvataggio come iniziativa svedese. Ma ci voleva un capo. Fu scelto Raoul Wallenberg, un uomo d'affari di 32 anni, che discendeva da una vecchia famiglia svedese che dette alla Chiesa alcuni vescovi e alla marina alti ufficiali.

Raoul Wallenberg, educato dal nonno, uomo di severi principi, aveva girato tutto il mondo. Era stato a Tokio, a Costantinopoli ed aveva studiato all'università del Michigan. Era quindi un uomo cresciuto senza pregiudizi nazionalistici ed aperto a qualsiasi problema umanitario. La sua permanenza anche in Palestina, dove aveva conosciuto tanti ebrei sfuggiti alle persecuzioni naziste, lo indicavano come l'uomo migliore a cui affidare la realizzazione del piano di Roosevelt. Wallenberg accettò anche se, di natura, non era un coraggioso.

gigantesca opera umanitaria svolta da Wallenberg a Budapest in difesa degli ebrei braccati dai nazisti

Wallenberg così, il 30 giugno del 1944, fu nominato segretario della Legazione Svedese a Budapest con un decreto d'urgenza firmato da Re Gustavo V. Compreso dell'importanza della sua missione, Wallenberg partì in aereo con un semplice sacco da montagna, raggiunse Berlino e di qui iniziò un lungo ed estenuante viaggio in treno verso Budapest: un viaggio fatto nel corridoio di un vagone, seduto sul sacco in cui c'erano una lista di ebrei da salvare per primi e una lista di persone che lo avrebbero potuto aiutare se si fosse trovato in brutte acque.

Quest'uomo che, per natura, aveva sempre sfuggito i pericoli o comunque le avventure, si dimostrò subito di una audacia e, quel che più conta, di una freddezza sbalorditive. Egli giocò: soprattutto sulla « paura » che, aveva capito benissimo, serpeggiava ormai nelle vene, sia degli alti comandanti della polizia nazista e sia in quelle degli stessi uomini di governo e di comando ungheresi. Per esempio, fece sapere all'ammiraglio Horthy che se si fosse adoperato per ostacolare l'eliminazione degli ebrei ungheresi nelle camere a gas naziste, egli sarebbe stato « tolto dalle liste dei criminali di guerra » redatte dai servizi segreti occidentali.

La grande trovata di Wallenberg fu il « passaporto protettivo ». Si trattava di qualcosa più d'un salvocondotto, che assicurava al possessore ogni immunità fino al momento in cui si fosse trovato in Svezia e poteva essere concesso a chiunque avesse avuto relazioni commerciali, o d'altro genere, con la Svezia. Era un documento assurdo, eppure fu

questo. Un giorno si precipitò alla stazione e, giocando sul fatto che egli sapeva benissimo come fosse difficile che gli ufficiali e i soldati tedeschi della scorta conoscessero la lingua ungherese, gridò ad alta voce: « Chiunque è in possesso del passaporto protettivo è esentato dalla partenza ». A centinaia, gli ebrei che avevano capito che egli stava offrendo loro l'estrema via di salvezza, si affollarono intorno a Wallenberg e agli ufficiali tedeschi interdetti mostrandogli loro un qualsiasi documento scritto in ungherese. E Wallenberg facendo finta di esaminarli, diceva: « va bene questo... va bene questo ».

Così, sin dall'ottobre, Wallenberg intensificò la sua attività, preparandosi al momento del collegamento con i russi, da tutti considerati come liberatori. Nel suo ufficio, all'ambasciata, dove lavoravano circa seicento persone all'organizzazione del « passaporto », il diplomatico svedese riunì una ventina di giovani ebrei, i cui tratti somatici non tradissero però la loro razza, pronti a compiere le più rischiose azioni. Una specie di « commandos », dunque, al quale affidare l'esecuzione di colpi di mano per liberare ebrei in mano alla Gestapo. Questi giovani avevano a loro disposizione divise di ogni genere e dipendevano da Wallenberg in tutto e per tutto.

Ma il diplomatico fu costretto a frenare la sua azione, che stava per diventare troppo scoperta, per la lentezza dell'avanzata sovietica. Nello stesso tempo dovette moltiplicare gli espedienti per bloccare i rastrellamenti della polizia nazista. Gli stessi capi con cui aveva

tanto di emblema, una sessione dell'ambasciata svedese. Un bel mattino arrivarono i russi. Wallenberg si presentò ad un ufficiale, accreditandosi. Da notare che la Svezia, come nazione neutrale, si era assunta segretamente di curare gli interessi russi in Ungheria. La polizia sovietica, proprio la famigerata N.K.V.D., apparve improvvisamente sulla scena. Wallenberg da quel momento dovette cominciare a capire che « qualcosa non marciava », come egli stesso disse a qualche amico.

In un primo tempo egli fu dichiarato, chissà perché, « sotto la protezione » della polizia russa. Comunque, ufficialmente non faceva che ricevere complimenti per quello che aveva fatto. Anzi, poche settimane dopo la liberazione di Budapest, il maresciallo Malinowski legò una magnifica lettera di elogi a Stoccolma, all'organizzazione del premio Nobel, definendo Wallenberg « un uomo straordinario ». Ma il 17 gennaio del 1945, il diplomatico svedese capì, forse dallo stesso stile con cui era stato invitato a recarsi a Debrecen per informazioni, che i russi stavano macchinando qualcosa di grave e di imponderabile nei suoi confronti. Comunque, sereno, disse sorridendo ad un funzionario dell'ambasciata svedese: « vado a Debrecen... non so ancora se come ospite o come prigioniero ». Da quel momento di lui non si seppe più nulla di certo. Certo è che, ai primi di febbraio, l'ambasciatore russo a Stoccolma comunicò alla madre di Wallenberg che « il figlio stava bene ». Invece, era già in arresto.

A Milano, il vice console svedese Lars Berg, che visse con Wallenberg le drammatiche giornate di Budapest dove si trovava come addetto diplomatico, ci ha raccontato le fasi dell'azione diplomatica svolta dalla Svezia per salvare Wallenberg.

« Appena fu chiaro che egli era stato tratto in arresto, avanzammo le prime proteste alle autorità sovietiche. Non sapevano nulla. Anzi, in un primo tempo, ci prospettarono l'ipotesi che egli potesse essere rimasto ucciso nelle scaramucce avvenute nelle vie di Budapest nei giorni della sua « asserita » scomparsa. Altre proteste, altre note ufficiali ebbero la stessa risposta: i russi non sapevano nulla di Wallenberg.

Invece, attraverso le dichiarazioni di numerosi prigionieri rimpatriati dalla Russia negli anni seguenti — avemmo la certezza che Wallenberg era ancora vivo. Lo avevano visto in questa, poi in quella prigione. Altre testimonianze furono raccolte grazie anche all'interessamento di diplomatici italiani. Tutte confermavano che Wallenberg non era morto. Ora — ha aggiunto il vice console svedese a Milano — secondo il memorandum consegnato da Gromiko al nostro ambasciatore a Mosca, Raoul Wallenberg sarebbe invece deceduto per infarto cardiaco nel 1947. Sono anch'io convinto che si tratta di una spiegazione insufficiente, soprattutto a spiegare quale potesse essere stata l'imputazione sotto la quale fu arrestato il nostro diplomatico! D'altra parte — ha concluso Berg — a quanto ci risulta, vi sono altre testimonianze, purtroppo non ancora avallate da prova, secondo le quali Wallenberg sarebbe stato visto ancora in vita, in data ben più recente di quella del decesso stato e dichiarato dal governo russo con dieci anni di ritardo.

Questa la storia e la morte di un uomo che ha salvato, con il suo coraggio e la sua abnegazione, la vita di migliaia e migliaia di ebrei senza difesa, strappandoli alle camere a gas, ai plotoni di esecuzione tedeschi. Questa la storia meravigliosa di un uomo di un paese neutrale che si è battuto soltanto contro la disumana ferocia del razzismo. Questa la ricompensa che egli ha incontrato per mano sovietica.

RENATO VENTURINI

Dichiarazioni del vice console svedese a Milano che fu compagno di Wallenberg in Ungheria

accettato come legale non solo dalle autorità ungheresi, ma persino da quelle tedesche d'occupazione; e ciò è una chiara prova del fatto che, sia le une che le altre avevano deciso di giocare la carta Wallenberg nell'estremo tentativo di procurarsi un salvagente nell'imminente naufragio. Il « passaporto protettivo », distribuito dal Dipartimento C., organizzazione da Wallenberg nella legazione svedese di Budapest, fu subito distribuito a diecimila ebrei. Intanto, i diplomatici delle altre legazioni neutrali, vedendo che l'invenzione di Wallenberg « funzionava », adottarono a loro volta il passaporto protettivo, estendendone immediatamente il raggio d'azione.

Himmler, da Berlino, non poteva rendersi conto della realtà della situazione e quindi tempestava di richieste e di ordini i suoi malcapitati dipendenti in Ungheria. Questi ultimi, forse per salvare capra e cavoli, pensarono di ingannare Wallenberg con un trucco: quello di mettere a disposizione degli stessi ebrei in possesso del « passaporto protettivo », treni speciali per Frederikshavn, il porto settentrionale della Danimarca, collegato a Göteborg con navi traghetto. Wallenberg mangiò la foglia e, comprendendo bene che se avesse accettato, la sua missione in Ungheria si sarebbe esaurita nel breve giro di poche settimane, e che per di più, i poveri ebrei sarebbero finiti nelle camere a gas malgrado il passaporto protettivo, seppe trovare sempre il mezzo per procrastinare le partenze o, addirittura, per renderle impossibili.

Purtroppo, la sua azione non poteva proteggere tutti i 500 mila ebrei della capitale. Dalla stazione, di tanto in tanto, lo indicavano come l'uomo migliore a cui affidare la realizzazione del piano di Roosevelt. Wallenberg accettò anche se, di natura, non era un coraggioso.

preso contatto, non avevano più alcun potere sulle truppe che, furibonde per la sconfitta, giungevano a Budapest pronte a sfogare su chiunque il proprio desiderio di rivincita. E fu di quel giorno la terribile marcia coatta di migliaia di ebrei, costretti ad andare a piedi da Budapest a Vienna, sotto la neve. Tadeo, a centinaia, lungo la strada. Donne, bambini e soprattutto vecchi, esausti per il freddo e l'inedia. Eppure, lungo la strada, noncurante del fatto che i soldati tedeschi ormai non rispettavano più nessun segnale o bandiera, andava e veniva una piccola macchina straniera. Era l'automobile di Wallenberg. I disgraziati ebrei lo riconoscevano, imploravano il suo aiuto e lui non poteva far altro che incoraggiarli a resistere, ad essere forti.

Il 23 dicembre, le armate russe andarono finalmente all'attacco delle posizioni tedesche a difesa di Budapest. Ma non riuscirono a sfondare. La battaglia si protrasse a lungo. Le operazioni, ad ogni modo, andavano meglio nell'Ungheria meridionale che, in breve tempo, fu tutta in mano sovietica. Wallenberg si rese subito conto della necessità di prendere contatto con i russi e, superando le linee, si recò a Debrecen dove si trovava il Quartiere Generale del maresciallo Malinowski e la sede del governo provvisorio ungherese. Parò subito dei soccorsi da portare agli ebrei rimasti nel ghetto di Budapest, appena la capitale fosse stata raggiunta. Poi, avuta ogni assicurazione, varcò nuovamente le linee facendo ritorno in città.

A poco a poco le pattuglie sovietiche riuscirono ad infiltrarsi nelle vie della capitale ungherese. Wallenberg, sapendo che una sezione della Croce Rossa Internazionale si trovava quasi a canalino tra le posizioni germaniche e quelle sovietiche, vi si recò e vi trasferì, con

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN Beck-Friis/EH

ang. Wallenberg-affären.

Rom den 18 december 1951. 19

Personligt.

N:o

BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

P

2

Wallenberg.

Broder,

De Mohr har enligt Philipp numera helt frånfallit sina tidigare uppgifter att han sökt företräde hos mig eller beskickningen, utan att vi velat taga emot honom, så det är ju egentligen onödigt att orda om saken, som Philipp och ja betrakta som utagerad, men jag vill i alla fall att å dos-sieren finnes papper på hur med saken sig förhållit.

Jag ber att kraftigt få dementera varje påstående att italienska utrikesministeriet eller någon tjänsteman därifrån vänt sig till vare sig mig personligen eller beskickningen med en begäran att de Mohr skulle bliva mottage och att detta avvisats. De Mohr har ej heller, så vitt jag kunnat fastställa, på minsta sätt trätt i kontakt med beskickningen. En hans tidigare uppgift, att italienska protokollet skulle bett mig taga emot honom och jag avböjt detta är rent grotesk. Det är väl självfallet att vilken som hels person, som rekommenderas av ett utrikesministerium eller annan myndighet genast bliver mottagen. Jag har överhuvudta get för princip att om det är praktiskt möjligt taga emot envar besökande, som uttrycker önskan att råka mig personli gen, och jag kan ej erinra mig något enda fall under min tjänstgöring i Rom, där jag vägrat taga emot någon, som be-gärt detta. Mina medarbetare här och å mina tidigare chefs-poster torde kunna vitsorda, att jag ej är svåränträfflig.

De Mohr synes igår ha ändrat sin uppgift därhän, at han vänt sig till någon sekreterare (som han ej vill namn-giva) i italienska protokollet med begäran att denne skulle förmedla ett sammanträffande. Sekreteraren skulle därefter i de Mohrs närvaro ha ringt upp beskickningen, varvid för-bindelse ej erhöles, varpå inga vidare åtgärder synes ha

Herr Kabinettssekreteraren A. Lundberg,
Utrikesdepartementet.

vidtagits, än att de Mohr vid ett par tillfällen bett sekreteraren ordna samtalet med mig utan att sekreteraren låtit sig avhöra.

Det ligger ju i sakens natur, att en 50-årig tjänsteman i ett utrikesministerium utan minsta svårighet kan skaffa sig kontakt med en främmande beskickningschef eller beskickning, om han så önskar. Har intet meddelande om den önskade kontakten nått den främmande beskickningen, är väl enda förklaringen den, att vederbörande ej varit intresserad erhålla en sådan.

I övrigt rapportera väl vederbörande direkt om vad som förekommit. Jag borde dock kanske nämna, att telefonsamtalet till Dig sent igår eftermiddag tillkom på Philipps begäran.

Beck-Friis

Rom den 18 december 1951.

Personligt.

Broder,

För den händelse några klagomål skulle framkomma från en person vid namn Gunnarsson för bristande samarbete från beskickningens sida i Wallenberg-affären vill jag nämna, att jag söndag morgon emottog följande telegram, avsänt från Stockholm samma morgon kl. 9:45:

"Urgent. Svenska Ambassaden, ROMA.
Vänligen ring omgående personligt samtal viktiga
överläggningar Wallenbergaffären= Gunnarsson.

Då jag ej känner någon person vid namn Gunnarsson och ej heller de i Wallenberg-affären närmast intresserade kände honom samt någon adress eller telefon ej uppgivits kunde självfallet ingen åtgärd vidtagas.

Johan Beck-Friis

Utrikesrådet Dahlman,
Utrikesdepartementet.

P r o t o k o l l

över samtal med italienske medborgaren dr Claudio de Mohr, söndagen den 16 och måndagen den 17 december 1951. (Samtalet fördes på franska språket i närvaro av författaren Rudolph Philip, vilken någotsånär förstår franska språket

Dr de Mohr förklarade sig villig att lämna ytterligare detaljer sedan han erhållit en försäkran om att någrytterligare publicering icke skulle komma till stånd. På begäran ritade dr de Mohr en skiss över fängelset Lefortovskaja , och det visade sig att detta fängelse är uppfört i fyra våningar med rezdechausséen inberäknad. I dessa fyra våningar finnas celler men i vindsvåningen finnas däremot icke några celler. Fängelsets utseende framgår av skiss. Dr de Mohr kände icke till namnet på gatan, där fängelset är beläget. Det befinner sig i stadnes utkant och norr och öster om fängelset ligger stora industrianläggningar.

I enlighet med dr de Mohrs tidigare berättelser uppger han, att han då han blev tillfångatagen 1944 ,sammansanträffade med en svensk jude vid namn Cantor , som innehade någon befattning vid svenska legationen i Sofia. Detta sammnanträffande ägde rum i Dobrice , och vid sammnanträffandet talade dr de Mohr med Cantor och förklarade , att han och de övriga italienska diplomaterna i Sofia tydligen voro på väg att deporteras till Ryssland. Cantor sade sig vilja intervenera hos ryssarna för att om möjligt hindra deportation. Förutom Cantor skulle även en annan svensk , anställd vid svenska beskickningen i Sofia och vilkens namns fonetiskt låter som Oddgren ha känt till att de ita-

lienska diplomaterna deporterades. Sammanträffandet ägde rum den 20 september 1944.

Tillsammans med de övriga italienska diplomaterna fördes dr de Mohr till Lefortovskaja fängelset, där han omedelbart insattes i cell 152, belägen i tredje våningen, rezdechausséen inberäknad. I samma cell inspärrad också sistnämnda dag den italienske kanslisten M. Ronci^{hi} och en annan italiensk medborgare, M. Simen, vilken också varit anställd vid italienska beskickningen i Sofia, (utokarrirären). Simen stannade kvar i cell 152 till den 11 januari 1945, då han placerades i en annan cell i samma fängelse. Dr de Mohr känner ej till hans nuvarande adress i Italien och han säger sig vara säker på att M. Simen ej känner till någonting om Wallenberg.

I granncellen, nr 153 voro vid denna tidpunkt inspärrade, efter vad dr de Mohr senare erfor, tvenne tyska medborgare, av vilka den ene hette Mohrmann, vilken talade italienska, och en vid namn Poerztgen (Poertzgen?). Den sistnämnde skulle ha varit anställd vid den tyske militärattachéns kansli i Budapest. Namnen på fångarna i cell^{en} hade dr de Mohr erfarit på följande sätt: En dag hade dr de Mohr och hans cellkamrater hört knackningar i väggen från granncellen. Knackningarna hade visat sig vara någon slags code och dr de Mohr hade bett M. Simen, som var sjöofficer, att svara ~~med~~ medelst knackningar på morsealfabetet. Fångarna i granncellen förstodo emellertid icke Morse-tecknen, men så småningom hade man kommit underfund med att man kunde meddela sig på den enkla coden, som består däri att man slår ett slag för A två slag för B etc, och så småningom hade man kunnat ~~göra~~^{göra} sig förstådda ~~för~~^{med} varandra. Just genom dessa knackningar erfor dr de Mohr att det var de förenämnda herrarna Mohrmann och Poerztgen som befunno sig i cell 153. Denna kontakt nåddes i november 1944. Man måste vara mycket för-

siktig , då man begagnar^{de} sig av denna metod för meddelanden till varandra , enär vaktposten ute i korridoren ansträngde sig så att han om möjligt kunde höra knackningarna och i så fall förhindra dem. Övervakningen i fängelset var mycket sträng. Sålunda stod på någon slags plattform, varifrån man hade utsikt över fängelsebyggnadens solfjäderformigt byggda avdelningar , en vaktpost , försedd med en röd och en vit flagga. Då en fånge skulle föras från cellen , t. ex. för förhör, måste fångvaktaren avvakta klarsignal från ~~posten~~ posten med flaggorna, så att icke två fångar kunde komma i tillfälle att se varandra.

(Det hittills nedtecknade samtalet ägde rum under söndagen den 16, då avbrott måste ske på grund av att dr de Mohr tidigare avtalat ett sammanträffande med en bekant. Samtalet fortsattes sedan under måndagen den 17 med början kl. 15:45.)

På samma sätt som man tidigare konstaterat^{vitna} som befunno sig i cell 153, hade man fått klart för sig att i cell 151 befunno sig två andra tyskar "Generalsekretär" vid tyska ~~ambassaden~~^{Kulturministerium} i Bukarest, Supprian , och attachén (handelsagent) vid ~~den~~^{tylva} ambassaden Wallenstein. Innan Wallenstein kom till cell 151 hade en annan tysk medborgare , pressattachén "Welkisch" , varit inspär^arad i denna cell från den 21 september 1944 till november 1944. Med anledning av ^{att} dr de Mohr trots avsaknad av kalender kunde angiva exakta tider för de olika händelserna , tillfrågades han hur det kunde vara möjligt , att man, då man sitter inspär^arad i en cell, kan hålla reda på tiderna så noga. Dr de Mohr förklarade , att fångarna brukade rita ett streck i dammet på väggen för varje dag som gick, och därför kunde man hålla reda på tiderna mycket bra. Den 18 april 1945 överfördes Supprian från cell 151

till dr de Mohrs cell , där nu endast dr de Mohr och M. Ronchi befunno sig , sedan Wallenstein överförts till cell 150 . Cell 151 hade nu under någon dag, 2 à 3 dagar, kommit att stå tom.

Troligen den 20 eller 21 april 1945 (detta datum erinrade sig dr de Mohr mycket säkert enär datot sammanföll nära nog med det datum , då han inspärrades Lefortovskaja-fängelset , nämligen den 22 ~~april~~ september) hörde dr de Mohr och hans cellkamrater att nya fångar infördes i cell 151. Det visade sig, att de nya fångarna voro svenske medborgaren Wallenberg och tyske medborgaren Roeder, den sistnämnde omnämnd i den berättelse som dr de Mohr tidigare avgivit. Efter några dagar-hade dr de Mohr hört att en av fångarna började knacka i väggen , och de Mohr och Supprian hörde , att den som telegraferade (samma enkla system som förut) gav följande meddelade: " Jag har blivit arresterad i Budapest av ryssarna" och så följde ett datum, vilket kan ha varit den 14, 15 eller den 30 januari 1945 . Det exakta datot kan dr de Mohr icke erinra sig, men han är säker på, att meddelaren sagt januari 1945. I början voro dr de Mohr och Supprian mycket försiktiga gentemot fångarna i granncellen, enär man icke kunde veta , om det var en va ryssarna insatt angivare . Efter någon dag kom emellertid M. Supprian i förbindelse med Roeder, vilka båda herrar kände varandra, och de hade börjat kommunicera. M. Supprian hade frågat Roeder vem den andre fången var , vartill Roeder svarat att det var herr Wallenberg, en svensk diplomat. Både dr de Mohr och M. Supprian hade blivit mycket förvånad över att en svensk diplomat arresterats. Man hade frågat Roeder (eller Wallenberg) varför Wallenberg blivit ar

✓ resterad och Roeder eller Wallénberg hade svarat , att Wallenberg icke visste det .Vid något senare tillfälle hade Wallenberg förklarat, att han tjänstgjort i Budapest för att skydda judarna. Då det icke fanns tillgång till något papper eller något skrivmaterial i cellen var kommunikeringen förenad med stora svårigheter, enär man icke kunde göra några nämnvärda anteckningar, och som förut sagts måste man iakttaga stor försiktighet så att vakterna icke hörde knackningarna. Dr de Mohr tillfrågades på vilket språk Wallenberg avfattat sina meddelanden , men dr de Mohr kunde icke erinra sig ,huruvida meddelandena lämnats på tyska eller franska.I varje fall var det dr de Mohr som antecknat de olika bokstäverna , och om meddelandet var på tyska , så var M. Supprian , som tolkade meddelandet, enär dr de Mohr icke kunde ~~kunde~~ till tyska språket . Beträffande möjligheterna att göra några anteckningar uppgav dr de Mohr att fångarna vid olika tillfällen fingo ryska cigaretter och från dessas munstycken kunde man veckla ~~ut små pappersslappar~~ ut små pappersslappar på vilka anteckningar kunde göras med tändstickor(tydligen avbrända)vilket dr de Mohr dock ej sade.

Beträffande förhållandena i fängelset uppgav dr de Mohr , att maten var mycket dålig i varje fall i början av fångenskapen och så länge kriget varade. Den dagliga ransonen bestod av 500 gr. mycket vattenhaltigt bröd , som stundom var möjligt. Den verkliga brödmängden var på grund av vattenhalte jämförelsevis ringa om man jämför den med vad välbakat bröd skulle motsvara i vikt. Man fick 2 å 3 sockerbitar per dag, någon gång något stycke salt rå fisk , kålsoppa, som kokats på fiskhuvuden och fiskstjärtar. Denna soppa luktade vedervärdigt och dr de Mohr kunde i början ej äta den, men då han bestraffades med förvaring i tre dagar i ensam källarcell, var han tvungen att äta maten.

Dr de Mohr tillfrågades om icke Wallenberg i sina meddelanden lämnat ytterligare uppgifter om sin person,men

detta hade icke skett .Saken var den att man såsom förut nämnts måste vara mycket försiktig och sedan fångarna väl kommit underfund med , vilka som sutto i gatanncellerna ,nöjd man sig därmed och använde den svåra kommunikeringsmetoden för att lämna varandra sådana nyheter som den ene eller den andre fången kunde uppsnappa vid förhörstillfällena ,såsom t.ex. att kriget slutat eller någon annan viktigare händelse En del av meddelandena bestod däri att den kvarvarande fånge meddelade när hans cellkamrat hämtades till förhör. Förhören skedde i regel kl mellan 11 och 4 ¹⁶ på ^{och} dagen klockan 23 och 4 ~~på natten~~. Förhören med Wallenberg hade pågått åtminstone 1 månad efter det han införts i cell nr 151.Roedel hade förhörts betydligt längre ,enär han tydligen var en för ryssarn intressant person.

Såväl Wallenberg som Roedel flyttades efter några månader en trappa högre upp alltså upp i fjärde våningen rez dechausséen inberäknad. Genom en slump kommo de att placeras i en cell just ovanför cell nr 151, och de hade även från denna cell fortsatt kommunikeringen, ehuru denna kommunikering dock nu ytterligare försvårats , enär man måste knacka hårdare för att kunna höra. På direkt fråga hur länge Wallenberg och Roedel förvarats i cell 151 förklarade dr de Mohr , att det måste åtminstone ha varit 1 1/2 år ,d.v.s. fram mot slutet av 1946.Det är vidare dr de Mohrs uppfattning att såväl Wallenberg som Roedel tillbringade åtminstone ett år i den nya cellen i fjärde våningen. I varje ^{fall} hade Roedel befunnit sig där till fram mot slutet av 1947 . Liksom tidigare hade varit Supprian och Roedel som skött kommunikeringen.

Dr de Mohr flyttades den 5 april 1948 till cell 147 belägen i samma korridor men längs bort i motsatta änden av korridoren .Här kvarhölls han till 30 juli 1949 . Sistnämnda dag överfördes han till cell 185 vilken cell också var belägen i samma våning.Han erinrar sig att såväl Roedel som Wallenberg , om nu den sistnämnde verkligen var kvar i samma cell.

som Roedel hela tiden , några månader före den 5 april 1948 flyttats från cellen i fjärde våningen till för dr de Mohr okänd cell (eventuellt annat fängelse). Det poängterades för dr de Mohr den vikt vi lade på så ^{snar} nog tidsangivelse som möjligt, och dr de Mohr förklarade att han inte kunde säga bestämt om Wallenberg suttit kvar i cellen i fjärde våningen lika länge som Roedel. Såsom förut nämnts hade möjligheten att kommunicera försvårats betydligt , sedan Wallenberg och Roedel flyttats till fjärde våningen.

Då dr de Mohr flyttades till cell 144 hade även herrarn Ronchi och Supprian flyttats över dit. M. Supprian kvarhölls i cell 144 till den 29 juli 1949. Vart han sedan tog vägen känner dr de Mohr icke till. Den 30 juli 1949 flyttades dr de Mohr över till cell 185 och M. Ronchi flyttades över till en för dr de Mohr okänd cell.

Vid införandet i cell 185 sammanträffade dr de Mohr med en tysk medborgare vid namn Bergemann , cirka 65 år gammal (år 1949) ,vilken varit anställd vid tyska ambassaden i Bukarest och ~~systat~~ ^{systat} med passärenden. Bergemann hade förklarat, att han tidigare suttit i en cell i fjärde våningen och under vistelsen där hade han erfarit att en svensk diplomat vid namn Wallenberg befunnit sig i en cell bredvid Bergemanns. Bergemann hade sagt sig veta att Wallenberg tidigare varit i Budapest.

Vid upprepade frågor , huruvida dr de Mohr med säkerhet kunde yttra sig om den tidslängd , som Wallenberg enligt dr de Mohrs uppfattning måste ha befunnit sig i Lefortovskaja-fängelset , förklarade dr de Mohr att han var av den uppfattningen att såväl Roedel som Wallenberg befunnit sig i cellen i fjärde våningen till fram mot slutet av 1947, men han kan icke säga något bestämt härom. Möjligt är, säger dr de Mohr, att M. Ronchi kanske bättre kan bestämma tidpunkten.

(Samtalet avbröts kl. 18 ,enär dr de Mohr kallat till sin chef i pressbyrån på grund av att olika journalis-

ter sökt få intervjuer med dr de Mohr, ^{den} ~~den~~ ~~den~~ chefen ville bli orienterade om vad saken gällde).

Samtalet fortsattes därefter mellan kl. 22 och 01:30.

I Lefortovskaja-fängelset fanns enligt dr de Mohrs beräkning omkring 500 fångar, enär cellernas antal voro 225 och i varje cell förvarades 2 och stundom 3 fångar. Dr de Mohr var inspärrad i cell 185 till november månad 1949 då han överfördes till sjukhusavdelningen i Lefortovskaja-fängelset, där han vårdades ungefär 1 månad. Vid återkomsten till cell 185 befann sig alltså Bergemann kvar där, och dessutom hade en annan tysk medborgare vid namn Schildknecht (Schildknecht) placerats i cellen. Denne Schildknecht hade majors grad och skulle ha varit stabschef under general von Paulus. Den 21 mars 1950 flyttade Schildknecht bort ifrån cell 185 och dr de Mohr kände inte till hans vidare öde. Såväl dr de Mohr som Bergemann kvarhölls i denna cell till den 31.3.1950, då båda överfördes till Bytjarka-fängelset där han placerades i cell 307. I denna cell kvarhölls dr de Mohr till slutet av augusti 1950, då han fördes till Ljubianka-fängelset som även kallades Tsentrala. I Ljubianka-fängelset förvarades dr de Mohr tillsammans med tre italienska medborgare, Menell, Tozzi och Maschetti. Den 6 eller 7 september 1950 kommenderades samtliga de italienska diplomaterna ned på fängelsegården och därifrån fördes de med en omnibus till en järnvägsstation samt anlände efter 4 dagars järnvägsresa till Wien. Från stationen i Wien fördes de i omnibus till Wiener Neustadt där ett läger fanns. Här kvarhölls de italienska diplomaterna en månad samt fördes den 6 oktober 1950 från Wiener Neustadt tillbaka till en station i Wien. I närvaro av representanter för italienska beskickningen i Wien upprättade ryssarna ett protokoll angående frigivningen av de italienska diplomaterna, sammanlagt 10 st.

Under hela tiden i Ryssland och även ~~i~~ under uppehållet i Wiener Neustadt hade dr de Mohr icke haft någon som helst möjlighet att meddela sig med hemlandet eller med italienska ambassaden i Ryssland. Dr de Mohr hade frågat den ryske förhørsledaren, om det icke fanns någon italiensk beskickning i Moskva, vilket den ryske förhørsledare visserligen bejakat men samtidigt förklarat att någon kommunikering mellan fångarna och beskickningen icke kunde komma till stånd, enär arresteringen av de italienska diplomaterna var en sak som endast anginge de ryska myndigheterna och de italienska fångarna. Varje framställning om kommunikering ~~om~~ med hemlandet hade avslagits och något meddelande från hemlandet hade icke heller kommit fram till fångarna, trots att dr de Mohr efter frigivningen erfarit, att hans familj skickat hälsningar bl.a. genom någon italiensk handelsrepresentant.

Efter frigivningen hade dr de Mohr erfarit att hans familj på något sätt underrättats om arresteringen och detta hade troligen skett antingen genom Cantor eller Oddgren, och under uppehållet i Ryssland hade ett falskt meddelande nått fram till familjen, vilket meddelande gick ut på att dr de Mohr och de övriga arresterade italienska diplomaterna skulle ha befunnits sig i Odessa.

Ända fram till 1948 hade icke något som helst meddelande lämnats av ryssarna ang. de fång^a italienska diplomaterna, ~~öde~~ men detta år hade den italienska ambassadören i Moskva gjort en démarche i ryska utrikesdepartementet och då erhållit till svar att diplomaterna i fråga mycket riktigt befunno sig i Ryssland, men någon uppgift om förvaringsorten hade ej lämnats. I svaret hade framhållits att fångarna behandlades väl. Om detta svar hade Madame de Mohr underrättats. Det påpekades från M. Philipps sida att här hade alltså ryssarna lämnat ett positivt svar i motsats till det negativa svaret, som svenske ministern i svar erhållit på sin förfrågan om Wallenberg. Dr de Mohr förklarade att här förelåg en väsent-

lig skillnad ty beträffande de italienska diplomatern så fanns det vittnen, att ryssarna arresterat dessa, exempelvis genom Cantor och Oddgren, men beträffande Wallenberg ~~för~~ fanns icke denna möjlighet.

I mitten av oktober 1950 anlände dr de Mohr till Italien . Vid gränsen mötte hans hustru och de foro först till Milano, där dr. de Mohr har sin åldriga moder boende. Han stannade i Milano ungefär en vecka och for sedan till Rom där han mottogs av ~~statss~~ statssekreteraren i utrikesministeriet ~~Dr~~ M. Brousciarca . Då M. Brousciarca såg hur tård och sjuk dr de Mohr var uppmanade han honom att taga sig en viloperiod från tre till sex månader, och då han återfunnit krafterna skulle han anmäla sig till tjänstgöring i utrikesdepartementet.

Sin ledighet hade dr de Mohr tillbringat dels i Rom och dels på andra platser i Italien. I mitten av januari 1951 inträdde han i sin tjänst.

Förenämnde tyske medborgare Mohrmann är gift med en italienska vilken bor i Rom och som är bekant med M:me de Mohr .Så snart M:me Mohrmann hörde att dr de Mohr återvänt från fångenskapen hade hon satt sig i förbindelse med dr de Mohr och frågat honom, om han kände till något angående hennes mans öde, varvid dr de Mohr berättat om att han varit cellkamrat med Mohrmann. Vidare hade dr de Mohr kommit i förbindelse med M:me Scapprian , vilkens förnamn är Suzanne , och hon är boende i Hamburg troligt i ~~Wanstedt~~ ^{Wanstedt}. Likaså hade Madame Schildknecht underrätta av dr de Mohr. På särskild fråga om icke Wallenberg vid något tillfälle givit uttryck för en önskan om att den eller de fångar , som han kom i kontakt med genom knackningarna , skulle försöka överbringa ett meddelande till svenska myndigheter eller till hans familj förklarade dr de Mohr att så icke var fallet , men detta ansågs vara en självklar plikt att den av olyckkamraterna som först kom ut skulle meddela familjemedlemmarna eller på annat sätt giva tillkänna , vem eller vilka som befunno sig i rysk fångenskap.

gång Dr de Mohr kände icke till något om Wallenbergs familj eller var denna bodde . Han hade emellertid någon i mars eller april 1951 beslutat sig för att via *Proto-*kollet i italienska UD komma i förbindelse med svenska ministern , och han hade bett en av sina kollegor , en ~~sk~~ sekreterare, att ringa till svenska legationen. Detta hade kollegan gjort i dr de Mohrs närvaro, men någon förbindelse hade av någon anledning icke kunnat etableras vid detta tillfälle, d.v.s. kollegan erhöll icke något svar på telefonpåringningen. Vid ytterligare ett par tillfällen hade dr de Mohr bett kollegan ordna kontakten med svenska ministern, vilken denne lovat, men något resultat hade dr de Mohr icke avhört. Att han icke själv gjorde ytterligare ansträngningar att komma i förbindelse med svenska ministern berodde därpå, att han ungefär samtidigt som han bett sin kollega ordna kontakten med svenska ministern, på en bjudning sammanträffat med en polsk dam , och vid detta sammanträffande hade samtalet förts in på förhållandena i Ryssland och dr de Mohrs fängelsevistelse där. Under samtalet nämnde dr de Mohr att han bl.a. träffat en svensk vid namn Wallenberg . Damen i fråga hade då utropat " Ah, M. Wallenberg , han var ju i Budapest, men han är ju försvunnen och död". Dr de Mohr hade emellertid vidhållit att han sammanträffat med Wallenberg i Ryssland och att Wallenberg säkerligen alltjämt levde. Sedan det visade sig att den polska damen kände till Wallenberg, bad dr de Mohr henne försöka ordna kontakt mellan dr de Mohr och Wallenbergs familj så att dr de Mohr kunde bli i tillfälle att framföra en hälsning. Detta hade den polska damen lova. Emellertid gick tiden fram till november 1951 utan att han hörde något från damen i fråga , men någon gång under november 1951 sammanträffade han med en representant för familjen Wallenberg.

Den svenske representanten var Wallenbergs halvbroder Guy von Dardel , och samma kväll som han återvände till Sverige uppsöktes dr de Mohr av en av de i Ryssland

internerade italienska diplomaterna M. Franco Trandafilo, vilken tidigare varit anställd vid italienska pressavdelningen i Bukarest och som nu är medarbetare i bl.a. ^{Giornale} ~~Giornale~~ d'Italia . Trandafilo hade frågat dr de Mohr om denne varit i förbindelse med en släkting till Wallenberg. Anledningen till frågan var den, att Trandafilo i sin tur tillfrågats av någon journalist om han kände till något om Wallenberg, men då han icke gjorde detta hade han vänt sig till dr de Mohr. Dr de Mohr förklarade att han icke lämnat några uppgifter till Trandafilo och på fråga om dr de Mohr kunde lämna någon förklaring till hur dr de Mohrs namn blivit känt för journalisterna förklarade dr Mohr, att han själv icke lämnat någon journalist någon uppgift om sitt namn . Förhållandet var emellertid så , att någon journalist kommit upp till pressavdelningen i italienska UD sedan han fått kännedom om att det var en italiensk diplomat , som lämnat uppgifter om Wallenberg , och han hade frågat en av dr de Mohrs kollegor i pressavdelningen, vem den italienske diplomaten var som ^{han ha} berättat om Wallenberg . Kollegan hade då ~~pekat~~ pekat på dr de Mohr och denne kunde då icke förneka faktum.

Då vi hunnit så långt i samtalet som här ovan relaterats ombads dr de Mohr att än en gång försöka erinra sig så noga som möjligt den tidsperiod som med säkerhet förflutit från det datum , då dr de Mohr först fick reda på att Wallenberg befann sig i Lefortovskaja-fängelset (den 20 april 1945) Dr de Mohr förklarade då än en gång att det måste ha varit åtminstone 1 1/2 år. Någon närmare ~~tidsangivelse~~ tidsangivelse kunde han dock ej precisera.

På fråga om dr de Mohr kunde erinra sig ytterligare namn få fångar som suttit i Lefortovskaja-fängelset förklarar han att han hört att en amiral Tillinger skulle

ha suttit där vidare en tysk vid namn Tjermak (Gzermak)
vidare en general T Spalke ,vilken varit tysk militärat-
taché i Bukarest . Den sistnämnde hade haft sin familj,
hustru och en son boende i Königsberg, där ryssarna arres-
terat dem och fört dem till Ryssland, ehuru general
Spalke var okunnig om detta förhållande. Vidare nämnde dr
de Mohr en tysk vid namn Geissenberg eller Gartenberg
vilken varit militärattaché någonstans. En general Hansen
hade också befunnit sig i rysk fångenskap i sistnämnda fäng-
else. samt ~~gen~~ ~~se~~ dessutom en general Richthoven.

Rom d. 18/12 1857 .

Otto Quisler

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

Stockholm den 28 december 1951.

Strängt förtroligt.

Handwritten initials: J. H. 1

Broder,

Igår avlämnade Danielsson avskrift av sin rapport jämte översättning därav till italienska angående samtalen med de Mohr. Enligt Danielsson hade avsikten varit att originalrapporterna skulle tillställas oss redan tidigare genom beskickningens försorg. Då vi emellertid ännu icke mottagit desamma, får jag anhålla om besked, huru med saken förhåller sig.

*Handwritten signature: Ali Kliggione
han Salelman*

Envoyén Friherre Beck-Friis,
Rom.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

ang. Danielssons rapporter

19		
Rom den 17 januari 1952.		
N:o		BIL.
<u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 28 nästlidna december angående Danielssons rapport jämte översättning därav till italienska angående samtal med de Mohr, vilken skrivelse anlände i dag, ber jag få meddela, att jag på sin tid av Danielsson erhöill ett exemplar av rapporten (den italienska översättningen har jag däremot aldrig sett) med ungefär följande ord: "Här är rapporten och som Du ser är Du helt rentvådd". Någon som helst anmodan att densamma skulle insändas till UD genom beskickning försorg gjorde han ej till mig eller, enligt vad jag nu förvisat mig om, till någon av mina medarbetare. Jag uppfattade, att han gav mig rapporten mera som en personlig vänlighet, för att jag skulle kunna konstatera att intet återstod av de egendomliga anklagelser, som riktats mot mig.

Jag visste att Philipp härifrån sänt ett längre brev i saken till Lundberg eller Dig, och enär Danielsson som kurir den 22 december medförde handlingarna i saken, utgick jag ifrån att de båda herrarna skulle rapportera direkt till UD, helst som de ju skulle flyga till Stockholm med endast en dags beräknat av brott på vägen.

Enligt vad jag nu vid förfrågan här erfarit medförde

Utrikesrådet Dahlman,
Utrikesdepartementet.

Danielsson såväl rapporten som det enda exemplaret av den italienska översättningen (tillsammans med sina övriga handlingar i ärendet) i kurirposten inslagna i ett paket med Ditt namn (å kurirlistan nr 63, löpande nr 6), Beck-Friis - Dahlman i paket).

Jag beklagar om något missförstånd uppkommit och om D:s avsikt varit att rapporten skulle tillställas UD redan tidigare genom beskickningens försorg. Rapporten är daterad den 18 december och den italienska översättningen blev väl bestyrkt av de Mohr först någon eller några dagar senare. Som Danielsson avreste den 22 december och hade för avsikt att stanna endast en dag på vägen, kan jag dock ej se, att någon tid gått förlorad.

Då Du i Ditt brev talar om "originalrapporterna", stämmer det ej helt, då som sagt den italienska översättningen endast förelåg i ett enda exemplar och detta medfördes av Danielsson.

Johan Beck-Friis

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 24 januari 1952.

Strängt förtroligt.

Politiska avdelningen

Avdelningschefen

ak
mb

Broder,

Jag tackar för Ditt handbrev den 17 dennes angående Danielssons rapport jämte översättning rörande samtalet med de Mohr.

Anledningen till mina rader den 28 december var att vi bibragts uppfattningen, att originalrapporten insänts med en kurir någon dag före Danielssons och Philipps avresa från Rom. Då så uppenbarligen icke var fallet, önskade vi här av säkerhetsskäl få klarhet i var originalutskriften befann sig. Då vi nu erhållit besked, att rapporten befinner sig hos Dig, är ju allt gott och väl. Jag tar samtidigt ad notam Ditt meddelande, att den italienska översättningen endast föreligger i ett exemplar och att detta medfördes av Danielsson hit till Stockholm.

Ante Helgö
Hen Hallman

Envoyén Friherre J. Beck-Friis,
Rom.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

efterforskningar

Rom den 19 maj 1952.		19
<u>Strängt förtroligt.</u>		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Wallenberg.

Broder,

Den angivna gatans namn var förvanskat men begav jag mig till den med närmast liknande namn, nämligen Via Guido Reni. Något hus med nr 27 fanns emellertid ej. Som händelsevis Svenska Institutets sekreterare Filipetto (italienare) bor i samma gata bad jag honom med användande av sin lokalkännedom söka spåra upp vederbörande. Med hjälp av brevbarare samt portvakt i hans hus lyckades Filipetto konstatera, att de Rivo bott i ett hus Via Guido Reni men med nr 56. Han hade emellertid nyligen avrest till Tyskland utan att lämna någon adress men hade uppgivit sig ämna återkomma om några månader till Rom och skulle hans adress då bli Via Donatello 71. Filipetto frågade efter mannen helt för egen räkning och beskickningens namn har ej nämnts.

Därest jag ej får instruktion i annan riktning, kommer jag att genom Filipetto låta en gång i veckan efterhöra, huruvida de Rivo anlant till sistnämnda adress och om han anträffas skall jag naturligtvis sätta mig i förbindelse med honom enligt erhållna instruktioner.

Johan Beck-Friis

Herr Kabinettssekreteraren Arne Lundberg,
Utrikesdepartementet.

exp. n. Kabin. 20/5
OH

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinettssekreteraren.

Stockholm den 26 maj 1952.

Personligt och strängt förtroligt

P 2

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 19 dennes angående de Rivo får jag be Dig vänta förslagsvis till efter mid-sommar med ytterligare efterforskningar.

Under tiden ha vi måhända funnit möjligheter att ta kontakt med mannen i Tyskland. Dessutom synas förfrågningar en gång i veckan på hans blivande adress i Rom ick kunna undgå att väcka viss uppmärksamhet, något som till varje pris måste undvikas i detta fall - även om den eventuella nyfikenheten icke omedelbart riktar sig mot svensk beskickningen.

Din tillgivne

Arne S. Lundberg

Beskrivning framförd 8/2 52
hållning fram d. att ingen
ägar en vidtagas av oss
någon ytterligare instruktion.

SK

Envoyén Friherre Beck-Friis,
Rom.

CONSULAT DE SUÈDE
TURIN

Turin, le 3 décembre 1952.

Kabsehr. Lumbey
4.12.52.

Eapny

VIII 640

ADIC. 1952

Monsieur le Ministre,

P 2 Raoul Wallenberg

Les journaux "La nuova Stampa" et "Il Popolo Nuovo" de ce matin viennent de publier une correspondance de Stockholm (le texte en est à peu près égal dans les deux quotidiens) concernant l'affaire du secrétaire de légation, Monsieur Raoul Wallenberg. Je ne vous envoie pas la coupure portant cette correspondance étant donné que, d'après ce que m'a informé M. Bergensträhle, la Légation possède "La nuova Stampa".

Ce matin un certain Monsieur Rumiano a téléphoné au Consulat en disant qu'il était en mesure de donner des renseignements concernant cette affaire. J'étais sorti et ensuite je l'ai retrouvé par téléphone et je viens de causer toujours par téléphone avec lui. Il s'agit d'un nommé Mario RUMIANO, qui est conseiller d'administration à ce qu'il dit d'une société coopérative "SCOLA" (Società Cooperativa Lavoratori), ayant son siège ici à Turin (Via U. Cosmo, 5; tél. 81-922), où il travaille; il paraît que cette société s'occupe de constructions et bâtiments.

Monsieur Rumiano m'a dit qu'il se rappelle de M. Wallenberg, avec lequel il a été en relation à Budapest à la fin de l'année 1944; M. Rumiano s'y trouvant à la débâcle et tâchant de pouvoir se sauver: but dans lequel M. Wallenberg aurait cherché de l'aider. Monsieur Wallenberg et lui auraient été saisis dans une rafle: peut-être dans la même rafle. Les deux se sont perdus de vue mais ils se seraient encore rencontrés, Monsieur Rumiano ne se rappelle pas exactement la date et la localité, en voyage vers un "lager", traversant la Bulgarie au printemps de 1945. Dans cette occasion M. Wallenberg aurait été reconnu

./.

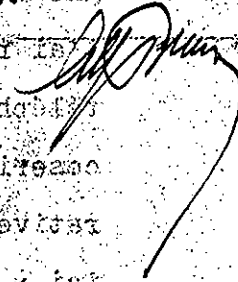
non seulement par M. Rumiano mais aussi par un autre débandé
italien qui demeure actuellement à Turin mais dont Rumiano ne
connait que le sobriquet. Dans cette occasion un hongrois ami

de M. Rumiano, le Docteur Vascos (?), qui a accompli ses études de
médecine à Turin, aurait causé avec M. Wallenberg.

Ceci est ce que M. Rumiano vient de me dire. Je lui
ai conseillé de vous écrire directement à la Légation en vous
relatant, exactement et en détail, tout ce qu'il se rappelle
à cet égard. Entretiens je tâche de lui nommer concernant Mon-
sieur Rumiano et, si possible, l'autre débandé italien dont le

Rumiano ne connaît pas exactement le nom.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Ministre, les assuran-
ces de ma considération la plus distinguée.

Monsieur le Baron Johan Beck-Friis,

Ministre de Suède à Rome.

Il a déclaré de le faire

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

ang. Raoul Walleberg,

19		
N:o	Rom den 4 december 1952. BIL.	
2 bil. <u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	Wallenberg

Broder,

./.
./.

Från vår konsul i Turin emottog jag nyss i avskrift närlagda brev av gårdagen angående en italienare vid namn Mario Rumiano, som uppger sig ha haft kontakt med Wallenberg våren 1945. Jag närsluter likaledes den i brevet omförmälda artikeln i den i Turin publicerade tidningen "La nuova Stampa", vänligen kallad "La Stampa". Då ärendet Wallenberg ju bör behandlas med största diskretion, har jag ej velat omedelbart vidtaga någon åtgärd utan att först ha inhämtat Dina instruktioner. Jag kan nämna, att legationsrådet Bergensträhle beräknar att den 13 eller 14 december avresa till Sverige på semester och kan han eventuellt stanna över en dag i Turin. Jag vore tacksam för instruktioner hels telegrafiskt.

Johan Beck-Friis

Herr Kabinettssekreteraren A. Lundberg,
Utrikesdepartementet.

PRIGIONIERO DEI RUSSI

Rivelazioni sulla sorte di un diplomatico svedese

Scomparso nel '44 da Budapest - I vani tentativi del governo di Stoccolma per rintracciarlo - Stalin interessato alle indagini - Il segreto svelato da un italiano

(Nostro servizio speciale)

Stoccolma, 2 dicembre.

Il Governo svedese, e per esso il Ministero degli Esteri, sta combattendo una dura lotta dietro le quinte contro Mosca per ottenere il rilascio di uno dei suoi diplomatici illegalmente fatti prigionieri e deportati nell'Unione Sovietica fin dal principio del 1945. E' il caso del quarantenne segretario della Legazione svedese a Budapest, Raul Wallenberg, il quale venne preso in « custodia protettiva » da un reparto dell'esercito rosso allorché questo entrò nella capitale magiara verso la fine della guerra.

Wallenberg si serviva della sua posizione speciale per favorire tutti coloro che volevano sottrarsi al gioco nazista e si era valso della sua immunità diplomatica per adoperarsi a favore di migliaia di ungheresi, ebrei, socialdemocratici, monarchici o semplicemente anti-nazisti, che venivano sistematicamente braccati dalla Gestapo. Egli li forniva di salvocondotti speciali, della Croce Rossa svedese e potevano così riparare in Svezia.

Nel dicembre 1944 Raul Wallenberg mandò a Stoccolma il suo ultimo rapporto, poche ore prima che cominciasse l'assedio famoso posto dalle armate comuniste. Più tardi, non ricevendo ulteriori sue comunicazioni, il Governo svedese diede istruzioni al proprio ministro a Mosca perché avviasse indagini. Ci volle qualche tempo prima che Dekanozov, vice-ministro sovietico degli Esteri, comunicasse che l'esercito rosso aveva trovato Wallenberg il 16 gennaio 1945 in casa di Benczur Utca e aveva « preso tutte le necessarie misure per proteggerlo ».

Strana protezione, che si protrasse anche quando non vi era più guerra né era rimasta traccia alcuna di nazisti, i quali del resto non avevano mai molestato il diplomatico svedese. Passò dell'altro tempo e la Russia diede qualche altro particolare, affermando che Wallenberg aveva lasciato Budapest il 17 gennaio « in compagnia di tre persone appartenenti all'esercito russo, le quali lo condussero a conferire col comandante militare ». Dopo di che la radio sovietica annunciò che il diplomatico svedese era stato assassinato dalla Gestapo.

Né i parenti del diplomatico né il Ministero svedese degli Esteri prestarono fede a que-

sto racconto e non meno di venti note diplomatiche e memorandum e pro-memoria furono mandati a Mosca nei dodici mesi successivi. A tutte le richieste, i russi risposero confermando la versione data per radio. Finalmente nel 1946 il Ministro di Svezia a Mosca ottenne una speciale udienza con Stalin e parlò al generalissimo del caso Wallenberg: Stalin gli promise che avrebbe fatto tutto ciò che era in suo potere per ritrovarlo.

Sel mesi dopo, a dimostrazione dell'interessamento del dittatore rosso, il ministro degli Esteri sovietico Wiscinsky, inviò al governo svedese una nota che riferiva sulle investigazioni fatte e concludeva che Wallenberg non si trovava nell'Unione Sovietica e che non era conosciuto da nessuna autorità dell'U.R.S.S. Per altri 5 anni il governo svedese continuò le sue ricerche e finalmente riuscì ad ottenere una testimonianza diretta che Wallenberg era prigioniero di Stalin.

Fu un diplomatico italiano, di cui per il momento non viene fatto il nome, a fare la rivelazione. Si tratta di uno di coloro che nel 1943 si rifiutarono di prestare giuramento al Maresciallo Badoglio e rimasero a Budapest, Bucarest e Sofia come rappresentanti diplomatici della repubblica di Mussolini, che viveva allora le sue ultime tragiche ore. Dopo che le armate rosse ebbero occupato queste tre capitali, i diplomatici italiani vennero incarcerati e uno di questi fu rinchiuso in una cella attigua a quella occupata da Raul Wallenberg. L'italiano e lo svedese parlarono a lungo tra loro, e si raccontarono le reciproche disavventure, al punto che l'italiano ha saputo tutto della vita di Wallenberg e non vi può essere il minimo dubbio — si palesa a Stoccolma — sulla identità del diplomatico svedese.

Il diplomatico italiano, rimpatriato recentemente dalla prigionia in Russia, ha confermato il suo racconto con un giuramento solenne e la Svezia ha ripreso i contatti con Mosca, nonostante la granitica muraglia che le autorità sovietiche oppongono a qualunque richiesta d'indagine. Pochi giorni fa, re Gustavo Adolfo ha concesso a Wallenberg la più alta onorificenza svedese per chi abbia svolto lavoro unitario. Intanto il Ministro degli Esteri svedese attende una ri-

sposta da Mosca: se sarà ancora una volta negativa, Stoccolma pubblicherà e diffonderà la testimonianza del diplomatico italiano, affinché il mondo giudichi. o. k.

Turin, le 10 décembre 1952.

P. Express.

CONSULAT DE SUÈDE

TURIN

1/2 télé. med Brusa.

*Kab. Sch
Lundberg
12.12*

11/12

Monsieur le Ministre,

Je viens de recevoir votre lettre expresse de hier et j'y réponds immédiatement.

1°) Il n'y a pas de possibilité de pouvoir conférer avec le Docteur VAMOS (je rectifie ainsi son nom), qui ne se trouve plus à Turin, où il avait accompli ses études universitaires mais où il ne résulte avoir fait retour après son séjour (captivité?) en Russie.

2°) Monsieur Rumiano n'a pas pu retrouver encore l'autre italien demeurant à Turin, dont il ne connaît ni le nom de famille ni l'adresse, qui aurait rencontré M. Wallenberg en route à la destination de la Russie. Il tâche de le rencontrer dans les endroits où il se rappelle de l'avoir vu; espérons que il y ait à réussir.

3°) D'après ce que M. Rumiano vient de me dire, aussi si d'autres débandés demeurant à Turin se sont adressés à M. Wallenberg à Budapest afin d'être aidés par lui dans le but de rapatrier ou de passer en pays neutres. M. Rumiano ne pourrait être en mesure de m'assurer que ces gens-là ont encore vu M. Wallenberg après Budapest.

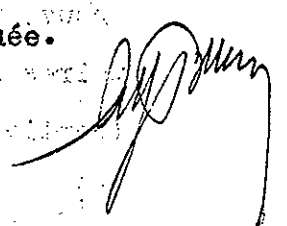
4°) Monsieur Rumiano m'a dit de n'avoir pas encore pu écrire à la Légation ayant dû rester quelques jours hors de Turin et ayant dû être pris par son travail urgent à son retour ici.

5°) Monsieur Rumiano est à notre disposition soit samedi 13 dans l'après midi soit dimanche 14 courant. Lors que je connaîtrais l'exacte rendez-vous je l'informerai par téléphone

ne du jour et heure du rendez-vous avec M. Bergensträhle a-
sulat. Entretemps il cherchera à retrouver l'autre italien
ci-dessus à 2°) et à fouiller dans ses souvenirs pour se ra-
le plus de détails que possible.

Je reste dans l'attente d'un télégramme conc-
le passage de M. Bergensträhle et l'exacte rendez-vous et
re d'ici là de pouvoir avoir les renseignements concernant
miano que je vous avais promis.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, les a-
ces de ma considération la plus distinguée.

Monsieur le Baron Johan Beck-Friis,
Ministre de Suède à R o m e.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Wallenberg-affären

19		
Som den 12 december 1952.		
2 Mål.	Strängt förtroligt. BIL.	
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. WALLENBERG

Broder,

./.

Närslutet ber jag få översända en promemoria, som Bergensträhle uppgjort över sitt samtal i dag med signora Emma Grazia i Wallenbergsaken.

Skulle ytterligare upplysningar önskas av den till synes upplysningsvilliga damen utgår jag ifrån att Bergensträhle under sitt Stockholmsbesök anmodas samtala med henne ännu en gång.

./.

För Din kännedom närsluter jag en avskrift av konsulns i Turin svar till mig å ett brev, däri jag bad honom ordna ett sammanträffande mellan Bergensträhle samt Rumiano och Vamos. B. skall träffa Rumiano på Turinkonsulatet den 14 dennes. Över samtalet med honom torde B. få avlägga rapport omedelbart efter sin ankomst till Stockholm.

Johan Beck-Friis

Herr Kabinettssekreteraren A. Lundberg,
Utrikesdepartementet.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
<u>Strängt förtroligt.</u>		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.angående samtal med signora Grazia i Wallenberg-affären

Efter därom träffad överenskommelse besökte mig fru Emma Grazia i dag på mitt tjänsterum. Hon var ca 30 år och gift; i likhet med sin make anställd å Presidenza del Consiglio. Fru Grazia uppgav sig vara av ungersk härkomst. Vårt samtal fördes på italienska och tyska.

Fru Grazia berättade följande. Det skedde spontant och knappast alls utan att jag behövde fråga. Sedan jag vidrört anledningen till, att jag velat tala med henne (jag sade, att jag hört, att hon var med i den s.k. italienska diplomatgruppen i Ryssland efter kriget, omtalade hon, att hon hösten 1944 var bosatt i Sofia, där hennes make var verksam såsom journalist och universitetslärare. I september 1944 hade de lämnat Sofia tillsammans med den italienska legationspersonalen därstädes. Vid Svilengrad hade de den 19 september 1944 råkat i rysk fångenskap och transporterats till Moskva. Samtidigt med fru Grazia togos ytterligare följande fångar.

Fru Grazias make,

Italienske chargé d'affaires, generalkonsul
Carlo Simen x/

Pressattachén Claudio de Mohr,

Kanslisten Giovanni Runcho x/

Till fånggruppen fogades även tyske Sofia-

x/ Jag har ej kontrollerat dessa namn.

ministern Beckerle^x/ och hans stab.

Fru Grazia hade sedan tillbringat sex år i fångenskap i Moskva. Hon var i Lefortovskaja-fängelset i nästan 6 år, d.v.s. till 1 maj 1950 och sedan ett par månader i Butskaja. Den 6 oktober 1950 hade hon återkommit till Rom med sin make, som hela tiden hade varit i samma fängelse som hon, dock å andra avdelningar. Under fängelsetiden hade fru Grazia nästan hela tiden delat cell med ungerskan Morgit Jacob. Fru Grazia visste ej, var hon nu befunno sig.

I fängelset hade behandlingen varit "Schlecht". De utländska fångarna fingo ej några ryska pengar, så att de kunde köpa extra förplägnad. Någon gång hade emellertid vakterna "Herze gehabt" och givit dem extra föda. Kommissarierna voro "furchtbare". Födan var enförmig, mest "Kräutsuppe".

Fru Grazia hade i Lefortovskaja haft sin cell i första våningen i en av flyglarna. Se bifogade skiss. Hon hade i följd bott i cellerna 64, 70, 71, 75, alla belägna i första våningen. ./.

I hennes avdelning hade befunnit sig bl.a. fru Spalke, maka till en tysk militärattaché i Bukarest, som var general, med 13-årige sonen Carlo. Dessa voro kvar, när fru Grazia lämnade fängelset.

Till 1946 hade fru Grazia en tid delat cell med en fru Steltzer, som var av fransk-österrikisk härkomst. Maken var tysk diplomat. Vidare hade en tysk generalkonsul Rohde en tid befunnit sig på avdelningen.

Med nämnda fångar hade fru Grazia knackteleggraferat, särskilt ivrigt med Carlo Spalke.

Fru Grazia hade aldrig hört talas om, att det fanns svenskar i de fängelser, där hon vistades. Namnet Wallenberg hade hon aldrig hört. Det hade funnits amerikanare och japaner i Lefortovskaja-fängelset, men deras namn visste hon ej.

Vad Zoltan Rivo beträffar, var han en ungersk stu-

dent vid Sofias universitet hösten 1944. Han hade tillfångatagits av ryssarna och transporterats i samma grupp som fru Grazia till Moskva. De hade endast träffats under resan Bulgarien-Moskva. Bekantskapen var sålunda mycket flyktig.

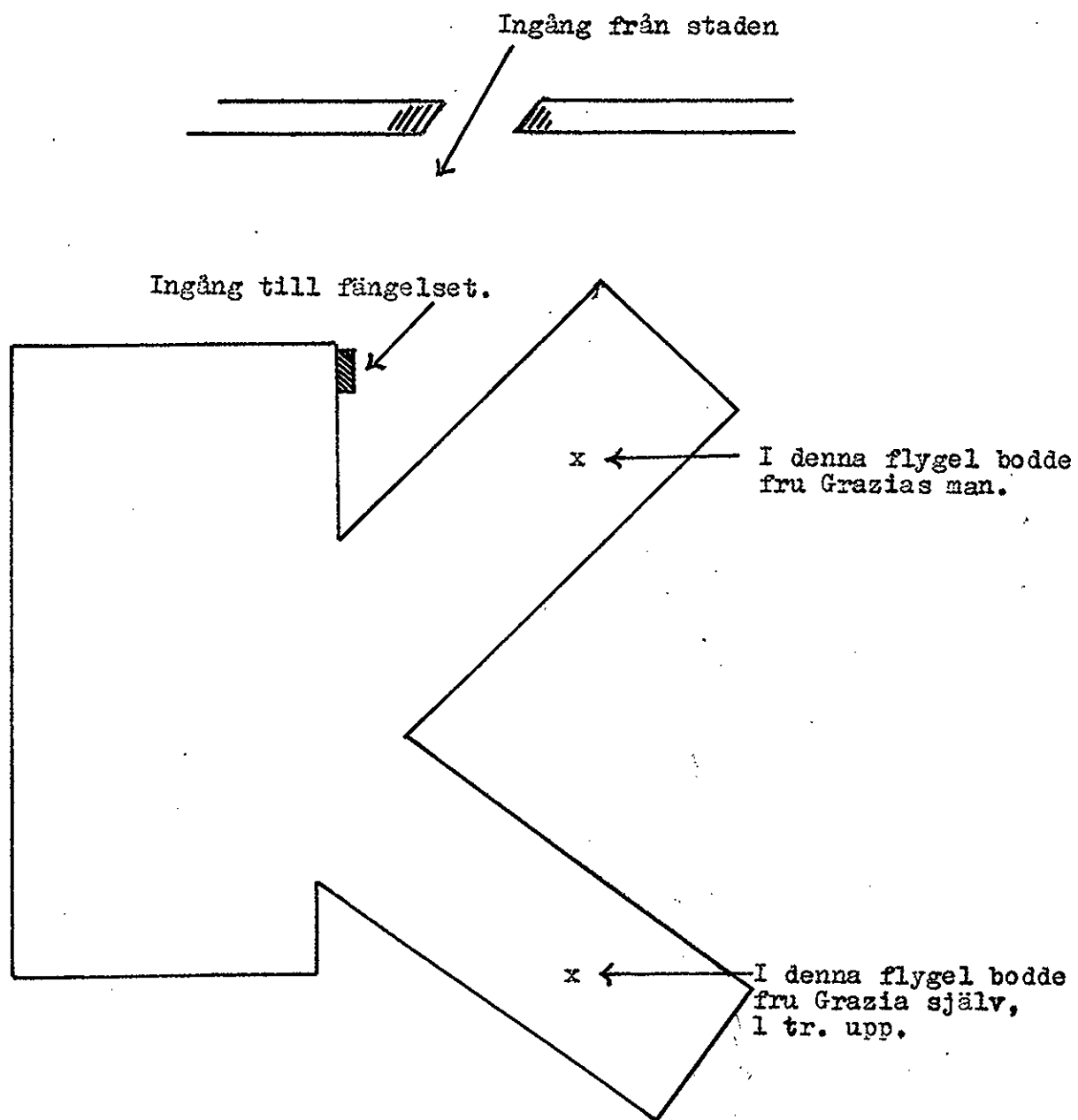
Av en händelse hade fru Grazia för några dagar sedan här i Rom träffat en italienare Romeo Moschetti, som för närvarande var anställd på italienska generalkonsulatet i Hamburg. (Bekräftat av italienska utrikesministeriet. Denne hade vid ett par tillfällen talat ungerska med fru Grazia och då fru Grazia frågat honom, var han lärt sig detta, svarade han, att han gjort det i ett fängelse i Moskva, där han några år delat cell med en ungrare, som hette Zoltan Rivo. Fru Grazia sade av sig själv, att denne Moschetti säkert kunde berätta mycket om de ryska fångelserna och lämna upplysningar om så skulle önskas. Vid samtal med Moschetti finge gärna fru Grazia återopas för en introduktion.

Fru Grazia, som hela tiden till synes helt uppriktigt och utan svek berättat ovanstående sade sig gärna stå till tjänst med ytterligare upplysningar, därest så skulle önskas. Hennes bostadsadress är Via di Liburni 6, Rom, (tel. 490 953 eller 490 748).

Rom den 12 december 1952.

ls

Lefortovskaja fängelset i Moskva.

P2 W-y

25.8.67 1650

Leifland ringer från UD:

UD vill pörma i efterforskings-
ärende komma i kontakt

med italienske konsulats -

Gjörstamman

Romeo Moschetti.

(Leifland borta vecka 35)

R

Agård: 28/8'67

(Lide-Mémire

R

ang

Nr	Antal bil	
Ink dnr		
Avd	Grupp	Mål

A i d e - M é m o i r e

Au cours des recherches concernant un Suédois, disparu en Union Soviétique, les autorités suédoises seraient intéressé d'avoir contact avec un membre du service consulaire italien, Monsieur Romeo Moschetti. Monsieur Moschetti a servi pendant la guerre à Odessa et était en 1951-1952 au Consulat Général d'Italie à Hambourg. Pendant cette dernière période un représentant des autorités suédoises a déjà eu l'occasion de parler avec Monsieur Moschetti dans cette affaire.

Rome le 23 août 1967.

28/8.67 Länmad tin
 cons. Farinelli, Ufficio I,
 Organizzazione e Metodo
 (admin. avd.).

F. sade av M. är kvar i
 Hamburg o. Mannan där 1/2-1 år tin

Hyllas av postexp				Avsändn datum	Sign
Avsändt med	☐ av kurir	☐ utl kurir	☐ luftpost	☐ vanlig post	
				28/8	VF

ARKIVEXEMPLAR

Rom den 28 augusti 1967

P 2

Romeo Moschetti

ang

Nr	2:205		Antal bil
Ink dnr			
Avd	P	Grupp	Mål
		2	RW

Broder,

Med anledning av Din förfrågan häromdagen kan jag meddela att konsulatstjänstemannen Romeo Moschetti fortfarande tjänstgör vid italienska generalkonsulatet i Hamburg. Han lär enligt utrikesministeriet skola stanna där ytterligare ett halvt till ett år.

Peder Hammar skjöld

Departementsssekreterare Leifland,
S t o c k h o l m

Hyllas av postexp

Avsänd med

☐ av kurir☐ utl kurir☒ luftpost☐ vanlig post

Avsändningsdatum

28/8-67

Sign